

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI

ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETMENLİK BÖLÜMLERİ
BİRİNCİ ÖĞRETİM SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK
TÜRLERİ

Nazif Kutay ERDEN

Bolu-2007

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI

ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETMENLİK BÖLÜMLERİ
BİRİNCİ ÖĞRETİM SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK
TÜRLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Nazif Kutay ERDEN

Danışman

Prof. Dr. Hülya GÖKMEN

Bolu-2007

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Nazif Kutay ERDEN' e ait 'Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğretmenlik Bölümleri Birinci Öğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Türleri' adlı çalışma, jürimiz tarafından Beden Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 05/05/2007

Jüri Üyeleri:

1- Prof. Dr. Hülya GÖKMEN (Danışman)

.....

2- Yrd. Doç. Dr. Dilşad MİRZEOĞLU

.....

3- Yrd. Doç. Dr. Işıl AKTAĞ

.....

Prof. Dr. Uğur ESER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT

**TYPES OF AGGRESSION AMONG THE SENIOR UNDERGRADUATE
STUDENTS IN TEACHING DEPARTMENTS IN ABANT IZZET BAYSAL
UNIVERSITY**

Nazif Kutay ERDEN

Master of Science, Institute of Social Sciences

Physical Education Department

Supervisor: Prof. Dr. Hülya GÖKMEN

May, 2007, 130 Pages

The purpose of this study was to determine types of aggression among the senior undergraduate students in 2005-2006 academic years at AIBU and, to compare the types of aggression according to various parameters, and if there is an aggressive behavior among them try to analyze the reasons.

The sample of this study was senior undergraduate students from physical education and sports department, arts department and teaching of music department in which students enter these departments through an ability test and senior undergraduate students from department of English language teaching, department of Turkish language teaching and department of mathematics in which students enter these departments

through the university entrance exam (UEE).

An inventory developed by Kiper was used to measure the aggressiveness. The inventory is separated into three sub-tests: destructive aggressiveness, boldness, passive aggressiveness. Moreover, an information form composed of 15 questions was developed by the researcher.

The questions in this form constituted the information about the participants of gender, living town, attending department, socio-economic status (SES), whether participating sport, environment, and attitudes of parents.

The results of this study revealed that the differences between the departments, the differences between the place where the candidates of teacher bring up, the income level of the family, whether he/she chooses the same university if he/she had taken the university entrance exam again, and future anxiety were determined as not being associated with the dimensions of aggressiveness.

According to the results of the investigation, generally teacher candidates showed the impulsive treatments. It was found that the candidates having entered the university with special ability exams were more impulsive than the candidates having entered the university with the preference of UEE. The male teacher candidates showed the destructive aggressive behaviors when they compared to the female candidates. The

teacher candidates whose parents' education level was high, showed the destructive aggressive behaviors. The candidates not participating sport were destructive and aggressive, and the candidates participating sport were impulsive. It was determined that if they had taken the examination of UEE, the candidates not choosing their attending department adopted the destructive and passive type. The candidates being brought up with authoritarian manner by their mother and father showed the destructive and aggressive behaviors, but the candidates whose parents adopted the democrat bringing up manner showed the impulsive behaviors.

In conclusion, some suggestions were made about the existence situation and about the further studies.

Key Words: Aggressiveness, Teaching Departments, Teacher Candidates.

ÖZET

ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETMENLİK BÖLÜMLERİ BİRİNCİ ÖĞRETİM SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK TÜRLERİ

Nazif Kutay ERDEN

Yüksek Lisans, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Beden Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hülya GÖKMEN

Mayıs 2007, 130 Sayfa

2005-2006 Eğitim ve öğretim yılında AİBÜ' de çeşitli bölümlerin son sınıflarında okuyan öğretmen adaylarının hangi saldırganlık türünü sergilediğini bulmak, saldırganlık türlerini çeşitli parametrelere göre karşılaştırmak, eğer varsa saldırgan davranışların neden oluştuğunu tespit etmeye çalışmak araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmaya 2005-2006 eğitim ve öğretim yılında AİBÜ' de son sınıf ve birinci öğretim olan öğretmenlik bölümlerinden üniversiteyi özel yetenek sınavı ile kazanan Beden Eğitimi Öğretmenliği, Resim-İş Öğretmenliği ve Müzik Öğretmenliği bölümleri ile üniversiteyi ÖSS ile kazanan İngilizce Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Matematik Öğretmenliği bölümleri katılmıştır.

Araştırmada, saldırganlık türlerini belirlemek için İpek İlter Kiper tarafından geliştirilen bir envanter kullanılmıştır. Envanter üç alt teste ayrılmıştır: Envanter de yer alan bu testler sırasıyla yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilen saldırganlık alt testleridir. Ayrıca araştırmacı tarafından hazırlanan ve alanında uzman kişilerce incelenen, 15 sorudan oluşan bir kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Bu formdaki sorular cinsiyet, yaşanılan Şehir, okunmakta olan bölüm, sosyo-ekonomik düzey (SED), spor yapıp yapmama, evre, ana-baba tutumları gibi ğretmen adayları hakkındaki bilgileri toplamaya yöneliktir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre saldırganlık alt boyutları ile ilişkilendirilemeyen alt problemler; bölümler arasındaki farklılıklar, ğretmen adaylarının yetiştikleri yer arasındaki farklılıklar, ailenin aylık gelir düzeyi, bireyin tekrar SS' ye girse aynı üniversiteyi seçip seçmeyeceği ve gelecek kaygısı olarak saptanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre genel olarak tüm ğretmen adayları atılgan davranışlar sergilemektedir. Özel yetenek sınavı ile niversiteye giren adayların SS tercihi ile niversiteye giren adaylara göre daha atılgan oldukları bulunmuştur. Erkek adaylar, bayan adaylara göre yıkıcı saldırgan davranışlar göstermektedir. Anne ve babalarının eğitim düzeyi yüksek olan adayların yıkıcı saldırgan davranışlar gösterdiği bulunmuştur. Spor yapmayan adayların yıkıcı saldırgan ve spor yapan adayların atılgan

olduğu belirlenmiştir. Tekrar ÖSS' ye girse okuduğu bölümü seçmeyecek adayların yıkıcı ve edilgen saldırganlık türünü benimsedikleri bulunmuştur. Anne ve babalarınca otoriter tarz ile yetiştirilen adayların yıkıcı saldırgan ve anne babaları demokrat yetiştirme tarzını benimsemiş adayların ise atılgan davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir.

Elde edilen bu sonuçlar göz önünde bulundurularak var olan durum ve bundan sonra yapılacak olan çalışmalar ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Öğretmenlik Bölümleri, Öğretmen Adayları.

Canım aileme ve arkadaşlarıma,

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın oluşturulmasında, planlanması ve yazımına kadar tüm aşamalarda bana yardımcı olan, yönlendiren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Prof. Dr. Hülya Gökmen' e sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmanın içeriği ile ilgili görüşlerini aldığım Yrd. Doç. Dr. Dilşad Mirzeoğlu' na çok teşekkür ederim.

Araştırmanın istatistiksel çözümlerinde görüşlerine başvurduğum Araş. Gör. Selçuk Akpınar' a da teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmaya katılan bütün öğretmen adaylarına sonsuz teşekkür ederim.

Nazif Kutay ERDEN

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZET.....	vi
İTHAF.....	x
TEŞEKKÜR.....	xi
İÇİNDEKİLER.....	xiv
TABLolar LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xviii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1 Problem Durumu.....	1
1.2 Araştırmanın Amacı.....	10
1.3 Problem Cümlesi.....	10
1.4 Alt Problemler.....	10
1.5 Araştırmanın Önemi.....	11
1.6 Sayıtlar.....	12
1.7 Sınırlılıklar.....	13
1.8 Tanımlar.....	13
1.9 Kısaltmalar.....	13

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMA.....	14
2.1 Saldırganlık Tanımları.....	14
2.2 Saldırganlık Kuramları.....	15
2.2.1 İçgüdü Kuramı.....	15
2.2.2 Biyolojik Kuram.....	18
2.2.3 Engellenme – Saldırganlık Kuramı.....	19
2.2.4 Sosyal Öğrenme Kuramı.....	20
2.2.5 Varoluşçu Kuram.....	23
2.2.6 İpucu – Uyarılmışlık Kuramı.....	24
2.3 Saldırganlık Nedenleri.....	25
2.3.1 Çevre.....	25
2.3.2 Cinsiyet.....	26
2.3.3 Engellenme.....	26
2.3.4 Kişilik.....	30
2.3.5 Meslek seçimi.....	31
2.3.6 Kır- Kent İlişkisi.....	33
2.3.7 Spor.....	33
2.3.8 Sosyo-Ekonomik Düzey.....	35
2.3.9 Çocuk Yetiştirme Tarzları.....	36

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	38
3.1 Araştırma Modeli.....	38
3.2.Evren ve Örneklem.....	38
3.3 Veriler ve Çözümlemesi.....	40
3.3.1 Verilerin Toplanması.....	40
3.3.2 Verilerin Çözümlemesi.....	42

BÖLÜM IV

BULGULAR VE TARTIŞMA.....	43
4.1 Bulgular.....	43
4.2 Tartışma.....	75

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	84
5.1 Sonuçlar.....	84
5.2 Öneriler.....	89
KAYNAKLAR.....	91
EKLER.....	102
Ek 1. AİBÜ'DEN ALINAN İZİN BELGESİ.....	103
Ek 2. YÖNERGE.....	105
Ek 3. KİŞİSEL BİLGİ FORMU.....	106

Ek 4. ENVANTER.....	108
Ek 5. CEVAP KAĞIDI.....	110
Ek 6. ÖZGEÇMİŞ.....	112

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Türlerine İlişkin ANOVA Sonuçları	45
Tablo 2. Bölümlere Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar.....	46
Tablo 3. Bölümlere Göre Saldırganlık Alt Boyutları Arasındaki Fark (MANOVA).....	47
Tablo 4. Üniversiteye Giriş Şekline Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar.....	48
Tablo 5. Öğretmen Adaylarının Üniversiteye Giriş Şekillerine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Fark (MANOVA).....	49
Tablo 6. Öğretmen Adaylarının Üniversiteye Giriş Şekillerine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Fark (MANOVA).....	49
Tablo 7: Üniversiteye giriş Şekillerine Göre Saldırganlık Alt boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar.....	50
Tablo 8. Cinsiyet Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar.....	51
Tablo 9. Cinsiyete Göre Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Fark (MANOVA).....	52
Tablo 10. Cinsiyete Göre Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Fark (ANOVA).....	52
Tablo 11. Cinsiyete Göre Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma.....	52
Tablo 12. Öğretmen Adaylarının Yetiştiklere Yere Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar.....	54
Tablo 13. Yetiştikleri Yere Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Fark	

(MANOVA).....	55
Tablo 14. Babanın Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar.....	56
Tablo 15. Babanın Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA).....	57
Tablo 16. Babanın Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar.....	58
Tablo 17. Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar.....	59
Tablo 18. Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA).....	60
Tablo 19. Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarının ortalama ve Standart Sapmaları.....	61
Tablo 20. Ailenin Gelir Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma İstatistikleri.....	62
Tablo 21. Ailelerin Gelir Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA).....	63
Tablo 22. Spor Yapma Durumuna Göre Saldırganlık Alt boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma İstatistikleri.....	64
Tablo 23. Spor Yapma Durumuna Göre Saldırganlık Alt Boyutundaki Farklılıklar (MANOVA).....	65
Tablo 24. Spor Yapma Durumuna Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (ANOVA).....	65
Tablo 25. Spor Yapma Durumuna Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma İstatistikleri.....	66
Tablo 26.İstedikleri Meslekle İlgili Bölümde Okuma Durumlarına Göre saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma İstatistikleri.....	67
Tablo 27.İstedikleri Meslekle İlgili Bölümde Okuma Durumlarına Göre saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA).....	68

Tablo 28. İstedikleri Meslekle İlgili Bölümde Okuma Durumlarına Göre saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (ANOVA).....	68
Tablo 29. Hayal Ettikleri Meslek ile ilgili Bölümde Okuyup Okumadıklarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma İstatistikleri.....	69
Tablo 30. Okuduğu Bölümü İsteyip İstemediğine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma İstatistikleri.....	70
Tablo 31. Okuduğu Bölümü İsteyip İstemediğine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA).....	71
Tablo 32. Okuduğu Bölümü İsteyip İstemediğine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (ANOVA).....	71
Tablo 33. Öğrenciler Tekrar ÖSS Sınavına Girse Okumakta Olduğu Bölümü Seçip Seçmemelerine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma İstatistikleri.....	72
Tablo 34. Okunan Üniversitenin Seçilip Seçilmeyeceğine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma İstatistikleri.....	73
Tablo 35. Okunan Üniversitenin Seçilip Seçilmeyeceğine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA).....	74
Tablo 36. Gelecek Beklentisine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmaları İstatistikleri.....	75
Tablo 37. Gelecek Beklentisine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA).....	76
Tablo 38. Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzlarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma İstatistikleri.....	77
Tablo 39. Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzlarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar MANOVA).....	78
Tablo 40. Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzlarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (ANOVA).....	78
Tablo 41. Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzlarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma İstatistikleri.....	79

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Piramiti.....	3
Şekil 2. Saldırgan Davranışın Ortaya Çıkmasını Sağlayan Engellenme Durumu....	25
Şekil 3.Öğretmen Adaylarının Bölümlere Göre Sayı ve Yüzde Dağılımı.....	40

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde ‘Problem Durumu’, Araştırmanın Amacı, Problem Cümlesi, Alt Problemler, Araştırmanın Önemi, Sayıtlar, Sınırlılıklar, Tanımlar alt başlıkları ele alınmıştır.

1.1 Problem Durumu

İnsan doğası değişik psikolojik ekoller tarafından farklı biçimlerde tanımlansa bile, tüm ekollerin üzerinde birleştiği nokta, insanda saldırganlık eğiliminin var olduğudur.

İnsan hayatı boyunca her canlı gibi yaşamını sürdürebilmek için çeşitli davranışlarda bulunur. Davranışların amacı bir eksikliğin ya da bir fazlalılığın yarattığı sıkıntı ve rahatsızlığın giderilmesidir. İnsan davranışlarının çoğu sonradan kazanılmıştır. Bu davranışların arkasında doğal ya da sonradan kazanılmış çok sayıda gereksinimden söz edilebilir. Bu gereksinimleri giderebilmek için insan birtakım amaçlara yönelir. Bireyi belli amaçlara yönelten iç uyarıcılara “güdü” adı verilir (Baymur, 1973,s:70).

Güdüler insanları çeşitli davranışlara yönlendirmektedirler. Bu güdülerin sayıları ve önemleri hakkında da çeşitli yorumlar bulunmaktadır. Freud (1953) cinsel güdüyü,

White (1964) yetkin ve başat olma güdülerini tek ve egemen güdü olarak görmüşlerdir (Çobanoğlu, 1993). Freud güduları Eros ve Thatonos içgüdüleri diye ikiye ayırmaktadır. Eros, yaşamı devam ettirici bütün dürtüleri, Thatonos ise organizmanın kendini yok etmeye yönelen ölüm isteğinin var olduğunu ifade etmektedir. Freud'a göre saldırganlık ölüme giden dolaylı yoldur.

Saldırganlık, insanın yıkıcı eğilimlerini dış dünyadaki nesnelere çevirmesidir. Freud'a göre saldırganlık, organizmanın doğuştan getirdiği bir içgüdüdür (Kepceoğlu, 1990). Saldırganlığın insan doğasının ayrılmaz bir parçası olduğu görüşünü ilk kez ortaya koyan Freud' tur. Freud ve arkadaşları, kişinin temel ve bilinçdışı doğası olan İd' in, anlatım olanağı bulduğunda, birincil olarak ensest, cinayet ve diğer suçlara yakın bir yapısının ortaya çıkacağını ileri sürmüşlerdir. Freud ve arkadaşlarına göre, insan yapısının derinlerinde sosyalleşmemiş ve kendi çevresindekiler için saldırgan eğilimler vardır (Brenner, 1966). Bazı diğer psikanalistler ise, Freud' un bu karamsar görüşünü reddederek saldırganlığın birincil dürtü olarak kabul edilmesine karşı çıkarlar. Onlara göre saldırganlık, haz almaya yönelik güdülenmelerin engellenmesi sonucu ortaya çıkan ve bu engellenmeye karşı gösterilen bir tepkidir (Kardiner, Kurush, Oversey, 1966,s.489).

'İnsan aslında iyi, sosyal, uyumlu ve yapıcı bir varlıktır' fikri insancıl psikologlara göre doğrudur. Davranışların amacı yaşamak ve kendini gerçekleştirmektir. Kendini gerçekleştirmek, doğal ve sonradan kazanılmış gereksinimleri gidermek, gizil

güçleri geliştirip gerçekleştirmektir. Hümanist psikologlar insanı açıklamaya çalışırken insanların doğası gereği temellerinde ilerleme, gelişme, kendini aşma güduları ile donatıldıklarına inanırlar. İnsan doğduğu andan itibaren çevresi ile yakın bir etkileşim içine girmektedir. Kişinin amacı gizil güçlerini geliştirmek ve gerçekleştirmek, çevresi ile iyi bir uyum sürecinde bulunmak ve en sonunda kendini gerçekleştirmek olmalıdır (Kiper, 1984).

Hümanist yaklaşımın öncülerinden olan Maslow (s;67-86,1968) gereksinimleri öncelik ve önem derecesine göre aşamalı olarak şöyle sıralamıştır; 1- Açlık, susuzluk, cinsel istek vb. fizyolojik gereksinimler. 2- Korunma gibi güvenlik gereksinimleri, 3- Sevgi, değer verme, kişilik duygusu kazanma, ait olma, bağlılık, benimsenme vb. 4- Özdeğer, başarı, tanınma, özsaygı, kendine değer verme, statü sahibi olma vb. 5- Özgerçekleştirim yani istenen hedefe ulaşmadır. Kişinin kendini yaratıcı ve üretken biçimde ortaya koyabilmesidir

Şekil 1: Maslow'un İhtiyaçlar Piramiti (Oktaylar,2005,s. 90).

Bu gereksinimler aşamalı olarak yükselmektedir. Bir gereksim doyurulmadan üst sırada bulunan gereksinim ortaya çıkamaz (Maslow, 1970, s.86). Ancak bu demek değildir ki insanlar şeref, haysiyet, başarı, korunma gibi nedenlerden dolayı daha temel gereksinimlerden vazgeçsinler (Selçuk, 2001). Maslow' a göre her insanda dıştan gözlenmese bile yüzeyin hemen altında saldırganlık, kırgınlık, yıkıcı istekler ve buna benzer duygular bulunmaktadır. Saldırganlık, yolunu açmak için yol üstündeki bir nesneyi elinin tersi ile itivermek gibi rastlantısal olarak ortaya çıkabildiği gibi özde bir savunma davranışı olarak da ortaya çıkabilir. Yalnızca saldırının zevkini yaşamak için saldırının yerinde bulunmak yerine, kendini korumaya yönelik bir karşı saldırı söz konusu olabilir. Otoriter hayat görüşü, hayat içinde karşılaşılan tehditlere tepki vermeye çalışılması gibi çeşitli etmenlerde insanlarda saldırgan davranışların ortaya çıkmasını

sağlayabilmekte ve en iyi savunmanın, saldırı olduğu görüşü kişilerce kabul edilebilmektedir.

Maslow' a göre bazı kişiler tepkilerini saldırgan davranışlar ile ortaya koyarken, bazıları ise alınma, küsme, sömürülmeye karşı direniş, haksızlık karşısında kızgınlık ve isyan gibi çeşitli şekillerde de ifade edebilir. Bu kişiler incelendiğinde, erken yaşlarda olumlu sosyal ortamlarda buldukları, kendilerini gerçekleştirmeye, geliştirmeye çalıştıkları, ilerleme ve kendini aşma güdülerini aşmış kişiler oldukları anlaşılmaktadır. Kendini gerçekleştirme yolunda ilerleyen insanlar, genelde kuralları sorgulayacağından, toplum ve birey arasında belli sorunlar ortaya çıkabilir. Bireyin bu yolda ilerlemesi için bu sorunlardan korkmaması, sorunları ile olumlu şekilde yüzleşmesi gerekmektedir. Birey bu aşamada yıkıcı bir saldırganlık yerine atılganlık olarak tanımlanan, yaratıcı bir saldırganlık davranışı sergilemelidir.

Hümanist yaklaşımın bir diğer önemli temsilcisi Rogers' a göre ise kişinin içinde gizil olarak fark edilen olgunlaşmaya yönelik bir eğilim ve kapasite vardır. Bu eğilim kendini, yaşam ile ilişkileri yeniden düzenleme ve düzenlemeyi yeniden yaparken daha olgun olarak kabul edilen yolları kullanma eğilimini de gösterir. Bu arada insanda var olan genişleme, ilerleme, gelişme ve olgunlaşma eğilimi ve bu yolda organizmanın tüm kapasitesinin kullanılmasının, dolayısıyla da ' Ben'in yani 'EGO'nun gelişmesini sağlayan dürtüdür. Fakat tam anlamı ile ' Kendini gerçekleştirmiş olmak' durumundan söz edilmemektedir. Çünkü bu terimde anlatılmak istenen bir süreçtir. Kişi, bu süreç

içinde birçok aşamadan geçer. Kendi hakkındaki sağlıksız yorumlarını daha doğru yorumlara bırakır. İlk önceleri gösterdiği çocuksu ve soruna yönelik olmayan davranışlarının yerine daha olgunları gelir. Olumlu tutumlar daha sık görülmeye başlar. Benlik görüntüsüne yabancı oldukları gerekçesi ile önceden reddedilen yaşantılar artık kabul edilmektedir ve dış kontrolün yerini iç kontrol almaktadır. Organizmanın gerçek duygusal tepkileri daha gerçekçi biçimde yaşanmaya başlanır. Kişi kendini kabul etmekle kalmaz, kendinden hoşlanmaya başlar. Bu gelişme süreci içinde saldırganlık tutumları da değişikliğe uğrar, saldırganlığın yıkıcı (Diğerlerine zarar veren) yanları terk edilerek kendini gerçekleştirme süreci içinde yararlı olacağına inanılanlar seçilerek öğrenilmiş tepkiler içine katılırlar (Rogers, 1961).

Kısaca özetlemek gerekirse Rogers' e göre kendini gerçekleştirmiş kişi yaşantılara daha açık, kendi içindeki ve dışındaki gerçeklerin daha sağlıklı biçimde farkında olan kişidir. İkinci bir özelliği, organizmaya duyduğu temel güvendir ki organik düzeydeki çeşitli duygu ve düşüncelerin daha çok güven hatta sevgi ile kabulü söz konusudur.

Varoluşçu ekolün temsilcilerinden Erich Fromm ve Rollo May (1979), kişide saldırganlığın, bireysel güçsüzlük, çaresizlik ve yalnızlıktan kaynaklandığını savunmaktadır. Bu fikre göre kişinin saldırganlığı, benliğinin çevre tarafından ezilmesini engellemek için gösterdiği son ve umutsuz bir çabadır. Saldırganlığın derecesi hayatın gelişmesinin engellenmiş olması ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Bununla

anlatılmak istenen, belirli bir içgüdüsel isteğin engellenmesi değil yaşamın tümünün engellenmesi, gelişmenin içtenliğine set çekilmesi, insanın duygusal, heyecansal ve zihinsel yeteneklerinin gerçekleşmesine olanak verilmemesidir. Yaşamın kendine özgü bir iç dinamizmi vardır. Gelişmek, gerçekleştirilmek ve yaşanmak ister. Bu eğilim engellendiğinde yaşamaya doğru yönelmiş olan enerji, bir çözülme, dağılma sürecine girer ve saldırganlığa yönelik enerjilere dönüşür. Kısaca, yaşama içgüdüleri ile saldırganlık içgüdüleri birbirinden bağımsız etmenler olmak yerine tam tersi karşılıklı olarak birbirlerine bağlıdır. Yaşama içgüdüleri engellendikçe yok etme içgüdüleri artar, öte yandan, yaşama gerçekleşebildiği ölçüde saldırganlık azalır. Yaşamayı baskı altına alan birey veya sosyal koşullar saldırganlığı yaratır (May, 1972).

Rollo May; insanlardaki saldırganlığın yapıcı ve yıkıcı olarak ikiye ayrıldığını belirtmektedir. May' e göre yapıcı saldırganlık, ' Ben varım, varlığımın farkındayım ve inanışım şudur' tutumudur. Yıkıcı saldırganlık ise bundan farklı olarak, düşman olarak algılanan bir nesne veya kişiye doğru bir uzanma, zarar verme amacına giden bir ilerlemedir. Temel amacı, var olan güçler dengesini değiştirmektir (May, 1972).

Çevresel psikoloji ekolünün en önemli temsilcisi ise Bandura' dır. Kişi her şeyi çevreden öğrenmektedir ve saldırganlık da bu öğrenilenlerin arasına girmektedir. Bu görüşe göre de saldırganlık çeşitli engellenmelerin sonucunda ortaya çıkmaktadır. 'Kişi karşılaştığı engellenmelerin sonucunda dolmakta ve ani patlamalar gösterebilmektedir. Her engellenmenin sonucunda saldırganlık ortaya çıkmamakta; zamana, yere,

engellenmenin boyutuna ve kişinin de o anki durumuna göre saldırgan davranışlar ertelenebilmekte, başka zamanlarda ortaya çıkabilmektedir'(Bandura,1977, ss.191-215).

Daniels, Gilula ve Ochberg (1970) saldırganlık terimi içinde bulunan olumsuz boyutu, saldırganlığın dışa gösteriliş biçimlerine göre açık ve kapalı olarak ikiye ayırır, açık olanı yıkıcı saldırganlık, kapalı olanı edilgen saldırganlık olarak adlandırılabilir ancak; Saldırganlık terimi içinde yer alan ve olumlu yani yapıcı boyutu da tanımlamak ve adlandırmak gerekir. Bu boyut ' Atılganlık ' terimi ile Rollo May tarafından adlandırılmıştır. Atılganlık, kendini öğrenmeyi, kendi gizil güçlerinin doğrultusunda organizmanın genişletilmesini, geliştirilmesini ve açılmasını gerektirir. Atılgan insanlarla kendini gerçekleştirmiş insanlar arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır (Voltan, 1980).

Atılganlık davranışının, saldırganlık genel başlığının içinde incelenmesindeki neden, kişinin kendini gerçekleştirme süreci içinde, pek ciddi sayılmasa bile toplumla bir çatışmaya girmesi, gündelik yaşamında toplumsal değer ve ahlak yargıları yerine, kendi iç değerlerine güvenmesi, kısaca Rank (1979) ' in ifade ettiği gibi sürüden ayrılmayı göze alması ve Fromm' un (1979) belirttiği gibi topluma bire bir uymayı reddetmesi yüzündendir.

Yıkıcı saldırganlık, istenmeyen davranışların gösterilmesi olarak tanımlanırsa,

atılganlık, istenen davranışın gösterilmesi; edilgen saldırganlık ise istenen davranışın gösterilmemesi olarak tanımlanır (Brenner, 1977).

Hollandsworth (1977, ss. 347-352)' e göre saldırgan ve atılgan davranışları birbirinden ayırt etmek gerekir. Saldırgan davranış, amaca başkalarının pahasına erişmek iken, atılgan davranış, herkesin kazandığı, kimsenin kırılmadığı bir davranış biçimidir. Kişinin kendi çıkarlarını koruması gereksiz kaygıya kapılmaksızın kendini kollaması dürüst duygularını açıkça anlatabilmesi veya başkalarının haklarını red etmeden kendi haklarını kullanmasını sağlayan her davranış atılgan davranıştır.

Rathus ve Nevid (1977, ss.393-397) bir akıl hastanesinde yaptıkları araştırmada, daha atılgan olan hastaların daha mutlu, daha etkin ve iradeli olduklarını bulmuşlardır. Aynı araştırmada atılganlığın cinsiyete bağlı olmadığı da bulunmuştur.

Saldırganlık ile ilgili araştırmalar incelendiğinde saldırgan davranışın nedenleri de göz önünde alınmalıdır. Saldırganlık ile ilişkisi olan etmenlerden bazıları; çevre ile ilişkiler, alkol ve uyuşturucu, cinsiyet, engellenme, kişilik, kır ve kent ilişkisi, meslek seçimi, spor yapıp yapmama, anne ve baba tutumları ve SED (Sosyo-Ekonomik Düzey) olarak tanımlanabilir (Kuru, 2000, Keskin 1998,Şahin,1997, Tiryaki,1997,Gürkaynak 1976).

Günümüzde toplumsal olaylara bakıldığında, erkeklerin bayanlara göre daha

saldırgan davranışlar içinde oldukları, görülmekte ve genelde araştırmacılar bunu erkeklerde salgılanan testosteron hormonuna bağlamaktadır (Tiryaki 1997,Çepe,1992, Stor,1968). Floody ve Ptaff' ın 1974' te yaptığı araştırmaya göre erkeklerde 'androjen', kadınlarda ' östrojen' hormonunun saldırganlık üzerine etkisi olduğu anlaşılmıştır (Çepe, 1992). Stor (1968), erkeğin kadından daha saldırgan olduğunu savunmaktadır. Erkeklerde salgılanan hormonların ve toplumsal olarak erkeklerin daha sert bir tarz da yetiştirilmesi bu saldırgan davranışların pekiştirilmesini sağlamaktadır.

Yale grubu olarak da bilinen Dollard, Doob, Miller, Mawrer ve Sears' ın (1939) engellenme ve saldırganlık kuramı içinde yer alan, engellenen kişilerin daha saldırgan oldukları bulunmuştur. Varoluşcu kuramın önemli temsilcilerinden Rollo May' a (1972) göre de engellenme saldırgan davranışların artmasına ortam hazırlamaktadır. Dünya ağır sıklet boks unvan maçında, Mike Tyson' un da bir türlü yenemediği rakibi E. Hoolyfield' in kulağını ısırarak parçalaması da engellenmenin bir sonucu olarak gösterilebilmektedir.

Saldırganlık davranışının kişilik ile ilgili olduğu ve kişiliğin de meslek seçimini etkilediği bilinmektedir. Meslek seçiminde kişiliğin önemli etkisi olduğunu saptayan birçok araştırma bulunmaktadır.(Uysal,1990, Kuzgun,1982,1982, Holland, 1973).

İsteddiği, sevdiği meslekte çalışan bireylerin, mesleklerini sevmeyen ve istemeyen bireylere oranla daha mutlu oldukları, daha az saldırgan davranışlar gösterdikleri

belirlenmiştir (Özoğlu,1982; Kepçeoğlu, 1990; Başaran,1990).

Ülkemizde de gözlenen kır-kent çatışması da saldırganlığı tetiklemektedir. Hall (1966) yaptığı araştırmasında kişilerin yaşadıkları yeri benimsediklerini ve bu yerlere sahip çıktıklarını, bu yerlere sonradan gelenlere karşı saldırgan davranışlar sergilenebildiğini belirlemiştir.

Sosyo ekonomik düzeyin kişiler arası farklılığı arttırması ise fakir ile zengin arasındaki uçurumu gün geçtikçe arttırmaktadır. Yapılan bazı araştırmalara göre zengin aile çocuklarının, yüksek statüde işlere sahip olan babaların çocuklarının, SED'i daha düşük olan ailelerin çocuklarına oranla daha saldırgan davranışlar gösterdikleri belirlenmiştir (Fischer, 1976).Miller ve Swanson (1960), sosyo-kültürel değişkenlere eğilerek mesleki saygınlığı yüksek babaların çocuklarının daha saldırgan olduklarını belirlemiştir.

Scherer, Abeles ve Fischer (1975), saldırgan davranışların, kişinin kendilik saygısını (Self-respect) arttırdığını, kişiye toplumda statü kazandırdığını ileri sürmektedirler. Ayrıca, saldırgan kişinin; grubun normlarına uymak istediğinden ancak saldırgan tavırları yüzünden bunu hiçbir zaman başaramayacağını, bundan dolayı da saldırgan davranışlarının artacağından söz etmektedirler.

Ayrıca günümüzde, her televizyonu açtığımızda duyduğumuz, saldırganlık ile

ilgili haberlerinde sayısı sürekli bir artış içerisinde. Saldırgan davranışların artarak gözlenmesinde eğitim düzeyi, hava kirliliği, gürültü, renkler(siyah) gibi etmenler de rol almaktadır.

1.2 Araştırmanın Amacı

2005-2006 Eğitim öğretim yılında AİBÜ (Abant İzzet Baysal Üniversitesi) öğretmenlik bölümlerinde okuyan I. öğretim son sınıf öğrencilerinin (Öğretmen adaylarının) saldırganlık türlerinin cinsiyet, ana- baba çocuk yetiştirme tarzları, bölüm tercihi, gelir düzeyi ,babanın ve annenin eğitim düzeyi, yaşadığı yer, spor yapma sıklığı ve engellenme boyutları açısından belirlenerek, saldırganlık türlerinde ortaya çıkan farklılıkları saptamaya çalışmak araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

1.3 Problem Cümlesi

AİBÜ öğretmenlik bölümleri I. öğretim son sınıf öğrencilerinin saldırganlık türlerinin belirlenerek, saldırganlık türlerinin çeşitli değişkenlere göre farklılıklarının saptanması araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.4 Alt Problemler

- 1 -Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri ortalamaları arasında fark var mıdır?
- 2- Saldırganlık türleri açısından bölümler arasında bir farklılık var mıdır?
- 3- A.İ.B.Ü' ye tercihle gelen öğretmen adayları ile özel yetenek sınavı ile kazanan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından bir fark

var mıdır?

4- Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır ?

5- Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri yetiştikleri yere göre farklılaşmakta mıdır?

6- Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri babalarının eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

7- Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri annelerinin eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

8- Saldırganlık türleri ailelerin gelir düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

9- Spor yapan öğretmen adayları ile spor yapmayan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından fark var mıdır?

10- İsteddiği bölümü kazanamayan öğretmen adayları ile kazanan öğretmen adaylarının saldırganlık türleri arasında bir fark var mıdır?

11- Tekrar ÖSS sınavına girerse aynı bölümü seçen öğretmen adayları ile aynı bölümü seçmeyen öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından bir farklılık var mıdır?

12- İsteddiği üniversiteyi kazanan öğretmen adayları ile kazanmayan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri açısından bir fark var mıdır?

13- Gelecek beklentisi saldırganlık türleri açısından bir fark yaratmakta mıdır?

14- Saldırganlık türleri ana-baba çocuk yetiştirme tarzlarına göre farklılaşmakta mıdır?

1.5 Araştırmanın Önemi

Sosyal psikoloji ile ilgili literatür incelendiğinde saldırganlığa ilişkin bir çok araştırmaya rastlamak mümkündür. Ancak saldırganlık ve eğitim ilişkisine dayanan araştırmaların da azlığı göze çarpmaktadır.

Günümüzde saldırganlık önemli bir sorun teşkil etmekte ve bu sorun, ailelerde, okullarda sürekli karşımıza çıkmaktadır. Okullarda görülen şiddet ise en tehlikeli olanıdır. Bu şiddet gerek öğrencilerden gerekse öğretmenlerden kaynaklansın, çevrede örnek teşkil etmekte ve şiddet içeren davranışların artmasına ortam hazırlamaktadır. Eğer bilinçli bir ortam sağlanırsa şiddet içeren davranışlar da azalacak, daha verimli ve sağlıklı bir eğitim-öğretim ortamı kurulacaktır.

Şüphesiz ki okullar gençlerin iyi bir eğitim alması, hayata olumlu bakmaları için en önemli basamaktır. Saldırganlık nedenleri ve çeşitleri bilindiği zaman okullarda bu sorunun ortadan kaldırılmaya çalışılması daha kolay bir hale gelebilir ve gençlerin hayata daha olumlu bakmaları sağlanabilir.

Toplum içerisinde bazı meslekler vardır ki diğerlerine göre daha fazla önem teşkil eder. Bu mesleklerin başında yeni nesilleri yetiştirecek olan öğretmenlik mesleği yer alır. Bu bağlamda, öğrencilere, topluma örnek olacak insanların başında da şüphesiz öğretmenler gelmektedir. Yapılan bu araştırma ile öğretmen adaylarının saldırganlık türleri tespit edilmiş olacak ve öğretmen adaylarının bu konu hakkında bilinçlenmesi ile,

istenmeyen bu davranışlardan öğretmen adaylarının kurtulmalarına yardımcı olacaktır. Gerek okul içi ortamlarda gerekse toplum içi ortamlarda öğretmenin davranışları örnek alınacağından, öğretmenlerin saldırganlık davranışını göstermemeleri, eğer gösteriyorlarsa bilinçlenmeleri ve bu davranışlardan vazgeçmeleri sağlanacaktır.

1.6 Sayıtlar

1. Araştırmaya katılan deneklerin kişisel bilgi formu ve envanter sorularına gerçek düşüncelerini aktardıkları varsayılmıştır.

1.7 Sınırlılıklar

1. Araştırmanın evreni AİBÜ öğretmenlik bölümleri, birinci öğretim son sınıf öğretmen adayları ile sınırlıdır.
2. Araştırma Beden Eğitimi Öğretmenliği, Resim-İş Öğretmenliği, Müzik Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği ve Matematik Öğretmenliği bölümleri ile sınırlıdır.
3. Araştırmanın bulguları 2005-2006 eğitim öğretim yılı bahar döneminde öğretmen adaylarından elde edilen veriler ile sınırlıdır.

1.8 Tanımlar

Atılgnlık : Bireyin karşısındaki insana veya insanlara zarar vermeyi istemeden

ve düşünmeden yaptığı, genelde daha başarılı olmak amacı ile yapılan saldırgan davranış biçimi.

Edilgen Saldırganlık : Bireyin karşısındakileri fiziksel olarak incitmeden yaptığı küsme, küfür etme, laf söyleme şeklinde yaptığı davranışlar.

Yıkıcı Saldırganlık : Bireyin karşısındakilere isteyerek fiziksel zarar verdiği eylemdir.

Öğretmen Adayı :AİBÜ Öğretmenlik bölümü I. Öğretim son sınıf öğrencisi.

1.9 Kısaltmalar

SED : Sosyo-Ekonomik Düzey

AİBÜ : Abant İzzet Baysal Üniversitesi

BESYO : Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu

KPSS : Kamu Personeli Seçme Sınavı

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMA

Bu bölümde saldırganlık kavram olarak tanımlanmaya çalışılmış, saldırganlıkla ilgili kuramsal açıklamalar ele alınmış, saldırganlık nedenleri ve konu ile ilgili araştırmalar tartışılmıştır.

2.1 Saldırganlık Tanımları

Bilim adamları saldırganlığı çeşitli biçimlerde tanımlamaktadır. Ancak bu tanımlarda gözlenen ortak nokta saldırganlığın bir davranış biçimi olmasıdır. Bu tanımlardan bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Saldırganlık, zarar verme amacına yönelik olan ya da bu tür davranışlardan kaçınmaya motive edilmiş yaşayan varlıkları incitmeye yönelik davranış şekillerinden biridir (Baron, 1997).

Morgan (1979,s.74)' a göre saldırganlık, sosyal davranışın güçlü bir tayin edicisidir.

Saldırganlık diğer kişi veya kişilere acı, ölüm gibi olumsuzluklar veren davranıştır (Gergen ve Gergen, 1986).

Saldırganlık, saldırgan eylemde bulunmaya yönelik içsel bir yatkınlığı gösteren bir kişilik özelliğidir. Saldırı ifadesi ise gözlenebilir bir davranış yani somut bir eylem içerir (Baumann, 1994).

Saldırganlık; öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı ona engel olmayı ya da

kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranıştır. Sağlıklı bir yoldan kendini ortaya koyma biçiminde ve öz koruyucu olabileceği gibi, yıkıcı davranışlarda olduğu gibi olumsuz da olabilir. Saldırganlığın hedefi diğer insanlar olabileceği gibi, genelleşerek kurumlar, fiziksel çevre ya da depresyonda olduğu gibi kişinin kendisi de olabilir (Budak, 2000, ss.653,654).

Uygur (2001), saldırganlığın psikiyatride, özellikle bireysel psikiyatride öfke, hiddet, şiddet, kin, nefret duygularının dışa vurum biçimi olduğunu bunun, fiziksel şiddet ya da silah ve bir takım araç-gereçlerle donatılmış olabileceğini belirtmektedir.

2.2 Saldırganlık Kuramları

2.2.1 İçgüdü Kuramı

Saldırgan davranışların kökenini biyolojik yapıya bağlayanlar yalnızca psikanalistler olmamıştır.Saldırganlığı hayvan davranışlarını gözlemleyerek inceleyen etologlar, saldırganlığın evrim süreci içinde önemli bir işlevi olduğunu öne sürmüşlerdir.

Saldırganlığın içgüdülerle açıklanması K. Lorenz'in 1966'da yayınlanan 'On Aggression' adlı kitabıyla yeniden güncellik kazanmıştır. Saldırganlığın dış uyaranlardan bağımsız,kendi içgüdüsel enerji kaynağına sahip bir davranış olduğunu savunan Lorenz, bu kavga dürtüsünün uygun bir çıkış noktası bulana kadar yoğunlaştığını öne sürmüştür. Bu görüşe göre, saldırganlığın yöneldiği hedef, saldırganlığın gerçek nedeni olmayabilir. Örneğin Lorenz insanların baskı, haksızlık ve

savaşlar nedeniyle saldırgan davranmadıklarını; saldırgan oldukları için bu tür mekanizmaları geliştirdiklerini öne sürmüştür. Lorenz' in saldırganlıkla ilgili etolojik görüşü,oyun yazarı olan R. Ardrey tarafından da desteklenmiştir. Ardrey'e göre, insanlarda arazi ve mülk edinme duygusu içgüdüsel olarak vardır. İnsanlar,kişisel mülklerini, hayvanlarda da izlendiği gibi, yabancılara karşı savunurlar. Ardrey, bu görüşlerini, genellikle kuşlar üzerinde yapılmış bazı araştırmalara dayandırmıştır.

Lorenz ve Ardrey'in saldırganlıkla ilgili yapıtları edebi açıdan övülmüş, ancak bilimsel açıdan çok eleştirilmiştir. Ardrey'in 'içsel yaşam alanı dürtüsü', kuramı birçok bilimadaminin topladığı veriler ışığında hemen hemen tümüyle çürütülmüştür. Lorenz'in kuramı ise,hayvan davranışları ve kültürel yapı konusunda gerçeklere dayandırılmamış genellemeleri içermesi, yetersiz ve seçici kanıt kullanmış olması açısından eleştirilmiştir. Bu kurama yöneltilen eleştirilerden en önemlisi de Lorenz'in hayvan davranışları ile insan davranışları arasında paraleller kurarken, evrim süreci içinde öğrenme ve kültürel gelişimi hiç dikkate almamış olmasından kaynaklanmıştır.

Diğer etolojik araştırmalarda, hayvanlar da gözlenen saldırgan davranışların bile çoğunlukla çevreden gelen uyaranlara bağlı olduğu kanıtlanmıştır.

Saldırganlığı içgüdülerle açıklamaya çalışan kuramlar, amprik sınınamaya elverişli tanımlar getiremediğinden, araştırmacılar saldırganlığın doğuştan gelen bir olgu olduğunu biyolojik, genetik ve fizyolojik bulgularla desteklemeye çalışmışlardır.

Genetik,hormonel ve biyolojik bulgularla da desteklenen bazı araştırmalarda, saldırganlığı etkileyen diğer bir olgunun androjen hormonu olduğu ortaya konmuştur.

Bu hormonun, beyin düzeni üzerindeki etkisinin yanısıra, fiziksel büyüme ve kas gelişimini dolaylı olarak etkilemesinin saldırganlığa yol açtığı gözlenmiştir. Örneğin, bazı hayvanlarda çiftleşme döneminde androjen hormon düzeyinin yükselmesi, özellikle erkekler arasında kavgacı ve saldırgan davranışların yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Ancak, kültürler arası çalışmalarda görüldüğü gibi, insanlardaki cinsel tepkilerin hormon düzeyinden çok, sosyal çevre tarafından belirlendiği bilinmektedir.

Saldırganlığa yol açabilecek yapısal özellikler arasında kromozomlar da incelenmiştir. Erkek cinsiyetini belirleyici Y kromozomunun saldırganlığa yol açtığı varsayımını benimseyen bilim adamları, fazla bir Y kromozomunun şiddet eğilimine neden olup olmadığını araştırmışlardır. Yeni doğan çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar, her 500 erkek bebekten birinin, bir fazla Y kromozomuyla (XYY) doğduğunu göstermiştir. XYY anormalliği konusuna ilgi, Jacobs ve arkadaşlarının 1965 yılında çeşitli suçlardan dolayı akıl hastahanelerine yatırılmış erkek suçlular arasında yaptıkları araştırmadan sonra artmıştır. Bu araştırmada söz konusu kurumlardaki erkeklerde, normal nüfusa oranla XYY anormalliğine daha sık rastlandığı sonucuna varılmıştır. Ancak daha sonra yapılan birçok araştırmada, fazla Y kromozomu ile saldırganlık arasındaki ilişki çürütülmüştür.

Beyin üzerinde yapılan araştırmalar sonucu, beyinde saldırganlık merkezlerinin (temporal lob ve korteks alt yapıları) bulunduğu saptanmıştır. Bu çalışmalarda beyin bazı bölgelerinin uyarılması ile saldırgan davranışın ortaya çıktığı, diğer bazı bölgelerinin uyarılması ile sakin davranışların ortaya çıktığı görülmüştür. Ancak, beyin

bazı alanlarındaki nörolojik yapının saldırgan davranışın gelişmesine elverişli olmasının, saldırganlığın içgüdüsel olduğunu kanıtlamaktan uzak olduğu görüşü yaygındır.

İnsan mantığı, genelde davranışların bütünüyle içgüdüsel ya da genlerle açıklanmasını reddetme eğilimindedir. Buna karşın, saldırgan davranışların içgüdülere bağlı olduğu görüşünün bazı çevrelerde çok kolay kabul görmesi ilginç görünmektedir. Bu inancın bir nedeni, içgüdüsel güçlere başvurmaksızın toplumsallaşmış insanların kendi yaşamları pahasına sık sık şiddet eylemlerine yönelmelerini açıklamada karşılaşılan zorluklardır. Bir diğer neden de saldırganlığı içgüdüsel eğilimlerle açıklayarak, insanların kendilerini bu tür davranışları körükleyen toplumsal koşulları değiştirme sorumluluğundan arınmış hissetmeleri olabilir.

İnsan davranışına ilişkin bilgiler arttıkça, çevre-kalıtım ayrımı giderek zayıflamış ve insan saldırganlığını açıklayan kuramlarda da çevre etkilerini göz önüne alan bir tutum ortaya çıkmaya başlamıştır (Morgan, 1995).

2.2.2 Biyolojik Kuram

Bazı kuramcılar, beynin, merkezi sinir sisteminin ve endokrin sisteminin şiddet içeren saldırgan davranışlara yol açtığını varsaymaktadır. Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar saldırganlığın içgüdüsel ve genetiksel olabildiğini gösterdikten sonra, insanın da doğuştan saldırgan olduğu öne sürülmüştür. Eğer bu doğru ise o zaman bu davranışların kontrolü sorun yaratır. Araştırmacılar, insanın bölgesel bir hayvan olduğunu ve yaşadığı bölgeyi savunmak için dövüşebileceğini belirtmişlerdir. Bu

düşünce doğal karşılanabilir. Çünkü birçok sporda kendi bölgesini savunma ve rakibi engelleme eğilimi vardır. Hayvan bölgeselliğinde çevresel ve sosyal pek çok etkenler bulunduğunu ifade etmiştir (Fisher,1976).

Lorenz modeline göre, normal, içgüdüsel hareketler, merkezi sinir sisteminin, hareketin gerçekleştiği bölümünde oluşan özgül enerji ile ortaya çıkar. Bu enerji doğal olarak birikir ve hareketin gerçekleşmesi ile boşalım meydana gelir. Eğer içgüdüsel hareket belli bir süre içinde gerçekleşmezse biriken enerji dağılır. Lorenz, Andry ve Star ' a göre saldırganlık da bu teoriye uymaktadır (Fisher, 1976).

Saldırganlık ve kromozom konusu incelendiğinde erkeklerdeki fazladan bir Y kromozomunun saldırgan davranışlara neden olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Yine beyinde hipotalamus, mesansafalon ve amigdalanın uyarılmasının öfke ve saldırgan davranışlara neden olduğuna ilişkin araştırmalar bulunmaktadır (Tiryaki, 2000).

Hayvanlar ve insanlar üzerinde yapılan araştırmalar, cinsiyet ile ilgili bezlerin çıkartılması sonucu, cinsiyetle birinci ve ikinci derece ilgili organlarda gerilime ve buna bağlı olarak kişilik ve davranış değişimleri olduğunu, davranışların yavaşladığını göstermiştir.

Öte yandan, özellikle erkek iç salgı bezi ürünü olan testosteron verildiğinde cinsel isteğin arttığı, bu amaca yönelik davranışların hızlandığı, saldırgan davranışlara

dönüştüğü görülmüştür. Engel ve zorlanmanın karşısında erkeklerde kaygıyı, korkuyu, kızgınlığı, öfkeyi arttıran adrenalin ve noradrenalinin kandaki düzeyinin, kadınlara oranla erkeklerde daha fazla yükseldiği saptanmıştır (Köknel, 1996, s.236). Genel anlamda erkek olan hayvanların da dişilere göre daha saldırgan oldukları avcılar tarafından bilinmektedir.

2.2.3 Engellenme – Saldırganlık Kuramı

Engellenme; Bir canlının, fizyolojik ya da toplumsal bir gereksiniminin doyurulmasını önleyen bir durum ya da eylemle karşı karşıya kalması. Doyurulması gereken bir gereksinim ya da eksiklik duygusu canlıda bir dürtü yaratır; dürtünün amacı, bu eksikliği gidermek ve doyuma ulaşarak haz almaktır. Bu amacın engellenmesi bireyin davranışlarını değişik biçimlerde etkileyebilir; örneğin böyle bir engel ya bireyin amaca yönelik tepkilerine ket vurur ya da tam tersine bu tepkileri güçlendirir; bazen de canlının, engelleyici uyarılardan kaçınmayı ya da bu tür uyarıların üstesinden gelmeyi öğrenmesini sağlar.

Engellenmenin kaynağı iç ya da dış etkenlerdir. Bireyin zihinsel ya da fiziksel yetersizliği, özellikle kendi yeteneklerini aşan amaçlara yöneldiğinde bir engellenme nedeni olabilir; çocukluk çağından kalma aşılmamış sorunlar, kişinin benliğine sinmiş yasaklar ve korkular da engellenmeyle sonuçlanan iç etkenlerdir. Toplumsal ilişkilerdeki engellenme ise, genellikle toplumun koyduğu yasaklar gibi birtakım dış etkenlerden kaynaklanır.

Engellenme, ya güdülenmenin giderek yoğunlaşmasına, ya engel karşısında çaresiz ve

etkisiz kalarak geri çekilmeye ya da başkalarına yönelmiş öfke ve saldırganlığa yol açabilir. Bazen de, bireyi sorunlarına yeni çözümler bulmaya iterek, toplumsal açıdan yapıcı sonuçlar doğurur. Dürtülerin azalması kuramına göre engellenme bir bireyin dürtü düzeyini yükselttikçe, birey, engelleyici uyarandan kaçınmasını sağlayan yeni bir tepki öğrenecek, böylece dürtü düzeyi düşecektir. Bu nedenle engellenme, öğrenmeyle yakından ilintilidir (Cüceloğlu,1999, ss. 278-288). Kuram 1939 yılında Yale grubu olarak isimlendirilen Dollard, Doob, Miller, Mowrer ve Sears tarafından geliştirilmiştir. Kurama göre, engellemeler arttıkça saldırgan dürtüler de artar ve artan bu saldırgan dürtü açık saldırgan davranışa neden olur. Engellenme, daima herhangi bir şekilde saldırganlığa yol açar ve saldırganlık daima bir engellenmenin sonucudur (Tiryaki, 2000).

Bu kuramın örneklerini spor içinde görmek mümkündür. Örneğin futbolda savunma oyuncusunu geçemeyen sporcunun savunma oyuncusunun bu engellemelerinden bıkarak faul yapması gibi. Dünya ağır sıklet boks unvan maçında, Mike Tyson' un da bir türlü yenemediği rakibi E. Hoolyfield' in kulağını ısırarak parçalaması da engellenmenin bir sonucu olarak gösterilebilmektedir (Tiryaki,2000).

2.2.4 Sosyal Öğrenme Kuramı

'Sosyal öğrenme kuramcıları, saldırganlığın nedenlerini içgüdü ya da dürtülerde aramak yerine, gözlemlerini çevrede saldırgan tepkilere yol açan uyarıcılar üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Sosyal öğrenme kuramında insan davranışları sürekli olarak çevre

koşullarıyla etkileşim içindedir. Davranışlar çevreyi etkileyip değiştirdiği gibi çevre de davranışları etkisi altına alıp, değiştirir.

Sosyal öğrenme kuramını savunanlardan Bandura'ya göre bu kuramın diğer saldırganlık kuramlarından farkı, sosyal öğrenme kuramında güdülenmenin analizi yapılırken, teşvik faktörü de tahrik kadar önemlidir. Saldırgan davranışların büyük çoğunluğu,sonuçtan beklenen yararlar aracılığıyla desteklenir. Bu kuramda davranışı güdüleyen başarı beklentisidir.

İnsanlar yeni saldırgan davranışları nasıl öğrenirler? İnsanları ne tür pekiştiriciler ve ödüller saldırganlığa güdüler? Bu soruları yanıtlarken iki tür öğrenme kuralının göz önüne alınması gerekmektedir.

Araçsal Öğrenme Kuramı: Araçsal öğrenme kuramına göre, herhangi bir davranış pekiştirilir ya da ödüllendirilirse, o davranışın gelecekte yinelenme olasılığı artar. Saldırgan davranışı ödüllendirilen kişi daha başka durum ve ortamlarda da saldırgan davranacaktır. Sosyal onay, para, çocuklar için şeker, ilgi ya da saldırılan kişinin acı çekmesi saldırganlığı pekiştirici ödüller arasında sayılabilir. Ödüllendirme, dışardan gelen bir onay ve beğeni olabileceği gibi, kişinin kendi içinde duyduğu bir doyum ya da gerilimden kurtulma duygusu da olabilmektedir. Saldırganlık, birçok gereksinimi doyurması açısından da ödül kaynağı sayılmaktadır. Örneğin, kişinin toplumdaki saygınlığı, gücü, erkekliği özellikle bazı batı toplumlarında saldırganlık aracılığıyla doyum sağlanan gereksinimler arasında yer alabilir.

Gözlem ve Model Alma Yoluyla Öğrenme Kuramı: Pekiştirmenin yanısıra,

saldırğan davranışların gözlem ve model alma yoluyla öğrenildiği savunulmuştur. Özellikle çocukların birçok yeni davranış örüntüsünü, örnek aldıkları erişkinlerin davranışlarını gözlemleyerek öğrendikleri birçok araştırmacı tarafından kanıtlanmıştır. Birçok deneysel çalışmada, çocukların taklit yoluyla, öykündükleri büyüklerin (ana-baba ya da televizyondaki hayali kahramanlar gibi) saldırğanca davranışlarını öğrenip, gerçekte düşmanca duygular taşımasalar bile aynı tür saldırğan davranışları yinededikleri görülmüştür. Televizyonun şiddet eylemleri ve saldırğan davranışlara etkisi konusunun araştırıldığı çalışmalarda da gözlem yoluyla ve örnek alarak öğrenme kuramlarından faydalanılmıştır.

Bandura ve arkadaşları, model alma yoluyla öğrenmenin saldırğan davranış üzerindeki etkisine ilişkin bir dizi çalışma yapmıştır. Bu çalışmaların birçoğunda model, patlamayan, plastikten yapılmış olan 'Bobo' adlı bir bebeğe saldırmıştır. 'Kavgacı biçimde bir hitaptan sonra model, tokmakla bebeğin başına vurur, yere fırlatır, üzerine oturur ve arka arkaya, sürekli burnunu yumruklar, bir tekmeyle odanın öbür ucuna savurur, hızla havaya fırlatır ve toplarla bombardımana tabi tutar. Bu fiziksel saldırı niteliğindeki davranışların yanı sıra bariz şekilde düşmanca sözler de sarf edilir.' Çocuklara, bu gösteriyi izlettikten sonra çok sayıda oyuncak ve diğer nesnelere oynama fırsatı verilmiştir. Bandura ve arkadaşları, genel olarak, saldırğan modelin çocukların davranışlarını iki biçimde etkilediğini ortaya koymuşlardır: model, çocuklara yeni saldırı biçimleri öğretmiştir; modelden taklit edilenlere ek olarak, diğer saldırğan davranışların sayısı da artmıştır.

Saldırgan modeller, bilişsel öğrenme yoluyla yeni saldırgan davranış kalıplarının öğrenilmesini sağlar. Ayrıca, modelin saldırgan davranışlarının ödüllendirilmesi halinde, dolaylı pekiştirme yoluyla bu tür davranışların taklit edilme olasılığı artar. Saldırgan davranışların doğrudan pekiştirilmesi, özellikle arada bir pekiştirme programı uygulanıyorsa, bu tür davranışların oluş sıklığını artırır. Böyle durumlarda, saldırganlık oldukça yerleşik bir davranış kalıbı haline gelir ve söndürülmesi güçleşir. Uyarıcı genellemesi yoluyla, saldırgan davranışların birbirine benzer hedeflere yöneltilmesi de mümkündür. Tepki genellemesi yoluyla da belli bir tür saldırganlığın, belki de daha şiddetli başka tip saldırgan davranışlara yol açması beklenebilir. Ceza saldırgan davranışları durdurabilir ya da bastırabilir ancak, davranış repertuarından çıkmasında yol açmadığı gibi, olumlu davranışların kazanılmasını da sağlamaz. Tersine, ceza, toplumsallaşma süreci içinde bir tür saldırganlık modeli oluşturması, kızgınlık yaratması nedeniyle saldırganlığı teşvik eder görünmektedir' (Morgan,1995,ss.50-76).

2.2.5 Varoluşcu Kuram

Kuramın en büyük temsilcisi Rollo May ve Eric Fromm'dur. May, saldırganlığı üç boyutta ele almaktadır: Yapıcı saldırganlık (atılgnlık), yıkıcı saldırganlık, dolaylı saldırganlık (edilgen saldırganlık).

May(1972), atılgnlık veya kendi deyimiyle yapıcı saldırganlığı şöyle tanımlamıştır:

Saldırganlığın yapıcı türleri, bir ilişkiyi başlatmak için engelleri ortadan kaldırmayı, bir başkasıyla, yaralamak için değil, bilincine girebilme amacıyla yüzleşmeyi, bütünlüğünü tehdit eden güçleri kovalamayı, düşman atmosferler içinde kendi benliğini ve kendi düşüncelerini gerçekleştirmeyi, iyileşmeyi durduran veya yavaşlatan engelleri ortadan kaldırmayı içerir.

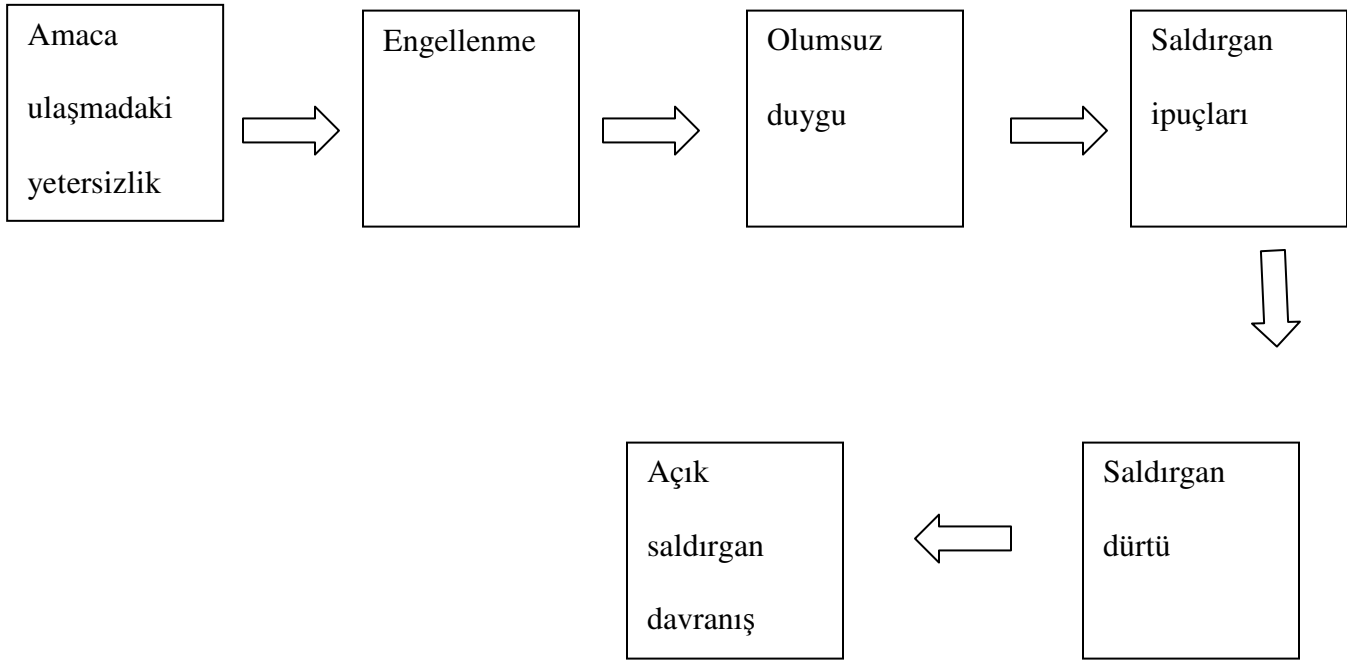
Saldırganlığın olumsuz yönü olan yıkıcı saldırganlık; başkasına, temelde acı çektirmek veya yaralamak için temasta bulunmak, kendini koruyabilmek için diğerinin gücünü çalmak veya kendi gücünü artırmak için davranışta bulunmaktır. Edilgen saldırganlık (dolaylı saldırganlık) ise saldırgan davranışların pek çoğunda yer alan, dolaylı ve maskeli olup, diğer insanın sezdirilmeden aşağılanması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Saldırganlığın bu dolaylı çeşidi hemen her zaman yıkıcıdır.

Eric Fromm(1979), Saldırganlığın tanımında ‘kast’ unsurunu ön plana çıkartır ve karşısındakine zarar veren ama aslında böyle bir amaç taşımayan davranışları ‘kaza niteliğindeki saldırganlık’ olarak tanımlar. Fromm’ a göre kaza niteliğindeki saldırgan davranışların hepsinin bilinçsiz güdülerden kaynaklandığını ileri sürmek doğru değildir. Bunu anlamanın en iyi yolu, ortaya çıkan kazaların tekrar sayısıdır. Örneğin: Bir basketbolcunun ribaunt sırasında eli yada dirseği rakibe çarptığında, bu işlemin karşılaşma boyunca tekrarlanma sayısı, kaza olup olmadığı hakkında bize bilgi verebilir.

2.2.6 İpucu – Uyarılmışlık Kuramı

Kuramın sahibi Berkowitz' dir. Engellenmenin, saldırgan davranışların oluşmasına neden olduğu savunulmaktadır. Engellenen kişiler; her zaman, saldırgan davranışlarını, engellendikleri ilk an ortaya çıkartmamaktadırlar. Kişi bulunduğu ortama, zamana, içinde birikmiş engellenme durumuna ve mevcut olan engellenmenin şiddetine göre bir tepki vermektedir. Engellenmenin boyutu küçük ise saldırganlık durumu bir başka zamana veya başka bir engellenmeye kadar sürebilir (Holland, 1973).

'Spor ortamında Berkowitz'in yaklaşımına uygun örnekler çoktur. Örneğin basketbolda topsuz alanda yapılan fauller, futbolda hakemin görüş alanı dışında atılan dirsekler, tekmeler, küfürleşmeler gibi'(Tiryaki, 2000 s. 153).

Şekil 2: Saldırgan Davranışın Ortaya Çıkmasını Sağlayan Engellenme Durumu (Holland, 1959, s. 43)

2.3 Saldırganlık Nedenleri

Saldırganlığın nedenleri literatürde çeşitli başlıklar altında toplanmıştır. Bu alt bölümde bunlardan en temel olanlarına yer verilmiştir;

2.3.1 Çevre

Çevre; etrafımızda gördüklerimizin tümü olarak tanımlanmaktadır. Kişi çevrenin bir parçası konumunda bulunmaktadır bir başka deyişle çevre ile insanların etkileşimi devamlı ve kesilemez bir biçimdedir. Kısaca kişiler mutlu olmak için, yaşamlarını devam ettirebilmek için çevrenin kendilerine verdiği görevleri yapmak zorundadırlar. Kişilerin içinde buldukları bu karmaşık sistemi biraz daha açarsak; Yaptığı işe konsantre olamama, aşırı rahatsızlık, kızgınlık, can sıkıntısı, ne yaptığını bilememe, kendisini kaybetme, çevresel faktörlerin de içinde bulunduğu oluşumlardır ve saldırganlığa yol açar (Kuzgun, 2000).

Çevresel faktörler birden fazladır. Bu faktörlerin birleşimi de insanlarda saldırgan davranışlar görülmesini sağlayabilmektedir. Çevresel faktörler arasında; hava kirliliği, gürültü, kalabalık, alkol, uyuşturucu vb. maddelerin kullanımı yer almaktadır. Kötü kokulu ortamlar, insanları rahatsız etmekte ve bu rahatsızlık durumu da saldırgan

eylemlerin oluşmasını sağlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre, çalıştıkları ortamlarda rahatsız edici derecede gürültüye maruz kalan insanların, bu tür gürültüye maruz kalmayan insanlardan daha fazla şiddet eğiliminde buldukları kanıtlanmıştır. Aynı zamanda aşırı kalabalık da saldırgan tutumların sergilenmesine olanak sağlamaktadır (Kuzgun, 2000).

Alkol, marihuana, kokain, eroin, vb. maddelerin saldırganlıkla ilişkili oldukları sanılmaktadır. Kişide alkol oranı arttıkça söz ve hareketleri cesarete bağlı olarak artar, bu da saldırganlığı getirir. Bu maddelerin içinde en etraflıca incelenen, alkol olmuştur. Alkol kullanımı ile sarhoş olan insanların da büyük oranlarda saldırgan davranışlar sergiledikleri saptanmıştır (Şahin, 2003).Günümüzde bu tür maddelerin ilköğretim okullarında bile kullanıldığı düşünülürse, okullarda sadece madde kullanımından bile birçok saldırgan davranışın ortaya çıkma olasılığı yüksektir.

Birçok deneysel çalışmada, çocukların taklit yoluyla, öykündükleri büyüklerin (ana-baba ya da televizyondaki hayali kahramanlar gibi) saldırganca davranışlarını öğrenip, gerçekte düşmanca duygular taşımaları bile aynı tür saldırgan davranışları yineledikleri görülmüştür (Morgan,1995).

2.3.2 Cinsiyet

Sosyal ve kültürel değerler biyolojik faktörler göz önüne alınarak incelendiğinde, erkeklerin kadınlardan daha fazla saldırganlığa yatkın oldukları, aynı zamanda saldırılara da daha fazla hedef oldukları ortaya çıkmıştır. Biyolojik faktörler, saldırganlığı hormonal olarak etkiler. Floody ve Ptaff' ın 1974' te yaptığı araştırmaya

göre erkeklerde ‘ Androjen’, kadınlarda ‘ östrojen’ hormonunun saldırganlık üzerine etkisi olduğu anlaşılmıştır (Çepe, 1992). Stor da (1968), erkeğin kadından daha saldırgan olduğunu savunmaktadır.

2.3.3 Engellenme

Dolard ve Miller (1939)’ in araştırmalarına göre ise saldırganlık kesinlikle bir engellenmeden sonra ortaya çıkmaktadır.

‘Bir canlının, fizyolojik ya da toplumsal bir gereksiniminin doyurulmasını önleyen bir durum ya da eylemle karşı karşıya kalması engellenme olarak tanımlanmaktadır’ (Ana Britannica, 8. Cilt, s.193).Doyurulması gereken bir gereksinim ya da eksiklik duygusu canlıda bir dürtü yaratır, dürtünün amacı, bu eksikliği gidermek ve doyuma ulaşarak haz almaktır. Bu amacın engellenmesi bireyin davranışlarını değişik biçimlerde etkileyebilir; örneğin böyle bir engel ya bireyin amaca yönelik tepkilerine ket vurur ya da tam tersine bu tepkileri güçlendirir, bazen de canlının, engelleyici uyaranlardan kaçınmayı ya da bu tür uyaranların üstesinden gelmeyi öğrenmesini sağlar.

Engellemenin kaynağı iç ya da dış etkenlerdir. Bireyin zihinsel ya da fiziksel yetersizliği, özellikle kendi yeteneklerini aşan amaçlara yöneldiğinde bir engellenme nedeni olabilir, çocukluk çağından kalma aşılmamış sorunlar, kişinin benliğine sinmiş yasaklar ve korkular da engellenmeyle sonuçlanan iç etkenlerdir. Toplumsal ilişkilerdeki engellenme ise, genellikle toplumun koyduğu yasaklar gibi birtakım dış etkenlerden kaynaklanır.

Engellenme, ya güdülenmenin giderek yoğunlaşmasına, ya engel karşısında çaresiz ve etkisiz kalarak geri çekilmeye ya da başkalarına yönelmiş öfke ve saldırganlığa yol açabilir. Bazen de, bireyi sorunlarına yeni çözümler bulmaya iterek, toplumsal açıdan yapıcı sonuçlar doğurur. Dürtülerin azalması kuramına göre engellenme bir bireyin dürtü düzeyini yükselttikçe, birey, engelleyici uyarandan kaçınmasını sağlayan yeni bir tepki öğrenecek, böylece dürtü düzeyi düşecektir. Bu nedenle engellenme, öğrenmeyle yakından ilintilidir.

Engellenmeye bireyler değişik tepkilerde bulunurlar. Bazı kimseler saldırgan olurken, bazıları içlerine kapanabilir, bazıları kendisini karamsarlığa bırakır, bazılarıysa ‘batı balık yan gider’ anlayışıyla hiçbir şeye önem vermeyebilirler. Engellenmeyi ortaya çıkaran üç temel neden vardır. Bunlar: Gecikme, önleme ve çatışma olarak üç grup içinde toplanabilir (Cüceloğlu, ss.279-281,1999).

Gecikme Engellenmesi: Engellenme duygusunun temelinde bulunduğumuz ortamda neyin ne zaman olacağına dair beklentilerimiz önemli bir rol oynar. Çoğu zaman bu beklentilerin farkında değilizdir. Öngörülen süre içinde beklediğimiz olay olmazsa engellenme duygusuna kapılırız. Bir grup arkadaşın otobüsle bir gezi yapmasından bir örnek verilebilir. Diyelim ki, gezide otobüsün sabah ‘erken’ hareket etmesine, yolda bazı turistik yerlerde mola vermesine ve amaçlanan şehre akşam saat 6’da varmasına karar veriliyor. Gezi grubundaki kişilerden biri o sabah geç uyanmış ve otobüse 45 dakika geç gelmiştir. Geç kalan beklendiği için yolda verilecek bazı turistik molalar iptal etmek zorunda kalınıyor. Geç kalan kimseyi beklerken hissedilen duygu

engellenmedir.

Önleyici Engellenmesi Bir amaca ulaşmayı önleyen, engel olan nedenler şu üç grupta toplanabilir: Nesnel önleyiciler veya olaylar, sosyal ve yasal önleyiciler, kişiden kaynaklanan önleyiciler ve çatışma.

Nesnel önleyiciler ya da olaylar: Evinize girmek istiyorsunuz, ne var ki evin anahtarını dairede unuttuğunuzdan kapıyı açamıyorsunuz. Sevdiğiniz kimse başka şehirde oturuyor, onu her görmek istediğinizde 8 saatlik otobüs yolculuğu yapmak zorundasınız. Yeni aldığınız eve taşınmak için hazırlanırken ev yanıyor ve yeni evinizde oturamıyorsunuz. Yukarıda anlatılan engellenme duygularının temelinde kapı, uzaklık ve yangın gibi fiziksel nesne ve olaylar yer alır.

Sosyal ve yasal önleyiciler: Üniversitede tanıştığı yabancı uyruklu bir kıza aşık olan genç, ana-baba ve bütün tanıdıklarının itirazıyla karşılaşılıyor. Kendi başlarına yazlık evlerinde rahat sakin bir tatil yapmak isteyen büyükbaba ve büyükanne, kızlarının ve oğullarının kendileriyle kalmak istemelerine 'hayır' diyemiyorlar. Bu örneklerde bir sosyal değer, gelenek, veya anlayış engellenmenin temelinde yatar.

Kişiden kaynaklanan önleyiciler: Bazı engellenmeler gerçekçi olmayan beklentilerden doğar. Kısa boylu olduğu halde profesyonel basketbolcu olmak isteyen genç, kendini engellenme duygusuna kaptırır. Önemli konularda karar vermeden önce,

beklentilerin gerçekçi olup olmadığına bakılmazsa, engellenme duygusu kaçınılmaz olur

Çatışma sadece insanlara özgü bir olay değildir. Tüm canlılar yaşamlarını devam ettirebilmek için sürekli olarak çevreleri ile mücadele etmek ve yeri geldiğinde çatışmak zorundadırlar. Bir canlı herhangi bir ihtiyacını tatmin etmek istediğinde bir engelle karşılaşır, bir gerginlik meydana gelir. Bireysel anlamda çatışma; hem fizyolojik hem sosyo-psikolojik ihtiyaçların tatminine engel olan sıkıntıların meydana getirdiği gerginlik halleridir. Örgütsel anlamda çatışma ise; bireyler ve grupların birlikte çalışma sorunlarından kaynaklanan ve normal faaliyetlerin durmasına ve karışmasına neden olan olaylardır. Çatışma teknik olarak; insanın birbiriyle ikame edilemez iki amaç,hedef arasında seçim yapmak zorunda kalma durumu olarak ifade edilmiştir. İkisinden biri tercih edilirse, diğeri ulaşılmaz olacaktır. Bu; insanlar ve güçler arasında da söz konusu olabilir. Çarpışma,savaş,şiddetli geçimsizlik,anlaşmazlık,zıtlık hep çatışma kavramını çağrıştırır. Çatışma; birçok,karışık sosyal etkileşimin kaçınılmaz bir sonucudur (Cüceloğlu,1999).

Bireyin engellenmeye gösterdiği tepki, deneyimlerle edindiği öğrenmeden ve geliştirdiği kişiliğinden etkilenir. Farklı kişilerin farklı deneyimleri, benzer engellenme durumlarında farklı saldırganlık durumları gösterebilir. Kişilerin içinde bulunduğu durumu değerlendirmesi, engellenmeyi düşmanca bir tutum saymaması, benzer durumlarda geçmişte gösterdiği tepkiler ve bu tepkilerin doğurduğu sonuçların geliştirdiği alışkanlıklar, engellenmenin kızgınlık dışında bazı tepkiler (endişe ve

suçluluk gibi) doğurması, engelleme ile saldırganlık arasında birebir basit bir bağlaşım bulunmasını zorlaştırır. Saldırganlığa yol açan ya da yol açabilecek şey, engellenmenin birey için ne anlama geldiğidir (Keskin, 1998, s.8).

Saldırgan davranış, engellenme duygusuna yapılan tipik bir davranıştır. Saldırgan davranışlardan bazıları engellenme duygusunu ortaya çıkartan durumun ortadan kalkmasına yardımcı olur, bazılarıysa durumu daha da kötüleştirir (Cüceloğlu,1999,s.313).

2.3.4 Kişilik

Yanbastı' ya (1986) göre kişilik, bir insanın bütün ilgilerinin, tavırlarının, yeteneklerin, dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren ahenkli bir bütün olarak tanımlanabilir.

Kişilik ile saldırganlık ilişkisini Psikoanalitik görüş içerisinde Freud tanımlamıştır. Freud kişiliği 3 ayrı yapının oluşturduğunu ve bu yapıların etkileşiminin kişiliği oluşturduğunu açıklamıştır. Bu yapılar; id, ego ve süper ego'dur.

İd, doğuştan getirilen dürtüleri taşır. Daima aktif olmayı ve enerjisini boşaltmayı hedefler. İd kişiliğin en saldırgan, benmerkezci ve toplumsal konuları düşünmeyen basamağıdır. Ego ise daha toplumsal, dış dünya ile bağlantıyı kurmaya çalışan basamaktır. Gerçeklik ilkesine göre hareket eder. Süper ego sosyal ilişkiler içinde diğer insanlar tarafından aktarılan geleneksel değerler ile toplumsal, törel, kültürel alışkanlık

ve kuralların içselleştirilmiş şeklidir. Sağlıklı gelişmiş bir süper ego mükemmelliyet ilkesine göre çalışır ve egoyu gerçekçi amaçlara yöneltir. Toplum tarafından hoş karşılanmayan ve ego tarafından ketlenemeyen id dürtülerini (cinsellik, saldırganlık vb.) saygın toplumsal amaçlara yöneltmekle doyuma ulaşmasını sağlar. Bir başka deyişle süper ego kişilerin cinsellik ve saldırganlık dürtülerini denetler ve engellemeye çalışır. Kişiliğin hangi yönü daha baskın ise kişi o yönde davranışlar sergiler. Örneğin; İd' i baskın olan kişi sadece kendini düşünür ve topluma daha aykırı davranır (Demirbaş,2001,s.112).

2.3.5 Meslek seçimi

Meslek; 'bir kimsenin hayatını kazanmak için yaptığı, kuralları toplumca belirlenmiş ve belli bir eğitimle kazanılan bilgi ve becerilere dayanan etkinlikler bütünü' olarak tanımlanabilir (Kuzgun, 2000).

Meslek, kazanç elde etmek amacı ile yürütülen etkinlikler bütünü olarak tanımlanmışsa da, sadece para kazanma aracı değildir. Çünkü insanlara ; 'elinize yaşamınızı sağlayacak bir para geçse yine çalışmak ister misiniz? ' Sorusu yöneltildiğinde % 80-85 i ' evet ' yanıtı vermektedir. Çünkü birey sadece para kazanmak için iş sahibi olmaz. Bir meslek edinmenin temelinde para kazanarak fizyolojik ihtiyaçları karşılamamanın dışında sosyal ve psikolojik ihtiyaçların doyumu da söz konusudur (Yeşilyaprak 2003).

Meslek ve iş sahibi olabilmenin temelinde psiko-sosyal bazı etmenler yer almaktadır.

İnsanın doğuştan getirdiği yetenekleri, potansiyeli, gizil güçleri vardır. Birey yaşam içinde bunları ortaya koymak, kullanmak ve geliştirmek ister. Sahip olunan bu yetenekleri kullanma ve geliştirme olanağı sağlayacak alan, meslek alanlarıdır, iş'dir. Birey çalışırken aynı zamanda bu yetenekleri ifade etme, güçlerini artırma fırsatı elde eder. Böylece birey var oluşunun anlamını yakalar. Sahip olduğu yetileri güçleri kullanarak doyuma ulaşır.

Kendini, bir iş yaptığı, üretken olduğu için de daha değerli ve önemli görür. Böylece kendine saygısı ve güveni gelişir. Toplum içinde yararlı olma, hizmet verme yoluyla toplumsal saygınlık kazanma söz konusudur. İş etkinlikleri içinde birey başkasıyla etkileşimde bulunarak, belli rol ve görevler üstlenerek kendi sosyal kimliğini kazanır. O halde çalışmanın temelinde bireyin çok yönlü psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması söz konusudur. İşte bireyin fizyolojik, psikolojik ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanmasında en önemli araç durumunda olan meslek eğer doğru bir kararla, isabetli olarak seçilebilmişse bu ihtiyaçların daha üst seviyede doyurulması mümkün olabilir (Yeşilyaprak, 2003).

Meslek seçimi ' bir kimsenin kendisine açık olan meslekleri çeşitli yönleri ile değerlendirip kendi ihtiyaçları ve beklentileri açısından istenilen yönleri çok, istenmeyen yönleri az olan birine yönelmeye karar vermesidir.' Böyle bir kararın kişinin yaşamında önemli bir yeri vardır (Kuzgun, 2000). Bireyin seçtiği meslek onun üretkenliğini,

verimliliğini, toplumsal kalkınmaya katkısını ve dünya görüşünü etkiler (Hoppock,1963). Başka bir deyişle meslek seçimi kişinin kendini gerçekleştirme, sağlıklı ve dengeli bir kişilik oluşturmada, insan gücünün planlanmasında ve istihdamında önemli bir rol oynamaktadır (Kepçeoğlu 1990; Başaran,1990).

Toplum yaşamında her birey bir meslek sahibi olma, bir iş yapma ve etkin olma ihtiyacı içindedir. Çünkü insan ve yaşam arasındaki en kuvvetli bağ ‘ iş’ i dir. Yeşilyaprak’ a (2003,s.192) göre meslek seçimi, ‘bireyin yaşamı boyunca verdiği en önemli kararlardan biri; belki de birincisidir’.

Ülkemizdeki eğitim sistemi göz önüne alındığında birçok gencin üniversite sınavını kazanamadığı, kazanan öğretmen adaylarının ise büyük bir bölümünün gerçekten istediği bölüme giremediği, açıkta kalmamak veya ailesi istediği için farklı bölümler okudukları düşünülebilir.

İstedikleri bölümleri kazanamayan öğrenciler, meslek ile ilgili ulaşmak istedikleri hayallerin birçoğuna veda edeceklerdir. Üniversite sınavını kazanmanın zaten çok zor olduğu düşünüldüğünde ise büyük bir ihtimalle öğrenciler çok istemedikleri bu bölümleri okumak zorunda kalırlar.

İstenmeyen bir bölümün okunması, düşünülmeyen bir meslek seçiminin yapılması ise bireylerde engellenme oluşturacağından saldırgan davranışların görülme

olasılığını artırabilir.

2.3.6 Kır- Kent İlişkisi

Üniversitelerde okuyan birçok öğrenci ailesinden uzak, gurbet illerde okullarına devam etmektedir. Büyük şehirlerdeki hızlı, akışkan ve daha modern yaşama alışan gençlerin ufak illerdeki okulları kazanması halinde bir engellenme ortaya çıkabilmekte, uyum sorunları yaşanabilmekte, mutsuz olan ve engellenen bireylerde saldırgan davranışlar görülmeye başlanabilmektedir. Bu gruba giren öğrenciler, saldırganlık nedenleri çerçevesinde incelendiğinde, çevresel saldırganlık boyutuna girebilmektedirler.

Hall (1966), saldırganlığın, bireyin kişisel alanına tecavüz edilmesi ile ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Bu davranışın, “ Bölge sahipliği” olarak çevirebileceğimiz “ Territoriality” terimi ile de açıklanabileceğini savunmuştur. Bu fikre göre sahip olunan bölgeye giren kişilere karşı saldırganlık gösterilebilmektedir. Hall bu görüşlerin ışığında, kentlerde kişisel bölgelerin darlığı ve kişilerin yeterli alana sahip olamayışlarından dolayı, saldırgan davranışların sıklaşacağını belirtir.

2.3.7 Spor

‘Spor sözlük anlamı olarak lâtince DİSPORTARE ve DESPORT biçiminde "dağıtmak, bir birinden ayırmak" anlamına gelen sözcüklerden 17 yüzyıldan sonra günümüze gelinceye kadar ilk hecesi aşınarak "SPORT" biçimine dönüştüğü

araştırmacılar tarafından öne sürölmektedir.’ (www.gsim-konya.gov.tr) Britannica ansiklopedisi spor’u " Belirli ölçüde güç ve beceri gerektiren yarışmalı ve eğlenceli etkinlikler." olarak tanımlamaktadır.

Sporun asıl amacı fiziksel gelişim sağlamak ile birlikte, ruhsal ve zihinsel gelişimi de sağlamak, bireyi zinde tutmak, yaşamdan zevk alınmasını sağlamaktır. Ülkemizde de insanların spor yapmalarını sağlamak amacı ile çeşitli spor merkezleri, koşu parkurları ve birçok tesis bulunmaktadır.

Spor, yapıldığı gün sayısına, yapıldığı dereceye, branşa göre farklı kategorilere ayrılabilir. Bunlar arasında bireysel sporlar, takım sporları, rekreatif amaçlı yapılan ve elit düzeyde yapılanlar sayılabilir.

Neumann, ‘genç performans sporcuları ile sporcu olmayanları karşılaştırdı. Spor yapanların yapmayanlara oranla daha çalışkan, daha canlı, iletişim kurmaya sürekli hazır, sebatlı, zor koşullarda ortama uymalarının daha iyi olduğu belirlendi. 1978’ de Varşova’da yapılan uluslararası halter koçları konferansında, haltercilerin, spor yapmayan kimselere göre duygusal olarak dengesiz, çabuk sinirlenen, hoşgörüsüz, tepkisel patlayıcı özelliklere sahip oldukları belirlenmiştir.’(Özerkan,2003, s.110).

Tiryakinin (2000) yaptığı bir araştırmaya göre de erkek sporcular bayan sporculara göre daha saldırgan davranışlar göstermektedirler. Tiryaki’nin yaptığı araştırmaya basketbolcular, voleybolcular, hentbolcular katılmıştır.

Tiryaki’ nin yaptığı bir diğeri araştırmaya göre de spor yapan bireyler spor yapmayan bireylere göre daha saldırgan davranışlar sergilemektedir (1996). Bu

araştırmada da basketbol, voleybol ve jimnastik sporcuları yer almıştır.

Bu bilgiler ışığında AİBÜ' de okuyan ve spor ile uğraşan öğretmen adaylarının da saldırgan davranışlar içerisinde bulunmaları ve bu davranışları benimseyerek sürekli sergilemeleri beklenebilir.

2.3.8 Sosyo-Ekonomik Düzey

İnsanların sosyo-ekonomik düzeyleri kazandıkları para ile, meslekleri ile, yaşadıkları semt ile, eğitim düzeyleri vb. ile ilişkilidir. İyi bir meslek sahibi olan, maddi durumu iyi olan ailelerin de sosyo-ekonomik durumu iyi olarak tanımlanır. Sosyo-ekonomik düzeyi iyi olan ailelerin çocukları genelde fiziksel olarak daha iyi bir gelişim düzeyi göstermektedirler.

Miller ve Swanson (1960), sosyo-kültürel değişkenlere eğilerek mesleki saygınlığı yüksek babaların çocuklarının daha saldırgan olduklarını belirlemiştir.

Scherer, Abeles ve Fischer (1975), saldırgan davranışların, kişinin kendilik saygısını (Self-esteem) arttırdığını, kişiye toplumda statü kazandırdığını ileri sürmektedirler. Ayrıca, saldırgan kişinin grubun normlarına uymak istediğini ancak saldırgan tavırları yüzünden bunu hiçbir zaman başaramayacağını, bundan dolayı da saldırgan davranışlarının artacağından söz etmektedirler.

Gürkaynak (1979)' a göre alt sosyo-ekonomik düzeyde terbiye; fiziksel ceza ve hakların kısıtlanması ile yapılırken orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bu, daha çok övgü, ödül ve sevgi kısıtlanması olarak yapılmaktadır. Alt sosyo-ekonomik düzeyde çocuk üzerinde daha çok baskı uygulanmakta ve bu durum üst düzeye oranla alt sosyo-ekonomik düzeyde daha yüksek oranda saldırganlık gösterilmesine yol açmaktadır.

2.3.9 Çocuk Yetiştirme Tarzları

Anne ve babanın çocuk yetiştirme tarzları çocuklar için çok önemlidir. Çocuklar ilk eğitimi aileden alırlar ve bu eğitim daha sonra yapılacakların temelini oluşturur. Anne ve babanın mevcut larında eğitim düzeyleri, sosyo-ekonomik düzey, aile içi ilişkiler çok önemlidir. Genel olarak anne ve baba çocuk yetiştirme tarzları baskıcı (Otoriter) ve demokrat olarak ikiye ayrılabilir.

Otoriter ailenin çocuk ile ilgili tüm kararları aldığı, çocuğun kararlara katılma, kendi isteklerini açıkça söyleme hakkı bulunmadığı bir yetiştirme tarzıdır. Demokrat yetiştirme tarzı ise; çocuğun da söz hakkının alındığı, fikirlerin tartışılarak karar verildiği bir yetiştirme tarzıdır.

Baubrind (1966), ailenin kısıtlayıcılığının, normal atılganlığı ve esnekliği azalttığını savunmaktadır. Bu araştırmacıya göre sıkı aile kontrolü hemen her zaman isyana yol açmakta ve saldırganlıkla sonuçlanmaktadır.

Baubrind (1966, ss.887-905) izin verici bir büyüğün varlığının da saldırganlığın görülme olasılığını arttıracığını, aynı biçimde çocuğu aşağılamanın, katı kurallar koymanın, çocuğun isteklerini geri çevirmenin, çocuğu yönetmenin yine saldırganlıkla sonuçlanacağını belirtmektedir. Öte yandan evde anlamlı bir ruhsal alışveriş, sıcaklık ve saygı ile birlikte sunulabiliyorsa çocuğa, saldırganlığını daha sosyal ve kendine daha yararlı biçimlerde boşaltmasını öğretecektir.

Kuzgun (2000) değişik ana baba tutumlarının çocuk yetiştirme biçimlerine etkisini incelemiş ve demokratik ana-baba çocuk yetiştirme tarzı ile yetiştirilmiş kişilerin, ilişkilerinde daha girişken ve etkin olduklarını, ayrıca demokratik aile ortamının, bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşın, otoriter ana babanın çocuğunun ise, kendini kabul ettirmek için isyan ve saldırganlık gibi yolları denediğini, kendini aşmakta güçlük çektiğini saptamaktadır.

Maslow ise hayatın ilk yıllarının insan hayatı için çok önemli olduğunu ve anne ile babanın tutumunun sadece fizyolojik ihtiyaçlar için yeterli olmadığını sevmeye, sevilme, saygı görme gibi ihtiyaçları da karşılamaları gerektiğini savunmaktadır(1970).

Gürkaynak (1979), çocuk yetiştirmede annenin üstlendiği birincil rolü vurgulayarak, babanın rolünün ikincil olduğunu savunmaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu araştırma durum saptamak amacıyla yapılmış betimsel bir çalışmadır. Kullanılan model, çok sayıdaki değişken arasında karşılaştırma saptama modelidir.

Araştırmada yararlanılan öğrenci grupları, veriler ve toplanması, verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgiler bu alt bölümde açıklanmıştır.

3.1 Araştırma Modeli

Bu araştırmadaki amaç öğretmen adaylarının hangi saldırganlık türüne sahip olduklarını tespit edebilmek ve saldırganlık türleri belirlendikten sonra bazı değişkenler açısından farklılıkları ortaya koyabilmektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada genel tarama modellerinden ilişkiyel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkiyel tarama modeli kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar korelasyon türü ilişki ve karşılaştırma yolu ile elde edilen ilişkilerdir (Karasar, 2003). Yapılan bu çalışmada karşılaştırma yolu ile elde edilen ilişkiler ortaya konulmuştur. Bu araştırmadaki bağımlı ve bağımsız değişkenler aşağıda gösterilmiştir.

Bağımlı değişken : Saldırganlık türleri.

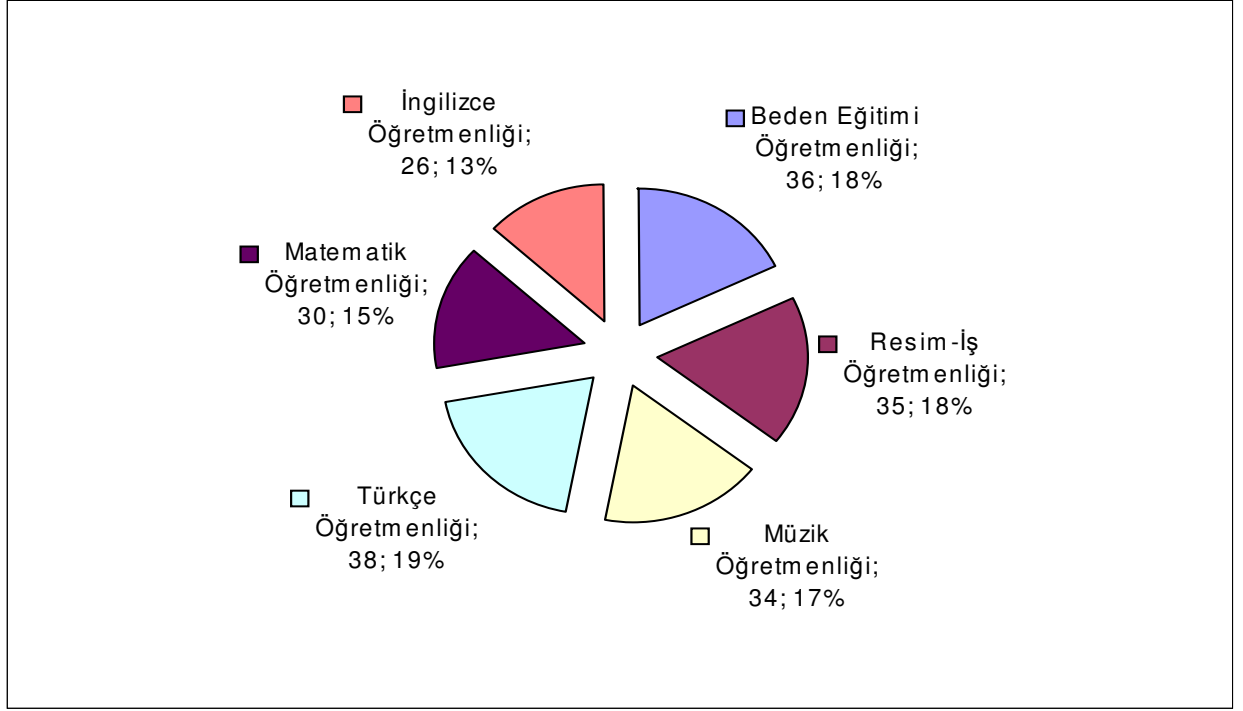
Bağımsız değişkenler : Bölüm, cinsiyet, yetiştikleri yer, ana-baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi, spor yapıp yapmama, istediği bölümde okuyup okumadığı, bölüm ve üniversite tercihi, gelecek beklentisi, ana-baba çocuk yetiştirme tarzları.

3.2.Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini AİBÜ' de 2005-2006 eğitim öğretim yılında öğretmenlik bölümlerinde okuyan öğretmen adayları oluşturmaktadır. AİBÜ' de bulunan öğretmenlik bölümleri; Resim iş öğretmenliği, Müzik öğretmenliği, Beden eğitimi öğretmenliği, Türkçe öğretmenliği, İngilizce öğretmenliği, Matematik öğretmenliği,

Fizik öğretmenliği, Kimya öğretmenliği, Okul öncesi öğretmenliği, Sınıf öğretmenliği, Sosyal bilgiler öğretmenliği, Tarih öğretmenliği, Kimya öğretmenliği bölümleridir. Bu bölümlerin tümünde ikinci öğretim bulunmadığından çalışma evreni birinci öğretim son sınıflar olarak sınırlandırılmıştır. Örneklem seçiminde küme örnekleme yöntemi benimsenmiş; önce bu bölümler arasından yapılacak seçim için tercih ile girilenler ve özel yetenek sınavı ile girilenler olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Özel yetenek sınavı ile öğrenci alan öğretmenlik bölümleri Beden eğitimi öğretmenliği, Müzik öğretmenliği ve Resim-İş öğretmenliği olmak üzere 3 (üç) bölümdür. Tercih ile öğrenci alan ise 10 bölüm bulunmaktadır. Özel yetenek sınavı ile öğrenci alan 3 (üç) bölüm araştırma kapsamına alınmış; tercihle öğrenci alan bölümlerden de 3 (üç) tanesi kura yöntemi ile seçilmiştir. Böylece toplam 6 (altı) bölüm belirlenmiştir

Bu Araştırmanın örneklemini üniversiteye yetenek sınavları ile giren BESYO Beden Eğitimi Öğretmenliği, Eğitim Fakültesi Müzik ve Resim- İş öğretmenliği bölümleri ile üniversiteye tercih ile girilen Eğitim Fakültesi Matematik, Türkçe ve İngilizce öğretmenliği bölümlerinin son sınıflarında okuyan toplam 199 (111 bayan, 88 erkek) birinci öğretim öğrencisi oluşturmaktadır. Beden eğitimi öğretmenliği bölümünden 36 (11 Bayan, 25 Erkek), Eğitim Fakültesi Müzik öğretmenliği bölümünden 34 (19 Bayan, 15 Erkek), Resim- İş öğretmenliği bölümünden 35 (27 Bayan, 8 Erkek), Matematik öğretmenliği bölümünden 30 (12 Bayan, 18 Erkek), Türkçe öğretmenliği bölümünden 38 (22 Bayan, 16 Erkek) öğrenci araştırmaya katılmıştır.

Şekil 3: Öğretmen Adaylarının Bölümlere Göre Sayı ve Yüzde Dağılımı.

3.3 Veriler ve Çözümlemesi

Bu alt bölümde verilerin toplanması ve çözümlenmesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.3.1 Verilerin Toplanması

Öğretmen adaylarından cinsiyetleri, okudukları bölümler, nerede oturdukları,

spor yapıp yapmadıkları, aylık gelir düzeyleri, anne ve babalarının eğitim durumları, istedikleri bölümde ve üniversitede okuyup okumadıkları, gelecekte beklentileri gibi bilgilere ulaşmak için araştırmacı tarafından hazırlanan ve alanında uzman 3 kişinin fikirleri alınarak geliştirilen ve 15 sorudan oluşan bir kişisel bilgi formu hazırlanmıştır (Ek. 2, Ek. 3). Kişisel bilgi formunda yer alan spor yapma sıklığı ile ilgili 9. soru ayda 2-3 kez spor yapıyorum seçeneği spor yapmayan; haftada 2-3 kez spor yapıyorum, bölge çapında sporcuyum, Türkiye çapında sporcuyum ve milli sporcuyum seçenekleri ise spor yapanlar olarak ele alınmış ve 8. soru ile birlikte değerlendirilmiştir. Benzer bir biçimde 14 ve 15. sorulara verilen yanıtlar da ana-baba'nın çocuk yetiştirme tarzlarını otoriter ve demokrat olarak belirlemede birlikte ele alınmıştır.

Saldırganlık türlerini belirlemek üzere Edwards Kişilik envanteri örnek alınarak İpek İter Kiper (1984) tarafından geliştirilen envanter kullanılmıştır (Ek. 4, Ek. 5). 30 sorudan oluşan envanter, Atılganlık, Edilgen saldırganlık ve Yıkıcı saldırganlık olmak üzere 3 alt boyuta sahiptir. Envanterin her bir alt testinden alınacak puanlar en düşük 1 (bir), en yüksek 61'dir. Teorik olarak envanterdeki her soruya 'Bana hiç uymuyor' biçiminde yanıt veren deneğin, her bir alt testten - 30' ar, 'Bana çok uyuyor' biçiminde yanıt veren deneğin ise her bir alt testten + 30'ar puan alması gerekir ancak Kiper tarafından istatistiksel olarak eksi puanların oldukları gibi kullanılmaları mümkün olmadığından ayrıca sıfır sayısının da istatistiksel çözümlemede sorun yaratacağı düşüncesiyle, sıfır sayısını da gidermek amacıyla her puana 31 sayı eklenmiş böylece her bir alt testten alınan puanların en düşük 1, en yüksek 61 puan haline

dönüştürülmüştür. Envanterin güvenilirliği 0.80, geçerliği ise 0.51'dir.

Ölçme araçları, araştırmacı tarafından öğretmen adaylarına, bölüm başkanlıklarından alınan izin yazıları (Ek. 1) doğrultusunda ders saatlerinde uygulanmış; uygulama yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

3.3.2 Verilerin Çözümlemesi

Bu araştırmada betimsel istatistik tekniklerinden, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etki ve farklılıklarını hesaplamak için çok yönlü MANOVA testi kullanılmıştır. MANOVA testi sonucuna göre; hangi alt boyutlar arasında fark olduğunu bulabilmek için ANOVA testi sonuçlarına bakılmış, ANOVA testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğu ise BONFERONİ tekniği seçilerek eşli karşılaştırma analizi yapılmıştır (Aydın,2006). Yapılan bu analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak benimsenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1 Bulgular

Bu bölümde, AİBÜ' de okuyan son sınıf ve birinci öğretim olan (Beden eğitimi öğretmenliği bölümü, Resim-iş öğretmenliği bölümü, Müzik öğretmenliği bölümü, Matematik öğretmenliği bölümü, İngilizce öğretmenliği bölümü ve Türkçe öğretmenliği bölümleri) öğretmen adaylarının saldırganlık türlerine ilişkin sonuçları bulunmaktadır. Veriler tablolar yardımı ile de ortaya konulmuştur.

Alt Problem 1: Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri ortalamaları arasında fark var mıdır?

Öğretmen adaylarının saldırganlık türlerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yıkıcı saldırganlık için $\bar{X} = 21.93$, $\pm ss = 12.40$, atılganlık için $\bar{X} = 46.17$, $\pm ss = 11.61$, edilgen saldırganlık için ise $\bar{X} = 24.88$, $\pm ss = 11.81$ olarak hesaplanmıştır. Bu ortalamalar arasında farklılık olup olmadığını belirlemek amacı ile ANOVA istatistiksel analizi yapılmıştır. Yapılan istatistiksel analiz sonucunda öğretmen adaylarının saldırganlık alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($F_{(2, 596)} = 244.02$, $p < 0.05$). ANOVA testi sonucuna göre, öğretmen adaylarının atılganlık alt boyutundaki ortalama puanları edilgen ve yıkıcı saldırganlık alt boyutundan elde ettikleri ortalama puanların daha üstündedir. Aynı zamanda edilgen saldırganlık alt boyutundan elde ettikleri ortalama puanları yıkıcı saldırganlık alt boyutundan elde ettikleri ortalama puandan daha yüksektir.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Türlerine İlişkin ANOVA Sonuçları

	K.O	ss	Ortalamaların Karesi	F	P
Gruplar Arası	69627,66	2	34813,83	244,02	,000*
Grup İçi	4744,31	594	142,67		
Toplam	154371,97	596			

$p < 0.05^*$

Alt problem 2: Saldırganlık türleri açısından bölümler arasında bir farklılık var mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin bölümlere göre fark olup

olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 2. Bölümlere Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

	Bölüm	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	Beden eğitimi	23,75	12,11	36
	Resim bölümü	21,54	11,30	35
	Müzik bölümü	22,32	12,65	34
	Türkçe bölümü	18,16	11,15	38
	Matematik bölümü	25,23	12,02	30
	İngilizce bölümü	21,11	15,32	26
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	Beden eğitimi	48,64	9,87	36

	Resim bölümü	50,11	8,27	35
	Müzik bölümü	45,50	12,08	34
	Türkçe bölümü	43,16	14,29	38
	Matematik bölümü	45,33	11,49	30
	İngilizce bölümü	43,69	11,74	26
	Toplam	46,17	11,61	199
EDİLGEN SALDIRGANLIK	Beden eğitimi	26,17	12,17	36
	Resim bölümü	24,03	10,96	35
	Müzik bölümü	24,88	10,91	34
	Türkçe bölümü	21,71	11,83	38
	Matematik bölümü	27,83	11,60	30
	İngilizce bölümü	25,46	13,58	26
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık düzeyleri ile ilgili bölümler arası betimleyici istatistik sonuçlarına bakıldığında, yıkıcı saldırganlık düzeyinde ($\bar{X}=25.23$, $\pm ss =12.02$) matematik bölümünde okuyan öğretmen adaylarının en yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Yıkıcı saldırganlık düzeyinde Türkçe bölümünde okuyan öğretmen adaylarının en düşük ortalamaya ($\bar{X}=18.15$, $\pm ss = 11.15$) sahip oldukları görülmektedir.

Atılganlık düzeyleri incelendiğinde ise Resim bölümünde okuyan öğretmen adaylarının ortalama değerleri ($\bar{X} = 50.11$, $\pm ss = 8.27$) en yüksek seviyededir. Resim bölümden sonra en yüksek değere ($\bar{X} = 48.63$, $\pm ss = 9.87$) sahip olan bölümün Beden Eğitimi bölümü olduğu görülmektedir. Adaylar arasında okudukları bölüme göre en

düşük atılganlık düzeyi ($\bar{X} = 43.16, \pm ss = 14.29$) ortalamasının ise Türkçe bölümünde bulunduğu görülmektedir.

Bölümler arası Edilgen saldırganlık boyutuna bakıldığında ise Matematik bölümünde okuyan öğretmen adaylarının ortalamalarının ($\bar{X} = 27.83, \pm ss = 11.60$) en yüksek seviyede olduğu, en düşük ortalama değerlere ($\bar{X} = 21.71, \pm ss = 11.89$) sahip olan bölümün ise Türkçe bölümü olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Bölümlere Göre Saldırganlık Alt Boyutları Arasındaki Fark (MANOVA)

		Değer	F	Hipotez Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Bölümler Arası Fark	Wilks' Lambda	.92	1.12	15.00	527.67	.34	.003

$p > 0.05$

Saldırganlık düzeyleri ile ilgili bölümler arası farklılıklar olup olmadığına bakmak için MANOVA istatistiksel analizi kullanılmıştır. MANOVA testi sonucuna bakıldığında, bölümler arasında üç farklı saldırganlık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Wilks' Lambda= .927, $F_{(15, 527.668)} = 1.215, p > 0.05$ ve $\eta = .02$) . MANOVA testi sonucuna ek olarak, ANOVA test sonuçlarında da üç saldırganlık alt boyutunda bölümler arası farklılık bulunmamıştır; yıkıcı saldırganlık alt boyutu için $F_{(5,193)} = 1.33, p > 0.05$ ve $\eta = .03$, atılgan saldırganlık alt boyutu için

$F_{(5,193)}=1.98$ $p>0.05$ ve $\eta = .05$, edilgen saldırganlık alt boyutu için $F_{(5,193)}=1.05$ $p>0.05$ ve $\eta = .02$.

Alt problem 3: A.İ.B.Ü' ye tercihle gelen öğretmen adayları ile özel yetenek sınavı ile kazanan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından bir fark var mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin üniversiteye giriş şekline fark olup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizleri (MANOVA, ANOVA) yapılmış ve sonuçlar tablo 5 ve 6' da verilmiştir.

Tablo 4. Üniversiteye Giriş Şekline Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

	Üniversiteye giriş şekli	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGALIK	Özel yetenek	22.56	11.95	105
	ÖSS tercihi	21.23	12.91	94
	Toplam	21.93	12.40	199
ATILGANLIK	Özel yetenek	48.11	10.26	105
	ÖSS tercihi	44.00	12.66	94
	Toplam	46.17	11.61	199
EDİLGEN SALDIRGNLIK	Özel yetenek	25.04	11.30	105
	ÖSS tercihi	24.70	12.42	94
	Toplam	24.88	11.81	199

A.İ.B.Ü'yü ÖSS sınavı ile doğrudan kazanan öğrencilerle, özel yetenek sınavı ile kazanan öğrencilerin betimleyici istatistik sonuçlarına bakıldığında üniversiteyi ÖSS

sınavı ile doğrudan kazanan öğretmen adaylarının Atılganlık düzeyleri $\bar{X} = 44.00$, $\pm ss = 12.66$ iken üniversiteye özel yetenek sınavları ile giren adayların ortalama değerleri ($\bar{X} = 48.11$, $\pm ss = 10.26$) ÖSS sınavı ile giren adayların ortalama değerlerine göre daha yüksek seviyede bulunduğu görülmektedir. ÖSS puanları ile sınav kazanan adayların atılganlık ortalama değerlerinin ($\bar{X} = 44.00$, $\pm ss = 12.66$) daha az olduğu görülmektedir.

A.İ.B.Ü'yü ÖSS sınavı ile doğrudan kazanan öğrencilerle özel yetenek sınavı ile kazanan öğretmen adaylarının Edilgen saldırganlık boyutuna bakıldığında grupların ortalamaları birbirine yakınken (ÖSS ile girenlerin $\bar{X} = 24.70$, $\pm ss = 12.42$, özel yetenek ile girenlerin $\bar{X} = 25.04$, $\pm ss = 11.30$), yıkıcı saldırganlık alt boyutunda ise ($\bar{X} = 22.56$, $\pm ss = 11.95$) belirgin farklar bulunamamaktadır.

Tablo 5. Öğretmen Adaylarının Üniversiteye Giriş Şekillerine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Fark

(MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	p	Kısmi Eta Değeri
Üniversiteye Giriş Şekli	Wilks' Lambda	,97	2,15	3,00	195,00	,09	,03

$p > 0.05$

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının Üniversiteye Giriş Şekillerine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Fark

(ANOVA)

Değişken	Bağımlı Değişken	K.T	Sd	K.O	F	p	Kısmi Eta Değeri
ÖSS	YIKICI	86,202	1	86,202	,560	,455	,003
	ATILGANL	839,562	1	839,562	6,399	,012	,031
	EDILGEN	5,598	1	5,598	,040	,842	,000
Hata	YIKICI	30344,813	197	154,035			
	ATILGANL	25848,629	197	131,211			
	EDILGEN	27619,507	197	140,201			

$p < 0.05^*$

Öğretmen adaylarının üniversiteye giriş şekilleri ile ilgi (ÖSS tercihi ve özel yetenek sınavları) üç saldırganlık alt boyutunda fark olup olmadığını belirlemek için MANOVA istatistiksel analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda (tablo 5) öğretmen adaylarının üniversiteye giriş şekilleri açısından saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Wilks` Lambda= .97, $F_{(3, 195)} = 2.15$, $p > 0.05$ ve $\eta = .03$). MANOVA testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamasına rağmen, bu analizin devamındaki ANOVA testinde tablo 6'de görülebileceği gibi atılğan saldırganlık alt boyutunda öğretmen adaylarının giriş şekillerine göre istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($F_{(3, 195)} = 2.15$, $p < 0.05$ ve $\eta = .03$). ANOVA testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğundan, eşli karşılaştırma analizi yapılmıştır (tablo 7).

Tablo 7: Üniversiteye Giriş Şekillerine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin

Ortalama ve Standart Hatalar

Bağımlı Değişken	Üniversiteye giriş şekli	$\bar{X}$	Standart Hata
YIKICI SALDIRGANLIK	Özel yetenek	22,55	1,21

	ÖSS tercihi	21,23	1,28
ATILGANLIK	Özel yetenek	48,11	1,11
	ÖSS tercihi	44,00	1,18
EDILGEN SALDIRGANLIK	Özel yetenek	25,03	1,15
	ÖSS tercihi	24,70	1,22

Bonferroni tekniği kullanılarak yapılan eşli karşılaştırmalar sonucunda özel yetenek sınavı ile üniversiteye giren öğretmen adaylarının, ÖSS tercihi ile yerleştirilen öğrencilere göre daha yüksek atılgan saldırganlık düzeyine sahip oldukları görülmüştür (özel yetenek sınavı ile giren öğretmen adaylarının $\bar{X} = 48.11, \pm ss = 10.26$ iken ÖSS tercihi ile yerleştirilen öğretmen adaylarının $\bar{X} = 44.00, \pm ss = 12.66$)' dir.

Alt Problem 4: Saldırganlık türleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır ?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin cinsiyete göre fark olup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizleri (MANOVA, ANOVA) yapılmış ve sonuçlar tablo 9 ve 10' da verilmiştir.

Tablo 8: Cinsiyet Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

	Cinsiyet	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	Bayan	19,96	11,69	111
	Erkek	24,41	12,87	88
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	Bayan	46,07	11,45	111
	Erkek	46,30	11,87	88
	Toplam	46,17	11,61	199
EDILGEN	Bayan	24,32	11,52	111

SALDIRGANLIK	Erkek	25,60	12,20	88
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık düzeyleri ile cinsiyet arasındaki betimleyici istatistik sonuçlarına göre (Tablo 8), yıkıcı saldırganlık düzeyinde erkek adayların ortalamaları ($\bar{X} = 24.41, \pm ss = 12.87$), bayan adayların ortalama değerleri ($\bar{X} = 19.96, \pm ss = 11.69$) ile karşılaştırıldığında erkek adayların ortalama değerlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Saldırganlık düzeyleri ile cinsiyet arası ilişkiye Atılğanlık ve Edilgen saldırganlık boyutlarında bakıldığında ise bayan ve erkek adayların ortalamalarının birbirine yakın oldukları belirlenmiştir (Atılğanlık düzeyi bayan $\bar{X} = 46.07, \pm ss = 11.45$, erkek $\bar{X} = 46.30, \pm ss = 11.87$ ve Edilgen saldırganlık değeri bayan $\bar{X} = 24.32, \pm ss = 11.52$, erkek $\bar{X} = 25.60, \pm ss = 12.20$).

Tablo 9. Cinsiyete Göre Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Fark (MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Cinsiyet	Wilks' Lambda	,96	2,65	3,00	195,00	,05*	,04

p < 0.05*

Tablo 10. Cinsiyete Göre Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Fark (ANOVA)

Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	K.T	Sd	K.O	F	P	Kısmi Eta Değeri
Cinsiyet	YIKICI	969,89	1	969,89	6,48	,01*	,032
	ATILGANL	2,44	1	2,44	,01	,89	,000
	EDILGEN	79,86	1	79,86	,57	,45	,003
Hata	YIKICI	29461,12	197	149,54			
	ATILGANL	26685,74	197	135,46			
	EDILGEN	27545,23	197	139,82			

p < 0.05*

Tablo 11. Cinsiyete Göre Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Hatalar

Bağımlı değişken	Cinsiyet	$\bar{X}$	Standart Hata
YIKICI SALDIRGANLIK	Bayan	19,96	1,16
	Erkek	24,41	1,30
ATILGANLIK	Bayan	46,07	1,10
	Erkek	46,30	1,24
EDILGEN SALDIRGANLIK	Bayan	24,32	1,12
	Erkek	25,60	1,26

Cinsiyete göre öğretmen adaylarının üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için MANOVA testi yapılmıştır. MANOVA testi sonucuna baktığımızda (tablo 9), cinsiyete göre saldırganlıkla ilgili üç alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Wilks` Lambda= .96, $F_{(3, 195)} = 2.65$, $p < 0.04$ $\eta = .03$). Hangi alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu bulabilmek için ANOVA test sonucuna bakılmıştır (tablo 10). ANOVA test sonucuna bakıldığında ise, yıkıcı saldırganlık alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur ($F_{(3, 197)} = 6.48$, $p < 0.05$ ve $\eta = .03$). Eşli karşılaştırma testi sonucuna göre (tablo 11),

erkek öğretmen adaylarının ($\bar{X}=24.41, \pm ss = 12.87$) bayan öğretmen adaylarına göre ($\bar{X} =19.96, \pm ss = 11.69$) yıkıcı saldırganlık alt boyutunda istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür.

Alt problem 5: Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri yetiştikleri yere göre farklılaşmakta mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin yetiştikleri yere göre fark olup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 13' de verilmiştir.

Tablo 12. Öğretmen Adaylarının Yetiştiklere Yere Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin

Ortalama ve Standart Sapmalar

	Yetistiği yer	$\bar{X}$	ss	N
--	---------------	-----------	----	---

YIKICI SALDIRGANLIK	Köy	20,75	13,00	20
	Kasaba	20,33	7,11	21
	Küçük kent	21,63	12,65	95
	Büyük kent	23,28	13,30	63
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	Köy	47,05	11,27	20
	Kasaba	44,52	13,34	21
	Küçük kent	45,56	11,96	95
	Büyük kent	47,36	10,67	63
	Toplam	46,17	11,61	199
EDILGEN SALDIRGANLIK	Köy	23,85	15,95	20
	Kasaba	25,85	10,64	21
	Küçük kent	23,59	11,21	95
	Büyük kent	26,82	11,55	63
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık düzeyleri ile öğretmen adaylarının yetiştiği yer betimleyici istatistik sonuçlarına bakıldığında (Tablo 12), yıkıcı saldırganlık düzeyinde büyük kentlerde yetişen bireylerin ortalamaları en yüksek değerdedir ($\bar{X} = 23.28, \pm ss = 13.30$). Yıkıcı saldırganlık düzeyinde köy ve kasabalarda yetişen bireylerin ortalama değerleri en alt seviyelerdedir ($\bar{X} = 20.75, \pm ss = 13.00$) ve ($\bar{X} = 20.33, \pm ss = 7.11$).

Atılğanlık düzeyleri incelendiğinde ise köyde ve büyük kentlerde yetişen öğretmen adaylarının ortalamaları yüksek bulunmuştur ($\bar{X} = 47.05, \pm ss = 11.27$) ve ($\bar{X} = 47.36, \pm ss = 10.67$). En düşük atılğanlık düzeyi ise kasabada yetişen adaylara aittir ($\bar{X} = 44.52, \pm ss = 13.34$).

Edilgen saldırganlık boyutuna bakıldığında ise büyük kentlerde yetişen bireylerin saldırganlık ortalamaları en üst seviyededir ($\bar{X} = 26.82, \pm ss = 11.55$). Küçük kentlerde yetişen bireyler ve köyde yetişen bireylerin edilgen saldırganlık düzeyleri ise en düşük seviyelerdedir ($\bar{X} = 23.59, \pm ss = 11.21$ ve $\bar{X} = 23.85, \pm ss = 10.64$).

Fark **Tablo 13. Yetiştikleri ve Yaşadıkları Yere Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki**

(MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Yetiştigi Yer	Wilks' Lambda	,97	,66	9,00	469,86	,74	,01

$p > 0.05$

Yetiştikleri ve yaşadıkları yere göre öğretmen adaylarının üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için MANOVA testi yapılmıştır. MANOVA testi sonucuna baktığımızda, yetiştikleri ve yaşadıkları yere göre saldırganlıkla ilgili üç alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Wilks' Lambda = .97, $F_{(9, 469.862)} = .74, p > 0.05$ ve $\eta = .01$). Bu sonuca göre, farklı yerlerde yetişen öğretmen adaylarının saldırganlık düzeylerinin benzer özellikler gösterdiği söylenebilir.

Alt Problem 6: Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri babalarının eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin babanın eğitim düzeyine

göre fark olup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 15' de verilmiştir.

Tablo 14. Babanın Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin

Ortalama ve Standart Sapmalar

	Babanın eğitim düzeyi	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	Okuma-yazma bilmiyor	29,75	20,02	4
	İlkokul mezunu	19,49	11,19	71
	Orta okul mezunu	25,74	14,60	23
	Lise mezunu	18,83	8,50	41
	Yüksekokul mezunu	25,04	12,67	25
	Üniversite mezunu	24,24	13,80	33
	Lisansüstü	35,50	27,58	2
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	Okuma-yazma bilmiyor	35,00	20,85	4
	İlkokul mezunu	45,72	11,40	71
	Orta okul mezunu	47,96	11,47	23
	Lise mezunu	46,39	10,86	41
	Yüksekokul mezunu	47,56	11,06	25
	Üniversite mezunu	45,97	12,60	33
	Lisansustu	45,50	3,54	2
	Toplam	46,17	11,61	199
EDİLGEN SALDIRGANLIK	Okuma-yazma bilmiyor	37,00	10,71	4
	İlkokul mezunu	23,37	10,53	71
	Orta okul mezunu	24,56	12,01	23
	Lise mezunu	23,66	11,31	41
	Yüksekokul mezunu	30,80	13,55	25
	Üniversite mezunu	23,27	11,56	33
	Lisansüstü	35,50	23,33	2
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık düzeyleri ile ilgili babanın eğitim düzeyi arasındaki betimleyici

istatistik sonuçlarına bakıldığında, yıkıcı saldırganlık düzeyi ortalaması en yüksek grup lisansüstü eğitime sahip olan gruptur ($\bar{X} = 35.50, \pm ss = 27.58$). Lise mezunu grubunda adayların ortalama değerleri ise en düşük seviyededir ($\bar{X} = 18.83, \pm ss = 8.50$).

Atılgnlık düzeyleri incelendiğinde ise ortaokul mezunu grup ile yüksekokul mezunu grubun ortalamaları yüksek bulunmuştur. ($\bar{X} = 47.96, \pm ss = 11.47$) ve ($\bar{X} = 47.56, \pm ss = 11.06$). En düşük atılgnlık düzeyi okuma yazma bilmeyen bireylerin oluşturduğu gruba aittir ($\bar{X} = 35.00, \pm ss = 20.85$).

Edilgen saldırganlık boyutuna bakıldığında ise okuma-yazma bilmeyen bireylerin oluşturduğu grubun saldırganlık ortalamaları en üst seviyededir ($\bar{X} = 37.00, \pm ss = 10.71$). Üniversite mezunu adayların oluşturduğu grubun edilgen saldırganlık düzeyleri ise en düşük seviyelerdedir ($\bar{X} = 23.27, \pm ss = 11.56$).

Tablo 15. Babanın Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Babının Eğitim Düzeyi	Wilks' Lambda	,97	,93	6,00	384,00	,48	,01

$p > 0.05$

Baba eğitim düzeyi yedi farklı kategoride ele alınmıştır. Tablo 14'den de

anlaşılabacağı üzere eğitim düzeyine göre yedi kategorideki sayı dağılımı farklılaşma göstermektedir. Bu durum yapılan istatistiksel analizde problem yaratabileceğinden eğitim düzeyine göre olan yedi kategori üç kategoriye indirilmiştir ve tekrar istatistiksel analiz yapılmıştır. Bu durum anne eğitim düzeyi içinde geçerlidir.

Tablo 16. Babanın Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin

Ortalama ve Standart Hatalar

Bağımlı değişken	Babanın Eğitim Düzeyi	$\bar{X}$	Standart Hata
YIKICI SALDIRGANLIK	Okuma yazma bilmeyen	20,04	1,40
	İlkokul-ortaokul-lise	21,31	1,52
	Yüksekokul-üniversite	24,59	1,59
ATILGANLIK	Okuma yazma bilmeyen	45,15	1,35
	İlkokul-ortaokul-lise	46,95	1,46
	Yüksekokul-üniversite	46,66	1,54
EDILGEN SALDIRGANLIK	Okuma yazma bilmeyen	24,09	1,35
	İlkokul-ortaokul-lise	23,98	1,46
	Yüksekokul-üniversite	26,52	1,54

Öğretmen adaylarının babalarının eğitim durumlarına göre üç saldırganlık alt boyutunda fark olup olmadığını belirlemek için MANOVA istatistiksel analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda (tablo 15) baba eğitim düzeyleri açısından saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Wilks` Lambda= .97, $F_{(6, 384)} = .48, p > 0.05$ ve $\eta = .014$). MANOVA testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamasına rağmen, bu analizin devamındaki ANOVA testine bakılmış ancak bu test sonucunda da istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir (yıkıcı saldırganlık için ($F_{(2, 194)} = 2.37, p > 0.05$ ve $\eta = .024$), atılğan saldırganlık için ($F_{(2, 194)} =$

.48, $p > 0.05$ ve $\eta = .005$), edilgen saldırganlık için ($F_{(2, 194)} = .91$, $p > 0.05$ ve $\eta = .009$). Eşli karşılaştırma analizine göre; babaları yüksekokul, lisans ve lisansüstü eğitime sahip olan öğretmen adaylarının yıkıcı saldırganlık düzeyleri ($\bar{X} = 24.59$, $\pm ss = 13.76$) babaları okuma yazma bilmeyen ve ilkokul mezunu olan öğretmen adaylarının düzeylerine ($\bar{X} = 20.04$, $\pm ss = 11.21$) göre daha yüksektir.

Alt Problem 7: Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri annelerinin eğitim düzeyine

göre farklılaşmakta mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin annenin eğitim düzeyine göre fark olup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 18' de verilmiştir.

Tablo 17. Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin

Ortalama ve Standart Sapmalar

	Annenin eğitim düzeyi	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	Okuma-yazma bilmiyor	26,59	16,87	17
	İlkokul mezunu	19,61	9,90	96
	Orta okul mezunu	24,54	14,54	24
	Lise mezunu	20,86	10,10	35
	Yüksekokul mezunu	26,62	15,44	8
	Üniversite mezunu	26,16	16,61	19
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	Okuma-yazma bilmiyor	44,18	13,74	17

	İlkokul mezunu	46,31	11,36	96
	Orta okul mezunu	44,42	15,11	24
	Lise mezunu	47,68	9,60	35
	Yüksekokul mezunu	45,88	10,78	8
	Üniversite mezunu	46,79	10,47	19
	Toplam	46,17	11,61	199
EDİNGEN SALDIRGANLIK	Okuma-yazma bilmiyor	26,53	14,59	17
	İlkokul mezunu	23,51	10,98	96
	Orta okul mezunu	26,71	10,61	24
	Lise mezunu	24,60	11,39	35
	Yüksekokul mezunu	28,12	11,47	8
	Üniversite mezunu	27,16	15,54	19
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık düzeyleri ile ilgili annenin eğitim düzeyi arasındaki betimleyici istatistik sonuçlarına bakıldığında (Tablo 17), yıkıcı saldırganlık düzeyi ortalaması en yüksek gruplar okuma-yazma bilmeyen grup, yüksek okul ve üniversite mezunu olan gruptur ($\bar{X} = 26.59$, $ss \pm = 16.87$), ($\bar{X} = 26.62$, $\pm ss = 15.44$), ($\bar{X} = 26.16$, $\pm ss = 16.61$). İlkokul mezunu grubunda ise adayların ortalama değerleri en düşük seviyededir ($\bar{X} = 19.61$, $\pm ss = 9.90$).

Atılgnlık düzeyleri incelendiğinde ise lise mezunu grubun ortalamaları yüksek bulunmuştur ($\bar{X} = 47.68$, $\pm ss = 9.60$). En düşük atılgnlık düzeyi okuma-yazma bilmeyenlerin oluşturduğu gruba aittir ($\bar{X} = 44.18$, $\pm ss = 13.74$).

Edilgen saldırganlık boyutuna bakıldığında ise yüksek okul mezunlarının

oluşturduğu grubun saldırganlık ortalamaları en üst seviyededir ($\bar{X} = 28.12, \pm ss = 11.47$). İlkokul mezunu adayların oluşturduğu grubun edilgen saldırganlık düzeyleri ise en düşük seviyelerdedir

($\bar{X} = 23.51, \pm ss = 10.98$).

Tablo 18. Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Annenin Eğitim Düzeyi	Wilks' Lambda	,98	,79	6,00	388,00	,58	,01

$p > 0.05$

Tablo 19. Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarının Ortalama ve Standart Hatalar

Bağımlı değişken	Annenin eğitim düzeyi	$\bar{X}$	Standart Hata
YIKICI SALDIRGANLIK	Okuma yazma bilmiyor	20,66	1,16
	İlkokul-ortaokul-lise	22,36	1,60
	Yüksekokul- üniversite	26,30	2,37
ATILGANLIK	Okuma yazma bilmiyor	46,00	1,10
	İlkokul-ortaokul-lise	46,36	1,52
	Yüksekokul- üniversite	46,52	2,24
EDILGEN SALDIRGANLIK	Okuma yazma bilmiyor	23,96	1,11
	İlkokul-ortaokul-lise	25,46	1,54
	Yüksekokul- üniversite	27,44	2,27

Öğretmen adaylarının anne eğitim durumlarına göre üç saldırganlık alt boyutunda fark olup olmadığını belirlemek için MANOVA istatistiksel analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda (tablo 18) anne eğitim düzeyleri açısından saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Wilks` Lambda= .98, $F_{(6, 388)} = .79, p > 0.05$ ve $\eta = .012$). MANOVA testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamasına rağmen, bu analizin devamındaki ANOVA testine bakılmış ancak bu test sonucunda da istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir (yıkıcı saldırganlık için $F_{(2, 196)} = 2.33, p > 0.05$ ve $\eta = .010$, atılğan saldırganlık için $F_{(2, 196)} = .03, p > 0.05$ ve $\eta = .000$, edilgen saldırganlık için $F_{(2, 196)} = 1.05, p > 0.05$ ve $\eta = .011$). MANOVA ve ANOVA testi sonuçlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamasına rağmen, eşli karşılaştırma analizinde yıkıcı saldırganlık alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Eşli karşılaştırma analizine göre; anneleri yüksekokul, lisans ve lisansüstü eğitime sahip olan öğretmen adaylarının yıkıcı saldırganlık düzeyleri ($M=26.30, \pm ss = 16.67$) anneleri okuma yazma bilmeyen ve ilkokul mezunu olan öğretmen adaylarının düzeylerine ($M=20.66, \pm ss = 10.08$) göre daha yüksektir (Tablo 19).

Alt problem 8: Saldırganlık türleri ailelerin gelir düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin ailenin gelir düzeyine göre fark olup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 21' de verilmiştir.

Tablo 20. Ailenin Gelir Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

	Ailenin aylık geliri	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	500 YTL den az	19,47	8,74	19
	501-750 YTL	20,00	10,93	53
	751-1000 YTL	20,95	12,53	40
	1001-1500 YTL	23,82	13,64	40
	1501-2250 YTL	22,67	13,45	24
	2251 YTL ve üzeri	24,73	12,96	22
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	500 YTL den az	42,95	14,39	19
	501-750 YTL	46,81	10,45	53
	751-1000 YTL	47,40	11,79	40
	1001-1500 YTL	46,08	10,81	40
	1501-2250 YTL	46,79	11,11	24
	2251 YTL ve üzeri	44,59	14,00	22
	Toplam	46,17	11,61	199
EDILGEN SALDIRGANLIK	500 YTL den az	24,21	10,31	19
	501-750 YTL	24,72	11,56	53
	751-1000 YTL	22,40	11,78	40
	1001-1500 YTL	23,92	13,32	40
	1501-2250 YTL	26,21	8,17	24
	2251 YTL ve üzeri	29,41	12,67	22
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık türleri ile ailenin aylık gelir düzeyi arasındaki betimleyici istatistik sonuçlarına bakıldığında, yıkıcı saldırganlık düzeyi ortalaması ($\bar{X} = 24.73, \pm ss = 12.96$) en yüksek grup aylık geliri 2251 YTL ve üzerinde olan gruba ait olduğu görülmektedir.

Aylık geliri 500 YTL ve altında olan ailelerin çocuklarının ise ortalama değerleri en düşük seviyededir

$$(\bar{X} = 19.47, \pm ss = 8.74).$$

Atılgenlik düzeyleri incelendiğinde ise aylık geliri 751-1000 YTL arasında olan grubun ortalamaları yüksek bulunmuştur. ($\bar{X} = 47.40, \pm ss = 11.79$) En düşük atılgenlik düzeyi ise aylık geliri 500 YTL ve daha az olan bireylerin oluşturduğu gruba aittir ($\bar{X} = 42.95, \pm ss = 14.39$).

Edilgen saldırganlık düzeyi ortalaması en yüksek grup aylık geliri 2251 YTL ve üzerinde olan gruba aittir ($\bar{X} = 29.41, \pm ss = 12.67$). Aylık geliri 751-1000 YTL olan ailelerin çocuklarının ise ortalama değerleri en düşük seviyededir ($\bar{X} = 22.40, \pm ss = 11.78$).

Tablo 21. Ailelerin Gelir Düzeyine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Aylık Gelir Düzeyi	Wilks' Lambda	,89	1,23	18,00	537,89	,23	,37

$p > 0.05$

Öğretmen adayları ailelerinin aylık gelir durumlarına göre üç saldırganlık alt boyutunda fark olup olmadığını belirlemek için MANOVA istatistiksel analizi

kullanılmıştır. Analiz sonucunda (tablo 21) ailelerinin aylık gelir düzeyleri açısından saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Wilks` Lambda= .89, $F_{(18, 537.886)} = 1.23$, $p > 0.05$ ve $\eta = .037$). MANOVA testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamasına rağmen, bu analizin devamındaki ANOVA testine bakılmış ancak bu test sonucunda da istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir (yıkıcı saldırganlık için $F_{(6, 192)} = 1.98$, $p > 0.05$ ve $\eta = .058$, atılğan saldırganlık için $F_{(6, 192)} = .42$, $p > 0.05$ ve $\eta = .013$, edilgen saldırganlık için $F_{(6, 192)} = 1.86$, $p > 0.05$ ve $\eta = .055$). Aynı zamanda eşli karşılaştırma analizinde de istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Alt problem 9: Spor yapan öğretmen adayları ile spor yapmayan öğretmen adayları

arasında saldırganlık türleri bakımından fark var mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin spor yapıp yapmama düzeyine göre

farkolup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizleri (MANOVA ve

ANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 23 ve 24'de verilmiştir.

Tablo 22. Spor Yapma Durumuna Göre Saldırganlık Alt boyutlarına İlişkin

Ortalama ve Standart Sapmalar

	Spor yapıp yapmama	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	Spor yapmayan	23,34	12,61	126
	Spor yapan	19,49	11,71	73
	Toplam	21,93	12,40	199

ATILGANLIK	Spor yapmayan	45,55	11,69	126
	Spor yapan	47,25	11,47	73
	Toplam	46,17	11,61	199
EDILGEN SALDIRGANLIK	Spor yapmayan	25,41	12,06	126
	Spor yapan	23,96	11,40	73
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık türlerinden yıkıcı saldırganlık ile spor yapıp yapmama alışkanlığı incelendiğinde ortalaması en yüksek grup spor yapmayanların oluşturduğu gruptur ($\bar{X} = 23.34, \pm ss = 12.61$). Spor yapanların ortalama değerleri daha düşük seviyededir ($\bar{X} = 19.49, \pm ss = 11.71$).

Atılğanlık düzeyleri incelendiğinde ise spor yapan bireylerin ortalamaları yüksek bulunmuştur ($\bar{X} = 47.25, \pm ss = 11.47$). Spor yapmayan bireylerin oluşturduğu grup ise daha düşük ortalamaya sahiptir ($\bar{X} = 45.55, \pm ss = 11.69$).

Edilgen saldırganlık düzeyi ortalaması yüksek olan grup spor yapmayan grup dur ($\bar{X} = 25.41, \pm ss = 12.06$). Spor yapan grubun ortalama değerleri ise daha düşük seviyededir ($\bar{X} = 23.96, \pm ss = 11.40$).

Tablo 23. Spor Yapma Durumuna Göre Saldırganlık Alt Boyutundaki Farklılıklar (MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Spor Yapıp Yapmama	Wilks' Lambda	,96	2,42(b)	3,00	195,00	,05*	,036

$p < 0.05^*$

Tablo 24. Spor Yapma Durumuna Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (ANOVA)

Bağımsız Değişken	Bağımlı değişken	K.T	Sd	K.O	F	P	Kısmi Eta Değeri
Spor yapıp yapmama	YIKICI	684,44	1	684,44	4,53	,03	,022
	ATILGANL	133,42	1	133,42	,99	,32	,005
	EDILGEN	97,69	1	97,70	,69	,40	,004
Hata	YIKICI	29746,57	197	151,00			
	ATILGANL	26554,78	197	134,80			
	EDILGEN	27527,42	197	139,73			

$p < 0.05^*$

Spor yapıp yapmamalarına göre öğretmen adaylarının üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için MANOVA testi yapılmıştır. MANOVA testi sonucuna baktığımızda (tablo 23), spor yapma sıklıklarına göre saldırganlıkla ilgili üç alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Wilks` Lambda= .96, $F_{(3, 195)} = 2.42$, $p < 0.05$ ve $\eta = .024$). Hangi alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu bulabilmek için ANOVA test sonucuna bakılmıştır (tablo 24). ANOVA test sonucuna bakıldığında ise, yıkıcı saldırganlık alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur ($F_{(1, 197)} = 4.53$, $p < 0.05$ ve $\eta = .03$).

Tablo 25. Spor Yapma Durumuna Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin

Ortalama ve Standart Hatalar

Bağımlı değişken	Spor yapıp yapmama	$\bar{X}$	Standart Hata
YIKICI SALDIRGANLIK	Yapmayan	23,34	1,10
	Yapan	19,50	1,44
ATILGANLIK	Yapmayan	45,55	1,03
	Yapan	47,25	1,36
EDILGEN SALDIRGANLIK	Yapmayan	25,41	1,05
	Yapan	23,96	1,38

Eşli karşılaştırma testi sonucuna göre (tablo 25), spor yapmayan öğretmen adaylarının ($\bar{X} = 23.34, \pm ss = 12.61$) spor yapan öğretmen adaylarına göre ($\bar{X} = 19.50, \pm ss = 11.71$) yıkıcı saldırganlık alt boyutunda istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür.

Alt problem 10: İsteddiği bölümü kazanamayan öğretmen adayları ile kazanan öğretmen adaylarının saldırganlık türleri arasında bir fark var mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin istediği bölümü kazanamayan öğretmen adayları ile kazanan öğretmen adaylarına göre fark olup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizleri (MANOVA, ANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 27 ve 28' de verilmiştir.

Tablo 26.İstedikleri Meslekle İlgili Bölümde Okuma Durumlarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına

İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

	Hayallerinizde yer alan, olmak istediğiniz meslek ile ilgili bölümde mi okuyorsunuz	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	Evet	20,63	12,05	147
	Hayır	25,62	12,74	52
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	Evet	46,91	10,70	147
	Hayır	44,08	13,77	52
	Toplam	46,17	11,61	199
EDILGEN SALDIRGANLIK	Evet	23,56	11,77	147
	Hayır	28,62	11,21	52
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık düzeyleri ile hayallerinde yer alan ve okumak istedikleri bölümde mi okuduklarına ilişkin betimleyici istatistik sonuçlarına bakıldığında, yıkıcı saldırganlık düzeyi ortalaması en yüksek grup ‘Hayır’ yanıtını veren gruptur ($\bar{X} = 25.62, \pm ss = 12.74$). ‘Evet’ yanıtını veren grubun ortalaması daha düşüktür ($\bar{X} = 20.63, \pm ss = 12.05$).

Atılganlık düzeyleri incelendiğinde ise ‘Evet’ yanıtı veren grubun ortalamaları yüksek bulunmuştur ($\bar{X} = 46.91, \pm ss = 10.70$). ‘Hayır’ yanıtı verenlerin ortalaması ise daha düşüktür ($\bar{X} = 44.08, ss \pm = 13.77$).

Edilgen saldırganlık düzeyi ortalaması en yüksek grup ‘hayır’ yanıtını veren gruptur ($\bar{X} = 28.62, \pm ss = 11.21$). ‘Evet’ yanıtını verenlerin ortalaması daha düşüktür

($\bar{X} = 23.56, \pm ss = 11.77$).

Tablo 27. İstedikleri Meslekle İlgili Bölümde Okuma Durumlarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki

Farklılıklar (MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Hayal Edilen Meslekte Okuyup-Okumama	Wilks' Lambda	,94	4,08	3,00	195,00	,01*	,059

$p < 0.05^*$

Tablo 28. İstedikleri Meslekle İlgili Bölümde Okuma Durumlarına Göre saldırganlık Alt Boyutlarındaki

Farklılıklar (ANOVA)

Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	K.T	Sd	K.O	F	p	Kısmi Eta Değeri
Hayal Edilen Meslekte Okuyup-Okumama	YIKICI SALDIRGANLIK	956,29	1	956,29	6,39	,01	,031
	ATILGANLIK	308,65	1	308,65	2,30	,13	,012
	EDILGEN SALDIRGANLIK	982,54	1	982,54	7,26	,01	,036
Hata	YIKICI SALDIRGANLIK	29474,73	197	149,62			
	ATILGANLIK	26379,54	197	133,91			
	EDILGEN SALDIRGANLIK	26642,57	197	135,24			

$p < 0.05^*$

Tablo 29. Hayal Ettikleri Meslek ile ilgili Bölümde Okuyup Okumadıklarına Göre Saldırganlık Alt

Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Hatalar

Bağımlı değişken	Hayallerinizde yer alan, olmak istediğiniz meslek ile ilgili bölümde mi okuyorsunuz	$\bar{X}$	Standart Hata
YIKICI SALDIRGANLIK	Evet	20,63	1,01

	Hayır	25,62	1,70
ATILGANLIK	Evet	46,91	,95
	Hayır	44,08	1,60
EDILGEN SALDIRGANLIK	Evet	23,56	,96
	Hayır	28,62	1,61

Hayal ettikleri meslek ile ilgili bölümde okuyup okumadıkları ile ilgili öğretmen adaylarının üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için MANOVA testi yapılmıştır. MANOVA testi sonucuna baktığımızda (tablo 27), hayal ettikleri meslek ile ilgili bölümde okuyup okumadıklarına göre üç alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Wilks` Lambda= .94, $F_{(3, 195)}= 4.08$, $p<0.05$ ve $\eta = .059$). Hangi alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu bulabilmek için ANOVA test sonucuna bakılmıştır (tablo 28). ANOVA test sonucuna bakıldığında ise, yıkıcı ve edilgen saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur (Yıkıcı saldırganlık için ($F_{(1, 197)}= 6.39$, $p<0.05$ ve $\eta = .03$, edilgen saldırganlık için $F_{(1, 197)}= 7.26$, $p<0.05$ ve $\eta = .036$). Eşli karşılaştırma testi sonucuna bakıldığında ise (tablo 29), yıkıcı saldırganlık alt boyutunda istedikleri bölümlerde okumayan öğretmen adaylarının ($\bar{X} =25.62$, $\pm ss =12.74$), istedikleri bölümlerde okuyan öğrencilere göre ($\bar{X} =20.62$, $\pm ss = 12.05$) istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Benzer olarak, edilgen saldırganlık alt boyutunda istedikleri bölümlerde okumayan öğretmen adaylarının ($\bar{X} =28.62$, $\pm ss = 11.21$), istedikleri bölümlerde okuyan öğrencilere göre ($\bar{X} =23.56$, $\pm ss = 11.77$) istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür.

Alt problem 11: Tekrar ÖSS sınavına girerse aynı bölümü seçen öğretmen adayları ile aynı bölümü seçmeyen öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından bir farklılık var mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin okuduğu bölümü isteyip istemediğine göre saldırganlık türleri bakımından fark olup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizleri (MANOVA, ANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 31 ile 32' de verilmiştir.

Tablo 30. Okuduğu Bölümü İsteyip İstemediğine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin

Ortalama ve Standart Sapmalar

	Tekrar ÖSS sınavına girseniz okumakta olduğunuz bölümü seçer miydiniz	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	Evet	20,25	11,74	140
	Hayır	25,92	13,10	59
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	Evet	47,13	10,49	140
	Hayır	43,90	13,75	59
	Toplam	46,17	11,61	199
EDILGEN SALDIRGANLIK	Evet	22,87	11,74	140
	Hayır	29,64	10,63	59
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık düzeyleri ile tekrar ÖSS sınavına girseniz okumakta olduğunuz bölümü seçer miydiniz sorusunun betimleyici istatistik sonuçlarına bakıldığında, yıkıcı saldırganlık düzeyi ortalaması en yüksek grup ‘Hayır’ cevabını vermiştir ($\bar{X} = 25.92, \pm ss = 13.10$). ‘Evet’ cevabını verenlerin ortalama değerleri ise en düşük seviyededir ($\bar{X} = 20.25, \pm ss = 11.74$).

Atılganlık düzeyleri incelendiğinde ise ‘Evet’ cevabını seçenlerin ortalama değerleri daha yüksektir ($\bar{X} = 47.13, \pm ss = 10.49$). Düşük atılganlık düzeyi ise ‘Hayır’ cevabını veren gruba aittir ($\bar{X} = 43.90, \pm ss = 13.75$).

Edilgen saldırganlık düzeyleri incelendiğinde ise ‘Hayır’ cevabını seçenlerin ortalama değerleri daha yüksektir ($\bar{X} = 29.64, \pm ss = 10.63$). Düşük edilgen saldırganlık düzeyi ise ‘Evet’ cevabını veren gruba aittir ($\bar{X} = 22.87, \pm ss = 11.74$).

Tablo 31. Okuduğu Bölümü İsteyip İstemediğine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Okunan bölümün seçilip seçilmemesi	Wilks' Lambda	,90	6,88	3,00	195,00	,00*	,09

$p < 0.05^*$

Tablo 32. Okuduğu Bölümü İsteyip İstemediğine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (ANOVA)

Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	K.T	Sd	K.O	F	P	Kısmi Eta Değeri
Okunan bölümün seçilip seçilmemesi	YIKICI SALDIRGANLIK	1332,19	1	1332,19	9,02	,00*	,04
	ATILGANLIK	433,12	1	433,12	3,25	,07	,01
	EDILGEN SALDIRGANLIK	1903,89	1	1903,89	14,58	,00*	,06
Hata	YIKICI SALDIRGANLIK	29098,83	197	147,71			
	ATILGANLIK	26255,08	197	133,27			
	EDILGEN SALDIRGANLIK	25721,21	197	130,56			

$p < 0.05^*$

Öğrenciler tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçip seçmemeleri ile ilgili üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için MANOVA testi yapılmıştır. MANOVA testi sonucuna baktığımızda (tablo 31), tekrar ÖSS sınavına girseler okumakta olduğu bölümü seçip seçmemeleri ile ilgili üç alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Wilks` Lambda= .90, $F_{(3, 195)} = 6.89$, $p < 0.05$ ve $\eta = .096$). Hangi alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu bulabilmek için ANOVA test sonucuna bakılmıştır (tablo 32). ANOVA test sonucuna bakıldığında ise, yıkıcı ve edilgen saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur (Yıkıcı saldırganlık için $F_{(1, 197)} = 9.02$, $p < 0.05$ ve $\eta = .044$, edilgen saldırganlık için $F_{(1, 197)} = 14.58$, $p < 0.05$ ve $\eta = .069$).

Tablo 33; Öğrenciler Tekrar ÖSS Sınavına Girse Okumakta Olduğu Bölümü Seçip Seçmemelerine Göre

Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Hatalar

Bağımlı değişken	Tekrar OSS sınavına girseniz okumakta olduğunuz bölümü secermiydiniz	$\bar{X}$	Standart Hata
YIKICI SALDIRGANLIK	Evet	20,25	1,03
	Hayır	25,92	1,58
ATILGANLIK	Evet	47,13	,98
	Hayır	43,90	1,50
EDILGEN SALDIRGANLIK	Evet	22,87	,97
	Hayır	29,64	1,49

Eşli karşılaştırma testi sonucuna bakıldığında ise (tablo 33), yıkıcı saldırganlık

alt boyutunda tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçmeyecek olan öğretmen adaylarının ($\bar{X} = 25.92, \pm ss = 13.10$), tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçecek olan öğrencilere göre ($\bar{X} = 20.25, \pm ss = 11.74$) istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Benzer olarak, edilgen saldırganlık alt boyutunda tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçmeyecek olan öğretmen adaylarının ($\bar{X} = 29.64, \pm ss = 10.63$), tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçecek olan öğrencilere göre ($\bar{X} = 22.87, \pm ss = 11.74$) istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür.

Alt problem 12: İstedığı üniversiteyi kazanan öğretmen adayları ile kazanmayan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri açısından bir fark var mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin okunan üniversitenin seçilip seçilmeyeceğine göre fark olup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 35' de verilmiştir.

Tablo 34. Okunan Üniversitenin Seçilip Seçilmeyeceğine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin

Ortalama ve Standart Sapmalar

	Tekrar OSS sınavına girseniz okumakta olduğunuz üniversiteyi seçer miydiniz	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	Evet	21,55	13,55	96
	Hayır	22,28	11,27	103
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	Evet	46,81	11,00	96
	Hayır	45,57	12,17	103

	Toplam	46,17	11,61	199
EDİLGEN SALDIRGANLIK	Evet	24,25	12,76	96
	Hayır	25,47	10,88	103
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık düzeyleri ile tekrar ÖSS sınavına girseniz okumakta olduğunuz üniversiteyi mi seçer miydiniz sorusunun betimleyici istatistik sonuçlarına bakıldığında, yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık düzeylerinde ilişkin ortalamalar birbirlerine yakın çıkmıştır (Tablo 34).

Tablo 35. Okunan Üniversitenin Seçilip Seçilmeyeceğine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar (MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Aynı üniversiteyi seçer miydiniz	Wilks' Lambda	,99	,38	3,00	195,00	,76	,006

$p > 0.05$

Öğrenciler tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu üniversiteyi seçip seçmemeleri ile ilgili üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için MANOVA testi yapılmıştır. Analiz sonucunda (tablo 35), tekrar ÖSS sınavına girseler okumakta olduğu üniversiteyi seçip seçmemeleri ile ilgili üç alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Wilks` Lambda= .99, $F_{(3, 195)} = .38$, $p > 0.05$ ve $\eta = .006$). MANOVA testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamasına rağmen, bu analizin devamındaki ANOVA testine bakılmış ancak bu

test sonucunda da istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir (Yıkıcı saldırganlık için $F_{(1, 197)} = .17, p > 0.05$ ve $\eta = .001$, atılğan saldırganlık için $F_{(1, 197)} = .56, p > 0.05$ ve $\eta = .003$, edilgen saldırganlık için $F_{(1, 197)} = .52, p > 0.05$ ve $\eta = .003$). Aynı zamanda eşli karşılaştırma analizinde de istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ancak atılğanlık boyutunda ‘Evet’ yanıtını verenlerin ortalama değerleri ($\bar{X} = 46.81, \pm ss = 11.00$), hayır yanıtını verenlerin ortalamasından ($\bar{X} = 45.57, ss = 12.17$) daha yüksek bulunmuştur.

Alt Problem 13: Gelecek beklentisi saldırganlık türleri açısından bir fark yaratmakta mıdır?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin gelecek beklentisine göre fark olup

olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 37' de verilmiştir.

Tablo 36; Gelecek Beklentisine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

	Okulu bitirdiğiniz zaman sizi iyi bir geleceğin beklediğine inanıyor musunuz	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	Evet	21,28	12,11	105
	Hayır	22,65	12,73	94
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	Evet	47,20	10,12	105

	Hayır	45,02	13,04	94
	Toplam	46,17	11,61	199
EDILGEN SALDIRGANLIK	Evet	24,17	12,31	105
	Hayır	25,67	11,24	94
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık düzeyleri ile ‘Okulu bitirdikten sonra sizi iyi bir geleceğin beklediğine inanıyor musunuz?’ sorusunun betimleyici istatistik sonuçlarına bakıldığında, yıkıcı saldırganlık düzeyi ortalaması en yüksek grup ‘Hayır’ cevabını vermiştir ($\bar{X} = 22.65, \pm ss = 12.73$). ‘Evet’ cevabını verenlerin ortalama değerleri ise daha düşük seviyededir ($\bar{X} = 21.28, \pm ss = 12.11$).

Atılganlık düzeyleri incelendiğinde ise ‘Evet’ cevabını seçenlerin ortalama değerleri daha yüksektir ($\bar{X} = 47.20, \pm ss = 10.12$). ‘Hayır’ cevabını veren grubun ise değerleri daha az bulunmuştur ($\bar{X} = 45.02, \pm ss = 13.04$).

Edilgen saldırganlık düzeyleri incelendiğinde ise ‘Hayır’ cevabını seçenlerin ortalama değerleri daha yüksektir ($\bar{X} = 25.67, \pm ss = 11.24$). Düşük edilgen saldırganlık düzeyi ise ‘Evet’ cevabını veren gruba aittir ($\bar{X} = 24.17, \pm ss = 12.31$).

**Tablo 37. Gelecek Beklentisine Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar
(MANOVA)**

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Değeri	Eta
Gelecek beklentisi	Wilks' Lambda	,98	,99	3,00	195,00	,40	,01	

$p > 0.05$

Mezun olduktan sonra öğrencileri iyi bir geleceğin beklediğine inanıp inanmadıkları ile ilgili üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için MANOVA testi yapılmıştır. Analiz sonucunda (tablo 37), üç alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Wilks` Lambda= .98, $F_{(3, 195)} = .99$, $p > 0.05$ ve $\eta = .015$). MANOVA testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamasına rağmen, bu analizin devamındaki ANOVA testine bakılmış ancak bu test sonucunda da istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir (Yıkıcı saldırganlık için $F_{(1, 197)} = .60$, $p > 0.05$ ve $\eta = .003$, atılgan saldırganlık için $F_{(1, 197)} = 1.75$, $p > 0.05$ ve $\eta = .009$, edilgen saldırganlık için $F_{(1, 197)} = .80$, $p > 0.05$ ve $\eta = .004$). Aynı zamanda eşli karşılaştırma analizinde de istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Alt problem 14: Saldırganlık türleri ana-baba çocuk yetiştirme tarzlarına göre farklılaşmakta mıdır ?

Çalışmaya katılan öğrencilerin saldırganlık türlerinin ana-baba çocuk yetiştirme tarzlarına göre fark olup olmadığını belirlemek amacı ile çok değişkenli varyans analizleri (MANOVA, ANOVA) yapılmış ve sonuçları tablo 39 ve 40' da verilmiştir.

Tablo 38; Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzlarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin

Ortalama ve Standart Sapmalar

	Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzları	$\bar{X}$	ss	N
YIKICI SALDIRGANLIK	Demokrat	21,04	11,74	176
	Otoriter	28,74	15,25	23
	Toplam	21,93	12,40	199
ATILGANLIK	Demokrat	47,55	10,03	176
	Otoriter	35,61	16,75	23
	Toplam	46,17	11,61	199
EDILGEN SALDIRGANLIK	Demokrat	24,01	11,32	176
	Otoriter	31,52	13,54	23
	Toplam	24,88	11,81	199

Saldırganlık düzeyleri ile Ana-Baba çocuk yetiştirme tarzları arasındaki betimleyici istatistik sonuçlarına bakıldığında, yıkıcı saldırganlık düzeyi ortalaması yüksek olan grup ‘Otoriter’ cevabı verenlerdir ($\bar{X} = 28.74, \pm ss = 15.25$). ‘Demokrat’ cevabını verenlerin ortalama değerleri ise düşük seviyededir ($\bar{X} = 21.04, \pm ss = 11.74$).

Atılğanlık düzeyleri incelendiğinde ise ‘Demokrat’ cevabını seçenlerin ortalama değerleri yüksektir ($\bar{X} = 47.55, \pm ss = 10.03$). Düşük atılğanlık düzeyi ise ‘Otoriter’ cevabını veren gruba aittir ($\bar{X} = 35.61, \pm ss = 16.75$).

Edilgen saldırganlık düzeyleri incelendiğinde ise ‘Otoriter’ cevabını seçenlerin ortalama değerleri daha yüksektir ($\bar{X} = 31.52, \pm ss = 13.54$). Düşük edilgen saldırganlık düzeyi ise ‘Demokrat’ cevabını veren gruba aittir ($\bar{X} = 24.01, \pm ss = 11.32$).

Tablo 39. Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzlarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar

(MANOVA)

Değişken		Değer	F	Hipotez serbestlik derecesi	Hata serbestlik derecesi	P	Kısmi Eta Değeri
Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzları	Wilks' Lambda	,82	14,59	3,00	195,00	,00*	,18

 $p < 0.05^*$ **Tablo 40. Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzlarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarındaki Farklılıklar**

(ANOVA)

Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	K.T	Sd	K.O	F	p	Kısmi Eta Değeri
Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzları	YIKICI SALDIRGANLIK	1205,86	1	1205,86	8,13	,00*	,04
	ATILGANLIK	2901,17	1	2901,17	24,03	,00*	,11
	EDILGEN SALDIRGANLIK	1147,39	1	1147,39	8,54	,00*	,04
Hata	YIKICI SALDIRGANLIK	29225,16	197	148,35			
	ATILGANLIK	23787,02	197	120,75			
	EDILGEN SALDIRGANLIK	26477,72	197	134,40			

 $p < 0.05$

Öğretmen adaylarının anne ve babaların çocuk yetiştirme tarzlarına göre üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için MANOVA testi yapılmıştır. MANOVA testi sonucuna baktığımızda (tablo 39), anne ve baba çocuk yetiştirme tarzlarının üç alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı fark yarattığı görülmüştür (Wilks` Lambda= .82, $F_{(3, 195)} = 14.59$, $p < 0.05$ ve $\eta = .18$). Hangi alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu bulabilmek için ANOVA test sonucuna

bakılmıştır (tablo 40). ANOVA test sonucuna göre, saldırganlıkla ilgili üç alt boyutta da istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur (Yıkıcı saldırganlık için $F_{(1, 197)}= 8.13$, $p<0.05$ ve $\eta = .04$, atılğan saldırganlık için $F_{(1, 197)}= 24.03$, $p<0.05$ ve $\eta = .11$, edilgen saldırganlık için $F_{(1, 197)}= 8.54$, $p<0.05$ ve $\eta = .04$).

Tablo 41; Ana-baba Çocuk Yetiştirme Tarzlarına Göre Saldırganlık Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama ve Standart Hatalar

Bağımlı değişken	Anne-baba Çocuk Yetiştirme Tarzları	$\bar{X}$	Standart Hata
YIKICI SALDIRGANLIK	Demokrat	21,04	,92
	Otoriter	28,74	2,54
ATILGANLIK	Demokrat	47,55	,83
	Otoriter	35,61	2,29
EDILGEN SALDIRGANLIK	Demokrat	24,01	,87
	Otoriter	31,52	2,42

Eşli karşılaştırma testi sonucuna bakıldığında ise (tablo 41), yıkıcı saldırganlık alt boyutunda anne ve babalarının otoriter olduğunu düşünen öğretmen adaylarının ($\bar{X} = 28.74$, $ss \pm = 15.25$), demokrat olduğunu düşünene öğrencilere göre ($\bar{X} = 21.04$, $\pm ss = 11.74$) istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Atılğan saldırganlık alt boyutunda ise, anne ve babalarının demokrat olduğunu düşünen öğretmen adaylarının ($\bar{X} = 47.55$, $\pm ss = 10.03$), otoriter olduğunu düşünen öğrencilere göre ($\bar{X} = 35.61$, $\pm ss = 16.75$) istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Son olarak edilgen saldırganlık alt boyutuna bakıldığında, anne

ve babalarının otoriter olduğunu düşünen öğretmen adaylarının ($\bar{X} = 31.52, \pm ss = 13.54$), demokrat olduğunu düşünen öğrencilere göre ($\bar{X} = 24.01, \pm ss = 11.32$) istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür.

4.2 Tartışma

Bu alt bölümde araştırma problemi doğrultusunda elde edilen bulgular alt problemler

Çerçevesin de ayrı ayrı ele alınmıştır.

1.Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri ortalamaları arasında fark var mıdır?

Öğretmen adaylarının atılganlık değerlerinin edilgen ve yıkıcı saldırganlık değerlerin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır ($\bar{X} = 46.17$). Atılganlığın istenen bir durum olduğu düşünülürse, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğinin zor yanlarını tahmin ediyor olmaları, öğretmenlik mesleğine karşı olumlu bir bakış açısı içinde oldukları, formasyon derslerini tamamlamakta olmaları ve gelecekteki öğrencilerine yeni şeyler öğretme arzusu içinde oldukları bu nedenle de atılganlık türünde davranışlar sergiledikleri söylenebilir.

Ayrıca öğretmen adaylarının bir süre sonra KPSS' ye girecek olmaları, sınavın zor olması ve az sayıda insanın sınavı kazanacağı gerçeğinin de öğretmen adayları tarafından biliniyor olması atılganlık değerlerini yükseltmiş olabilir.

2. Saldırganlık türleri açısından bölümler arasında bir farklılık var mıdır?

Saldırganlık türleri ile ilgili öğretmen adaylarının okudukları bölümler arası farklılıklar incelendiğinde bölümler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Farklılık çıkmamasının nedeni adayların hepsinin öğretmenlik bölümünde okuyor olmaları, son sınıf olmaları nedeni ile eğitimlerini bitirecek düzeye yaklaşmış olmaları ve bu öğrendikleri bilgi ve yaşantılarını hayata bakış açıları ile ilişkilendiriyor olmaları, okullarının bitmesine az bir süre kaldığı için adaylarının mezun olma, iş bulma, ekonomik özgürlüklerini kazanmaya bir adım daha yaklaşmaları gibi nedenler de göz önüne alındığında farklı bölümlerde okumalarına rağmen benzer beklentiler içinde olan öğretmen adaylarının benzer saldırganlık türlerine sahip oldukları söylenebilir.

3. A.İ.B.Ü' ye tercihle gelen öğretmen adayları ile özel yetenek sınavı ile kazanan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından bir fark var mıdır?

Öğretmen adaylarının üniversiteye giriş şekilleri ile ilgili olarak (ÖSS tercihi ve özel yetenek sınavları) üç saldırganlık alt boyutuna bakıldığında Özel yetenek sınavları ile üniversiteyi kazanan öğretmen adaylarının atılgan oldukları anlaşılmıştır.

ÖSS ile üniversiteyi kazanan adaylar ÖSS' ye girmekte ve tercih yapıp beklemektedirler. Kazandıkları okulun adı ve ili adreslerine gönderilmektedir. Özel yetenek sınavı ile üniversiteyi kazanan öğretmen adaylarının yapmak zorunda oldukları sistem ise çok daha farklıdır. Adaylar ÖSS sınavına girmekte ve sınavdan sonra girmek istedikleri bölüme ve yeteneklerine göre kendilerini geliştirici çalışmalar yapmak durumundadırlar. ÖSS' den aldıkları puanları öğrendikten sonra sınavına girmek

istedikleri üniversiteye kendileri giderek başvurmalı ve özel yetenek sınavlarına girmelidirler. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü' nün özel yetenek sınavları 3 gün sürmektedir. A.İ.B.Ü. , Eğitim Fakültesi, Müzik ve Resim öğretmenlikleri bölümlerinin Özel yetenek sınavları ise 2-3 gün sürmektedir. Adaylar bu sınavlarda birbirleri ile çok sıkı bir rekabet içerisinde ve birbirlerini gözleme, izleme imkânlarını da bulabilmektedirler. Bu tür durumlar adayların Atılgan davranışlar içerisinde girmelerini teşvik edebilmekte ve atılgan davranmalarını kolaylaştırıcı ortamlar sağlayabilmektedir.

Fromm ve Rank'ın(1979) yaptıkları araştırmaya göre hayat içerisinde daha fazla mücadele eden, ulaşmak istediği yerlere sadece kendi çabaları ile ulaşan bireylerde atılgan davranışlar daha fazla görülmektedir. Bu görüşler ile araştırma sonuçları benzerlik göstermektedir.

4. Saldırganlık türleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır ?

Cinsiyet açısından üç saldırganlık türünde farklılık olup olmadığına bakıldığında erkek öğretmen adaylarının bayan öğretmen adaylarına oranla daha yıkıcı saldırgan oldukları bulunmuştur. Erkeklerin yıkıcı saldırganlık türüne daha fazla sahip olmaları biyolojik faktörlere bağlı olarak açıklanabilir. Erkeklerde salgılanan androjen hormonunun saldırgan davranışları arttırdığı yapılan araştırmalarla saptanmıştır. Bayanlarda ise östrojen hormonu bulunmaktadır. Yine erkeklerde salgılanan ve cinsellikle ilgili olan Testosteron hormonunun da saldırganlık üzerinde artırıcı etkisi

olduğu bilinmektedir (Köknel ,2000, Tiryaki 2000, Stor 1968).

5. Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri yetiştikleri yere göre farklılaşmakta mıdır?

Yetiştikleri ve yaşadıkları yere göre öğretmen adaylarının üç saldırganlık alt boyutunda (Yıkıca Saldırganlık, Edilgen Saldırganlık, Atılganlık) farklılık olup olmadığına bakıldığında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Hall (1966, s. 112), saldırganlığın, bireyin kişisel alanına tecavüz edilmesi ile ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Bu davranışın, “ Bölge sahipliği” olarak çevirebileceğimiz “ Territoriality” terimi ile de açıklanabileceğini savunmuştur.

Bazı adayların kırsal bölgelerden gelmeleri ve kentsel alandaki imkanlarla yeni tanışarak, kendilerinde de bu imkanların olmalarını isteyip, aynı imkanlara ulaşamamaları halinde de saldırgan davranışlar ortaya çıkabilir.

Öğretmen adaylarının Bolu ilinde 4. yıllarını geçiriyor olmaları, bu 4 sene boyunca Bolu iline alışmış olmaları nedeni ile Bolu ilinde saldırgan davranışlar içinde bulunmuyor olabilirler.

Araştırma bulgularının Hall’ un araştırma sonuçları ile bağdaşmamasının sebebi ise Bolu ilinin Ankara ve İstanbul gibi iki büyük şehir arasında kalması ve gelen, geçen çok olması, öğretmen adaylarının yerli halk için gelir kaynağı oluşturması gibi

nedenler de yatabilir.

6. Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri babalarının eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmen adaylarının babalarının eğitim durumlarına göre üç saldırganlık alt boyutunda fark olup olmadığını belirlemek için yapılan incelemede, baba eğitim düzeyi ile öğretmen adaylarının saldırganlık türleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Bu çalışmada eğitim düzeyi tek bir alt boyut olarak düşünüldüğünde saldırganlığı etkileyen bir faktör olarak bulunmamıştır. Elde edilen bu sonuca göre babanın eğitim düzeyi dışında farklı ölçülerin saldırganlığa etki edebileceği söylenebilir. Yapılan analizlere göre anne ve babanın çocuk yetiştirme tarzlarının daha etkili olduğu belirlenmiştir. Buna göre tek başına babanın eğitim düzeyinin saldırganlık üzerine etki etmediği söylenebilir.

Miller ve Swanson (1960), sosyo-kültürel değişkenlere eğilerek mesleki saygınlığı yüksek babaların çocuklarının daha saldırgan olduklarını belirlemiştir. Ancak bu çalışmadan elde edilen sonuçlar Miller ve Swanson'un bulduğu sonuçlarla tutarlı değildir. Bunun nedeni de gelişen ve değişen yaşam koşulları ve kültürel farklılıklar olabilir.

7. Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri annelerinin eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmen adaylarının anne eğitim durumlarına göre üç saldırganlık alt boyutunda fark olup olmadığını incelediğimizde ise babanın eğitim düzeyinde olduğu gibi istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Yukarıda da açıklandığı gibi eğitim düzeyinin dışında farklı faktörlerin saldırganlık davranışları üzerine etki ettiği söylenebilir.

8. Saldırganlık türleri ailelerin gelir düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeyleri ile saldırganlık türleri arasında anlamlı bir ilişkisinin bulunamamasının nedeni, paradan çok statünün önemli olması, adayların öğretmen oldukları takdirde alacakları maaşların birbirlerinin maaşlarına çok yakın olmaları, eğitimlerini tamamlayacak duruma gelmiş olmaları ve iş hayatına atılacak olmalarından dolayı maddi yeterliliklerini kazanacak duruma gelmiş olmaları, paranın tüm dertleri çözemeyeceğine inanıyor olmaları, hayata olumlu bir bakış açısı ile bakıyor olmaları ile bağlantılı olabilir. Ayrıca maddi imkânların açmadığı birçok kapıyı yüksek statüler açabilmektedir.

9. Spor yapan öğretmen adayları ile spor yapmayan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından fark var mıdır?

Spor yapma alışkanlıklarına göre öğretmen adaylarının saldırganlık türleri incelendiğinde, spor yapmayan adayların yıkıcı saldırgan davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir.

Bunun nedenlerinden biri spor yapmayan adayların tam bir rahatlama (deşarj olma) sağlayamıyor olması olabilir. Spor ne şekilde yapılırsa yapılsın içerisinde hareket etme prensibi bulunduğu için bireyler koşarak bile olsa belirli bir düzeyde rahatlama sağlayabilirler.

Spor yapan öğretmen adaylarının ise atılganlık davranışını göstermeleri yinedeşarj olmaları, sürekli spor yaptıkları için sporu yaşamlarının bir parçaları olarak görüyor olmaları ve 'fair play' kurallarını benimsemiş olmaları, kazanma ve mücadele hırsına sahip olmaları ile ilgili olabilir. Kişinin kendi çıkarlarını koruması gereksiz kaygıya kapılmaksızın kendini kollaması dürüst duygularını açıkça anlatabilmesi veya başkalarının haklarını ret etmeden kendi haklarını kullanmasını sağlayan her davranışın atılgan davranış olduğu dikkate alındığında 'fair play' i benimsemiş bireylerin atılgan davranışlar sergilemesi beklenebilir.

Yapılan farklı araştırmalarda ise spor yapan bireyler spor yapmayan bireylere göre daha saldırgan davranışlar sergilemektedir (Tiryaki 2000) . Boks, karete vb. bazı branşlar doğası gereği saldırgan davranışların sergilenmesini gerektirmektedir. Tiryaki'nin yaptığı araştırmada saldırganlık Rolla May'ın kuramındaki gibi 3 türde incelenmemiş sadece saldırgan olup olunmadığına bakıldığından dolayı böyle bir fark çıkmış olabilir.

Dolard' ın (1939) yaptığı araştırma sonuçlarına göre ise spor yapma sıklığı ve

sporun yapıldığı seviye arttıkça sporcuların daha saldırgan davranışlar gösterdikleri belirlenmiştir. Araştırmada saldırganlık türleri belirtilmemiştir.

10. İsteddiği bölümü kazanamayan öğretmen adayları ile kazanan öğretmen adaylarının saldırganlık türleri arasında bir fark var mıdır?

Hayal ettikleri meslek ile ilgili bölümde okuyup okumadıkları ile ilgili olarak öğretmen adaylarının saldırganlık türleri incelendiğinde ise istediği bölümlerde okumayan öğretmen adaylarının, yıkıcı saldırgan davranışlar sergiledikleri saptanmıştır.

Böyle bir sonucun çıkmasının en önemli sebebi engellenme olabilir. ÖSS sınavı ile üniversite kazanan adaylar aldıkları puanlara göre tercih yapmaktadırlar. İstedikleri bölümü puanları yetmediği zaman ya farklı bölümleri tercih etmek durumunda kalacaklar ya da ÖSS' ye tekrar girmek zorunda kalacaklardır. İstemediği bölümü okumakta olan bireyler ise engellenecek ve mutsuz olacaktır. Dolard (1939), Tiryaki (2000), Miller(1960) gibi birçok araştırmacıya göre de engellenme saldırganlık eğilimlerini ortaya çıkartmaktadır.

Meslek seçiminin önemi de bu boyut için çok önemlidir. Öğretmen adaylarının okumakta oldukları bölüm ile ilgili bir meslekte iş bulup çalışacakları düşünülürse, sadece ÖSS puanı yetmediği için istemediği ve hayallerinde yer almayan bir bölüm üzerine okuması ve bu mesleği yapması da saldırgan davranışlar sergilemesini sağlayabilir.

11. Tekrar ÖSS sınavına girerse aynı bölümü seçen öğretmen adayları ile aynı bölümü seçmeyen öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından bir farklılık var mıdır?

Öğrenciler tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçip seçmemeleri ile ilgili üç saldırganlık boyutu incelendiğinde tekrar ÖSS' ye girse okumakta olduğu bölümü seçmeyecek öğretmen adaylarının yıkıcı saldırgan türünü benimsediği bulunmuştur. Bu adayların yıkıcı davranışları engellenme ve yanlış meslek seçimine yönelmeleri ile açıklanabilir.

Yıkıcı saldırgan olan bu öğretmen adaylarının aynı zamanda edilgen saldırgan oldukları da görülmektedir. Bu davranışlarının sebebi öğretmen adaylarının mutsuz olmalarından, karşılaştıkları engeli aşamamalarından ve istemedikleri halde zorunluluktan kazandıkları bölümü okumak zorunda olmalarından kaynaklanabilir.

Yeşilyaprak'a (2003) göre sevmedikleri, benimsemedikleri işlerde çalışan bireyler mutlu olmayacaklardır. Bu görüşten yola çıkarak tekrar ÖSS' ye girerse okumakta oldukları bölümü istemeyen adayların da aslında istemedikleri bir meslek ile ilgili bir bölümde okudukları kanısına varılabilir. Böyle bir sonuç ise zaten saldırganlık davranışını doğuracaktır.

12. İsteddiği üniversiteyi kazanan öğretmen adayları ile kazanmayan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri açısından bir fark var mıdır?

Öğrenciler tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu üniversiteyi seçip seçmemeleri ile ilgili yapılan araştırma boyutunda hiçbir saldırganlık türü ile ilişki bulunmamasının sebebi öğretmen adaylarının okumakta oldukları üniversiteden memnun olmalarıdır.

Abant İzzet Baysal Üniversitesinin fiziksel olanaklarının geniş olması, gelişmekte olan üniversiteler arasında yer almasının yanı sıra Bolu ilinin fiziki ve sosyal ihtiyaç yönünden yeteri kadar zengin olması gibi faktörler bu sonuçların ortaya çıkmasına etkili olmuş olabilir.

13. Gelecek beklentisi saldırganlık türleri açısından bir fark yaratmakta mıdır?

Öğretmen adaylarının mezun olduktan sonra kendilerini iyi bir geleceğin beklediğine inanıp inanmadıkları ile ilgili üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığına bakıldığında saldırganlık türleri ile ilgili bir anlamlı bir sonuca varılmamıştır.

Anlamlı bir farklılık bulunamamasının nedeni, öğretmen adaylarının üniversiteyi bitirdikten sonra resmi bir işte çalışmaları için KPSS' ye girmek zorunda olmaları ve üniversiteye girdikten sonra üniversite bittiğinde neyle karşılaşacakları hakkında bilgi edinmeleri ve kendilerini olumsuz ve olumlu koşullara hazırlamaları ile ilişkilendirilebilir.

14. Saldırganlık türleri ana-baba çocuk yetiştirme tarzlarına göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmen adaylarının anne ve babalarının çocuk yetiştirme tarzlarına göre üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için yapılan istatistiksel analizler sonucunda otoriter ailelerin çocuklarının yıkıcı saldırganlık türünü sergiledikleri bulunmuştur.

Yıkıcı saldırganlık türünün görülmesinin sebebi, bebeklik döneminde ailenin çocuk ile nasıl ilgilendiği ile ilgili olabilir. Maslow' a göre hayatın ilk yıllarında çevrenin özellikle de anne ve babanın göstereceği sevgi ve şefkatin ilerde kişilik gelişimi üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır (1970).

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1 Sonuçlar

Abant İzzet Baysal Üniversitesi (AİBÜ) öğretmenlik bölümlerinde okuyan son sınıf öğretmen adayların saldırganlık türlerinin belirlenmesi, saldırganlık türlerinin çeşitli değişkenlerle ilişkisinin saptanması araştırmanın amacıdır.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve İpek İlter Kiper (1984) tarafından geliştirilen saldırganlık envanteri ile toplanmıştır. Kişisel bilgi formu ile öğretmen adayları hakkında cinsiyet, yaşadıkları yer, aylık gelir düzeyleri, gelecek beklentileri, yetiştiriliş şekilleri, okudukları bölümler gibi bilgilere ulaşılmaktadır. Kiper tarafından geliştirilen envanter ile de saldırganlığın alt boyutları olan; Atılganlık, edilgen saldırganlık ve yıkıcı saldırganlık boyutlarına ilişkin bilgilere ulaşılmaktadır.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar aşağıda ‘Alt problemler’ dikkate alınarak verilmiştir.

5.1.1 Alt Problem 1. Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri ortalamaları arasında fark var mıdır?

Araştırmanın bulgularına göre genel olarak tüm öğretmen adaylarının saldırganlık türlerinde farklılık olup olmadığını belirlemek amacı ile yapılan istatistiksel analiz sonucunda öğretmen adaylarının saldırganlık alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri arasından edilgen saldırganlık türünde en yüksek değeri gösterdikleri bulunmuştur (Tablo 3).

5.1.2 Alt Problem 2. Saldırganlık türleri açısından bölümler arasında bir farklılık var mıdır?

Saldırganlık düzeyleri ile ilgili bölümler arasında farklılıklar olup olmadığına bakmak için yapılan istatistiksel analiz sonucuna bakıldığında, bölümler arasında üç farklı saldırganlık düzeyinde anlamlı fark bulunmamıştır (Tablo 5).

5.1.3 Alt Problem 3. A.İ.B.Ü' ye tercihle gelen öğretmen adayları ile özel yetenek sınavı ile kazanan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından bir fark var mıdır?

Özel yetenek sınavı ile üniversiteye giren öğretmen adaylarının, ÖSS tercihi ile yerleştirilen öğretmen adaylarına göre daha yüksek atılgan saldırganlık düzeyine sahip oldukları görülmüştür (Tablo 8).

5.1.4 Alt Problem 4. Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır ?

Cinsiyete göre öğretmen adaylarının üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için yapılan istatistiksel çalışmalar sonucunda erkek öğretmen adaylarının bayan öğretmen adaylarına göre yıkıcı saldırganlık alt boyutunda istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür (Tablo 11,12,13).

5.1.5 Alt Problem 5. Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri yetiştikleri yere göre farklılaşmakta mıdır?

Yetiştikleri ve yaşadıkları yere göre öğretmen adaylarının üç saldırganlık türünün alt boyutlarında farklılık olup olmadığını bulabilmek için yapılan istatistiksel analizlerde anlamlı fark bulunmamıştır (Tablo 15).

5.1.6 Alt Problem 6. Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri babalarının eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Babaların eğitim düzeyine göre saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır (Tablo 18).

5.1.7 Alt Problem 7. Öğretmen adaylarının saldırganlık türleri annelerinin eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Annelerin eğitim düzeyine göre saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır (Tablo 21).

5.1.8 Alt Problem 8. Saldırganlık türleri ailelerin gelir düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmen adayları ailelerinin aylık gelir durumlarına göre üç saldırganlık alt boyutunda fark olup olmadığını belirlemek için yapılan istatistiksel analizler sonucunda ailelerinin aylık gelir düzeyleri açısından saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Tablo 23).

5.1.9 Alt Problem 9. Spor yapan öğretmen adayları ile spor yapmayan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından fark var mıdır?

Ayda 2-3 kez spor yapan öğretmen adaylarının, haftada 2-3 kez spor yapan öğrencilere göre daha yüksek yıkıcı saldırganlık düzeyine sahip oldukları görülmüştür (Tablo 25,26,27).

5.1.10 Alt Problem 10. İsteddiği bölümü kazanamayan öğretmen adayları ile kazanan öğretmen adaylarının saldırganlık türleri arasında bir fark var mıdır?

İstedikleri bölümlerde okumayan öğretmen adaylarının istedikleri bölümlerde okuyan öğretmen adaylarına göre istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip

oldukları görülmüştür. Benzer olarak, edilgen saldırganlık alt boyutunda istedikleri bölümlerde okumayan öğretmen adaylarının istedikleri bölümlerde okuyan öğretmen adaylarına göre istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür (Tablo 29,30,31).

5.1.11 Alt Problem 11. Tekrar ÖSS sınavına girerse aynı bölümü seçen öğretmen adayları ile aynı bölümü seçmeyen öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri bakımından bir farklılık var mıdır?

Öğrenciler tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçip seçmemeleri ile ilgili üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için yapılan istatistiksel araştırmalar sonucunda yıkıcı saldırganlık alt boyutunda tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçmeyecek olan öğretmen adaylarının tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçecek olan öğretmen adaylarına göre istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Benzer olarak, edilgen saldırganlık alt boyutunda tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçmeyecek olan öğretmen adaylarının tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu bölümü seçecek olan öğrencilere göre istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür (Tablo 33,34,35).

5.1.12 Alt Problem 12. İsteddiği üniversiteyi kazanan öğretmen adayları ile kazanmayan öğretmen adayları arasında saldırganlık türleri açısından bir fark var

mıdır?

Öğrenciler tekrar ÖSS sınavına girse okumakta olduğu üniversiteyi seçip seçmemeleri ile ilgili üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için yapılan istatistiksel analizlerde anlamlı fark bulunmamıştır (Tablo 37).

5.1.13 Alt Problem 13. Gelecek beklentisi saldırganlık türleri açısından bir fark yaratmakta mıdır?

Mezun olduktan sonra öğrencileri iyi bir geleceğin beklediğine inanıp inanmadıkları ile ilgili üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için uygulanan istatistiksel analizler sonucunda anlamlı farklılık bulunmamıştır (Tablo 37).

5.1.14 Alt Problem 14. Saldırganlık türleri ana-baba çocuk yetiştirme tarzlarına göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmen adaylarının anne ve babaların çocuk yetiştirme tarzlarına göre üç saldırganlık alt boyutunda farklılık olup olmadığını bulabilmek için yapılan istatistiksel analizler sonucunda yıkıcı saldırganlık alt boyutunda anne ve babalarının otoriter olduğunu düşünen öğretmen adaylarının, ailelerinin demokrat olduğunu düşünen öğretmen adaylarına göre istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Atılgan saldırganlık alt boyutunda ise, anne ve babalarının demokrat

olduğunu düşünen öğretmen adaylarının, otoriter olduğunu düşünen öğretmen adaylarına göre istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Son olarak edilgen saldırganlık alt boyutuna bakıldığında, anne ve babalarının otoriter olduğunu düşünen öğretmen adaylarının, demokrat olduğunu düşünen öğretmen adaylarına göre istatistiksel olarak daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür (Tablo 39).

5.2 Öneriler

- 1- Bu çalışmada özel yetenek sınavları ile öğrencileri alan üç bölüm ve ÖSS tercihi ile öğrencileri alan farklı üç bölüm örneklem grubu olarak belirlenmiştir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda örneklem grubu ve sayısı artırılabilir.
- 2- Öğretmen adaylarının almış oldukları eğitimin saldırganlık türleri açısından zamana bağlı olarak ne tür farklılıklar gösterdiğini belirlemek ayrı bir çalışma olarak önerilebilir.
- 3- Araştırma sadece öğretmenlik bölümleri ile sınırlı kalmayıp tüm bölümleri kapsayabilir.
- 4- Bu çalışmada öğretmen adaylarının bölümlerinin türüne bakılmadan genel olarak atılğanlık türünü benimsedikleri bulunmuştur. Ancak günümüzde basın ve yayın organları aracılığı ile ilk ve orta öğretim kurumlarında yıkıcı saldırganlık türünde davranışların genel olarak arttığı gözlenmektedir. Bu durum hem öğrenciler hem de öğretmenler için geçerli olabilmektedir. Üniversiteden mezun olan öğretmen adaylarındaki saldırganlık türlerinin değişme nedenleri ayrı bir çalışma olarak

önerilebilir.

5- Spor yapan öğretmen adayları atılganlık türünde davranışlar gösterdikleri ve spor yapmayan öğretmen adaylarının da yıkıcı saldırganlık türünde davranışlar gösterdikleri düşünülünce öğretmen adaylarının spor yapmaları ve adaylara spor yapma olanakları sağlanması önerilebilir.

6- Demokrat yetiştirme tarzı ile yetişen ailelerin çocuklarının daha atılgan oldukları göz önüne alınırsa ailelerin çocuklarını demokratik bir tarz ile yetiştirmeleri, okullarda da demokratik eğitim ortamlarının sağlanmasına özen gösterilmesi önerilebilir.

EKLER**Ek 1. AİBÜ'DEN ALINAN İZİN BELGESİ****Ek 2. YÖNERGE****Ek 3. KİŞİSEL BİLGİ FORMU****Ek 4. ENVANTER****Ek 5. CEVAP KAĞIDI**

Ek. 1 AİBÜ' DEN ALINAN İZİN YAZISI ÖRNEĞİ

EK 2**YÖNERGE**

“ Abant İzzet Baysal Üniversitesinin, Farklı Bölümlerinde Okuyan Öğretmen adaylarının Saldırganlık Düzeyleri” adlı bir araştırmayı A.İ.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi olarak sürdürmekteyim. Araştırmanın amacı; A.İ.B.Ü öğretmenlik bölümlerinde okuyan, birinci öğretim, son sınıf öğretmen adaylarınınin saldırganlık eğilimlerini belirlemek ve bazı değişkenlerle ilişkisini saptamaktır.Bu amaç doğrultusunda hazırlanan ölçme araçları Ek’ te sunulmuştur. Ölçme aracı olarak 30 sorudan oluşan saldırganlık eğilimlerini belirlemek üzere geliştirilmiş bir envanter ile 15 sorudan oluşan bir kişisel bilgi formu hazırlanmıştır

Kişisel bilgi formu “Evet-Hayır” ve “Çoktan Seçmeli” toplam 15 sorudan oluşmaktadır. Cevaplar size uygun seçeneğin yanındaki parantez içine “ ( )” konulacak “x” lerle belirlenecektir. Kişisel bilgi formunun amacı size ait bazı kişisel bilgilere

- ( ) A-Şehrin- kasabanın en gözde bölgesinde.
- ( ) B-Şehrin- kasabanın orta halli bölgesinde.
- ( ) C-Şehrin-kasabanın geri kalmış bölgesinde.
- ( ) D-Köyde

5- Babanızın eğitim düzeyi nedir?

- ( ) A-Okuma- yazma bilmiyor.
- ( ) B-İlkokul mezunu.
- ( ) C-Orta okul mezunu.
- ( ) D- Lise mezunu.
- ( ) E-Yüksekokul mezunu.
- ( ) F- Üniversite mezunu.
- ( ) G-Yüksek lisans/ Doktora mezunu

6- Annenizin eğitim düzeyi nedir?

- ( ) A-Okuma- yazma bilmiyor.
- ( ) B-İlkokul mezunu.
- ( ) C-Orta okul mezunu.
- ( ) D- Lise mezunu.
- ( ) E-Yüksekokul mezunu.
- ( ) F- Üniversite mezunu.
- ( ) G-Yüksek lisans/ Doktora mezunu

7- Ailenizin aylık geliri ne kadardır ?

- ( ) A- 500 YTL den az.
- ( ) B- 501 YTL- 750YTL arası
- ( ) C- 751 YTL- 1000 YTL arası.
- ( ) D- 1001 YTL- 1500 YTL arası
- ( ) E- 1501 YTL- 2250 YTL arası.
- ( ) F- 2251 YTL ve üzeri.

8- Spor yapıyor musunuz?

( ) Evet

( ) Hayır

9- 8. Sorunun cevabı evet ise spor yapma sıklığınız nedir?

- ( ) A- Haftada 2-3 kez yapıyorum.
- ( ) B- Ayda 2-3 kez yapıyorum.
- ( ) C- Bölge çapında sporcuym.
- ( ) D- Türkiye çapında sporcuym.
- ( ) E- Milli sporcuym.

10- Hayallerinizde yer alan, olmak istediğiniz meslek ile ilgili bölümde mi

okumaktasınız?

( ) Evet

( ) Hayır

11- Tekrar ÖSS sınavına girseniz okumakta olduğunuz bölümü seçer miydiniz?

( ) Evet

( ) Hayır

12- Tekrar ÖSS sınavına girseniz okumakta olduğunuz üniversiteyi seçer miydiniz?

( ) Evet

( ) Hayır

13- Okulu bitirdiğiniz zaman sizi iyi bir geleceğin beklediğine inanıyor musunuz?

( ) Evet

( ) Hayır

14- Anne – babanızın size karşı tutumları nasıldır?

( ) A—Her işime karışır, benimle ilgili konularda tüm kararları kendileri verirler.

( ) B- Kararları benim vermem için beni teşvik eder, kendimi yönetebilecek biçimde yetişmeme özen gösterir.

15- Anne ve babanızla aynı fikirde olmadığınız zamanlarda kendi fikirlerinizi rahatça ortaya koyabilir misiniz?

( ) Evet

( ) Hayır

EK4

ENVANTER

1- Başkalarının önünde birisine sert ve kırıcı davranan kişi haklı olarak çevreden saygı görür.

2- Beni öfkeliendiren kişiye genellikle küfredirim.

- 3- Haksızlık karşısında kişinin hakkını araması kendi bilek ve dil gücüne kalmıştır.
- 4- Rahatsızlığımı içimde tutmaktansa bu duygumu beni rahatsız eden kişiye açabilirim, örneğin, para dumanından rahatsız oluyorsam yanımda içene rahatsız olduğumu söylerim.
- 5- Başarısızlık karşısında kolay kolay ümitsizliğe kapılmam.
- 6- Sayın aldığım fakat sonradan içime sinmeyen bir malı değiştirmeye götürebilirim.
- 7- Bir kişi eğer beni küçük düşürmüştü içimden onunla alay eder ve ona küfrederim.
- 8- Bir şeyi çok istiyorsam, istediğimi açıkça belirtmem, imada bulunurum.
- 9- Bana haksızlık ettiğine inandığım kişilerin başına kötü işler geldiğini, mahvoldüklerini hayal ederek avunurum.
- 10- Eğer bir düşüncenin doğruluğuna inanıyorsam bu düşünceyi savunan tek kişi ben olsam da yine fikrimi savunurum.
- 11- Yeni tanıştığım kişilerle rahatça konuşabilirim.
- 12- Karşımdakilere gerek olumlu, gerekse olumsuz duygularımı rahatça açabilirim.
- 13- Eğer bir insan beni çok sinirlendirmişse üzerine yürüyebilirim.
- 14- Sinirlendiğimde bazen öyle kendimden geçerim ki ağızımdan çıkan sözlerin farkında olmam.
- 15- Bu dünyada yaşayabilmeleri için insanların acımasız olmaları gerekiyor.
- 16- Bir dükkân, bir butik veya markette satıcının benimle ilgilenmediğine inanırsam, onun sonradan çok fazla vaktini alarak intikamımı alırım.

- 17- Bana emretmeye hakkı olmadığına inandığım bir kişinin buyruğuna ses çıkartmasam da ya verdiği işi yapmam ya da yapsam bir şeye benzemez.
- 18- Bir kişi beni kırsa fakat sonradan özür dilese, beni ne kadar kırmış olduğunu en az birkaç kez üstü kapalı da olsa hatırlatmadan rahat edemem.
- 19- Bir kimse görevini yapmadığında her kim olursa olsun bunu kendisine söylerim.
- 20- Çok saygı duyduğum bir kişi benimkinin tersi bir düşünceyi savunuyor diye kendi düşüncemi savunmaktan vazgeçmem.
- 21- Topluluk karşısında konuşmaktan çekinmem.
- 22- Benimkinin tersi olan düşünce ve görüşleri alt etmek bana keyif verir.
- 23- Sinirlenirsem, tanımadığım kişilerle ağız dalaşına hatta tokatlaşmaya veya yumruk kavgasına girişebilirim.
- 24- Kişinin hakkını yedirmemek amacıyla başkalarının hakkını yemesi ters bir davranış değildir.
- 25- Çevremdekiler istediklerimi yapana dek, imalar, iğnelemelerle onları tedirgin ederim.
- 26- İstemediğim bir şeyi yapmam istendiğinde ya o işi yapmayı geciktiririm ya da gayet baştan savma yaparım.
- 27- Bir arkadaşım bir isteğimi yapmamakta direnirse ona, vaktiyle onun için yapmış olduğum iyilikleri hatırlatırım.
- 28- Bir kimseden bir istekte bulunacaksam araya bir aracı koymaktansa gider yüz yüze görüşürüm.
- 29- Birisi bende bir hata bulursa, ben de onun hatalarını bulur ve ortaya dökerim.

30- İstemediğim bir yer veya toplantıya gitme vakti gelince hastalanıveririm.

EK 5**ENVANTER YANIT KAĞIDI**

	+3		0		-3	
1- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
2- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
3- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
4- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
5- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
6- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
7- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
8- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
9- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
10- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
11- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
12- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
13- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
14- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
15- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
16- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
17- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
18- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
19- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
20- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
21- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
22- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
23- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
24- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
25- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/

26- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
27- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
28- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
29- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/
30- Bana çok uyuyor	___/	___/	___/	___/	___/	___/

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Nazif Kutay ERDEN

Doğum Yeri: Ankara, 1982

Yabancı Dili: İngilizce.

İlkokul: Salih Alptekin İlkokulu, Ankara, 1993.

Ortaokul: Kent-Koop Ortaokulu, Ankara, 1996.

Lise: Mimar Sinan Süper Lisesi, 2000.

Lisans: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Antrenörlük
Eğitimi
Bölümü.

Yüksek Lisans: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Beden
Eğitimi
Öğretmenliği Bölümü.

Çalışma Hayatı: Eskişehir Polis Meslek Eğitim Merkezinde 2007 Ocak ayından itibaren polis eğitim görmekte.

Adres : Eskişehir Polis Meslek Eğitim Merkezi, Raykent-Eskişehir.

E-mail: kutayka@mynet.com

TEŞEKKÜRLER

Bu çalışmanın oluşturulmasında, planlanması ve yazımına kadar tüm aşamalarda bana yardımcı olan, yönlendiren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Prof. Dr. Hülya GÖKMEN' e sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmanın içeriği ile ilgili görüşlerini aldığım Yrd. Doç. Dr. Dilşad MİRZEOĞLU' na çok teşekkür ederim.

Araştırmanın istatistiksel çözümlerinde görüşlerine başvurduğum Araş. Gör. Selçuk AKPINAR' a da teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmaya katılan bütün öğretmen adaylarına sonsuz teşekkür ederim.

Nazif Kutay ERDEN

KAYNAKÇA

Ana Britannica, 8. Cilt, s.193.

AYDIN, Y., **İleri İstatistik ders notları**, ODTÜ, Ankara, 2006.

BARON, R.A., 'Human aggression', **In Violence in sport**,1997.

<http://www.firstsoccer.com/violence.htm> , 20 Mayıs 2002.

BANDURA, A., 'Self-Efficacy', **Toward a unifying theory of behavioral change**, Psychological Review, no: 84, sy: 191-215, 1977.

BANDURA, A., 'Social Learning Theory', **Englewood Cliffs Prentice-Hall**, New Jersey Verlagsgesellschaft mbh.,1977.

BAŞARAN, F., 'Üniversite öğrencileri üzerine psiko-sosyal bir araştırma', **V. Ulusal Psikoloji Kongresi, Seminer Dergisi, özel sayısı**; 8, E.Ü. Ed.Fak. Yay. İzmir, ss. 825-842, 1990.

BAŞOĞLU, C., ' Saldırganlık davranışının biyolojik belirleyicilerinin belirlenmesine

- yönelik bir çalışma', Yayınlanmamış uzmanlık tezi. **G.A.T.A.**, İstanbul, 1998.
- BAUMANN, S., '**Praxis der sportpsychologie**', Bl, 1994.
- BAUBRIND, D., '**Effects of authoritative ve parental control on child behaviour.**', Child devolopment 37, 887-905, 1996.
- BAYMUR, '**Genel psikolojisi**', İnkilap ve Anka kitap evleri, İstanbul, 1973.
- BRENNER C., '**Psikanalizin temelleri**', (Çeviren: Yusuf SAVAŞIR, Işık SAVAŞIR), Ankara Sinir ve Ruh Sağlığı derneği Yayınları, Ankara, 1966.
- BUDAK, S., '**Psikoloji sözlüğü**', Bilim ve sanat yayınları, S. 653-654, Ankara, 2000.
- ÇEPE, K., 'Futbol müsabakalarında seyircilerin saldırganlık ve şiddet sebepleri üzerine bazı araştırmalar', Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, **Gazi Üniversitesi**, Ankara, 1992.
- CÜCELOĞLU, D., '**İnsan ve Davranışı**', Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
- ÇOBANOĞLU, M., 'Sporda saldırganlık olgusu ve bu olgunun sportif performans üzerine etkisi', yayımlanmamış doktora tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi**, İzmir, 1993.
- DEMİRBAŞ, T., '**Kriminoloji**', s.112, Seçkin yayınevi, Ankara, 2001
- DOLLARD, J., Miller, L., '**Frustration and Agression**', 1939.
- DOLLARD, J.D.L., DOOB, L.W., MILLER, N.E., MOWRER, O.H. ve SEARS, R.R., '**Frustration and aggression.**' New haven; Yale university pres, 1939.
- DANIELS, D.N., GİLULA, M.F. and OCHBERG, F.M., '**The crisis of violance and the struggle for existence.**', Little Brown and coop., Boston, 1970.
- EKMEKÇİ, R., 'Basketbol hakemlerinin genel profili ve saldırgan davranışlarla karşılaşma durumu', yayımlanmamış yüksek lisans tezi, **AİBÜ**, Bolu, 2004.
- ERDEN, M., 'H.Ü. Eğitim Fak. Eğitim Bilimleri Öğretmen adaylarınınin Meslekleri ile

- İlgili Beklentiler'. **H.Ü. Eğt. Fak. Dergisi**, sayı; 4, , ss.93-107,Ankara, 1989.
- FREUD, S., '**Drei Abhandlungen zu Suxual Thearre**', Frischer 13 Frankfurt,1960.
- FROM, E., '**Sevgi ve Şiddetin Kaynağı**', Çeviren: Yurdanur SALMAN ve Nalan İŞİTEN, İstanbul,1979.
- FIEDLER, D.ve BAECH, L.R., 'On the decision to be assertive.' **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, vol- 46, no;3 537-546, 1978.
- FISHER, A.C., '**Psychology of Sports**', Mayfield publishing co., California, 1976
- GARY, L. W., HARRIS, D., '**The relationship of perceived and observed aggression of ice hockey players**', Int. J. Sp. Psy., 17; 34-40.,1996.
- GERGEN, K.J./ GERGEN, M.M., '**Social Psychology**', Springer-Verlag, New York, 1986.
- GÜRKAYNAK, İ., '**Sosyo-ekonomik düzey ve çocuk**', Ankara üniversitesi eğit. Fak. Psikoloji bölümü, Kelaynak yayınevi ve matbaası, 1979.
- HALL, E.T., '**The Hidden Dimension**', Doubleday and Company Inc. Garden city, New York, 1966.
- HOPPOCK, R., '**Occupational İnformation**', Mcgraw-Hill Book Companary, New York,1963.
- HOLLAND, J.L., A, 'Theory of Vocational Choice', **Journal of Counseling psychology**. Vol: 1, pp. 35-44,1959.
- HOLLAND, J.L., **Making Vocational Choices:A Theory of Careers**, Prentice-Hall Inc.,New Jersey, 1973.
- HOLLANDSWORTH, J.G., '**Differentiating assertion and aggression**' Some

behaviour guidelines, Behaviour Therapy 8, 347-352., 1977.

KARASAR, N., '**Bilimsel Araştırma Yöntemi:**' Nobel Yayın Evi, Ankara, 2003.

KARDİNER, A., Krush, A., OVERSEY, A., 'Methodogial Study of Frecdion Theory',
Internetonial Journal of Psychiatry. s. 489,1966.

KAYAOĞLU, G. A., 'Futbol fanatizmi, sosyal kimlik ve şiddet, bir futbol takımının taraftarları ile yapılan çalışma', Yayınlanmamış doktora tezi, **Gazi Üniversitesi,** Ankara,2000.

KEPÇEOĞLU, M., '**Psikolojik Danışma ve Rehberlik**', Ankara,1990.

KESKİN, K., ' Farklı cinsiyetteki basketbol seyircilerini saldırganlığa iten faktörler üzerine bir çalışma', Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, **Gazi Üniversitesi,** Ankara,1998.

KİPER İ. İ., ' Saldırganlık türlerinin çeşitli ekonomik, sosyal ve akademik değişkenlerle ilişkisi', Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, **Ankara Üniversitesi,** Ankara,1984.

KOCATÜRK R., ' Saldırganlık güdüsünün spor ve eğitim alanında meslek seçimine etkisi', yayımlanmamış yüksek lisans tezi, **Ankara Üniversitesi,** Ankara,1982.

KÖKNEL Ö., '**Bireysel ve toplumsal açıdan şiddet**', Altın kitaplar, S.236, İstanbul, 1996.

OKTAYLAR C., '**KPSS Eğitim Bilimleri Kitabı**', Yargı yayın evi,Ankara, 2005.

KUZGUN, Y.,'**Mesleki Rehberliğin Bireylerin Yeteneğe ve İlgilerine Uygun Meslekleri Tanımlarına Etkisi,** A.Ü. Eğitim Fak. Yayın: 118, Ankara,1982.

KUZGUN, Y., '**Üniversiteler Yükseköğretim Programları ve Meslekler Rehberi**', ÜSYM, AGB no: 0013, Ankara, Nisan1985.

KUZGUN, Y., '**Mesleki Rehberlik Gereksinmesi, Uygulamalar ve Sorunlar**', Eğitimde Psikolojik Hizmetler ve Sorunları, TED Yayınları, ss. 147-165, Ankara,1986.

KUZGUN, Y., '**Rehberlik ve psikolojik danışma**', ÖSYM yayınları, 2000.

LEITLL, M. L., 'The effect of various physical activities, outcome and emotional arousal on subject aggression scores', **Int. 9. Sport Psysical**, 57-66.,1999.

LORENZ, K., '**On aggression, harcort, brare and world**' 1966.

MORGAN, C., '**Psikolojiye Giriş**',Hacettepe Üni.Psikoloji Böl.Yay.1995.

MAY, R., '**Power and Innocence**', W.W. Norton and Company Inc, New York,1972.

MASLOW, A., '**Motivation and personality**', Harper and Row, Publishers, 86-87, New York,1970.

MASLOW, A., '**Toward a psychology of being**', Van Nostrand Reinhold, New York,1968.

MİLLER, L.W., DOLLARD, J.A., DOOL., B. NOWRERO., H, And SEARS., R.R., '**Frustration and Agression**', New Haven, Yale University Pres. 1939.

MILLER, D.R., and SWANSON, C.E., '**Inner Conflict and Defense**', Holt, Rinehart and Winston, New York, 1960.

MORGAN, W.P., 'The Trait Psychology Controversy', **Research Quality for Exercise and Sport**. No: 51, s. 50-76, 1979.

MORGAN, C.T., '**Psikolojiye Giriş**, Çevirenler: Hüznü Arıcı ve diğerleri,14. Baskı, Ankara:Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Yayın no:1, 2000.

MURRAY, H.A., '**Explorations in Personality**', Oxsford Universty Sity Pres, New

York,1938.

ÖĞÜLMÜŞ, S., ‘Okullarda (Liselerde) şiddet’, Araştırma raporu, **Ankara Üniversitesi**, Ankara,1995.

ÖNCÜ, E., ‘ Türkiye profesyonel futbol birinci ligi 2001-2002 futbol sezonunda müsabaka ortamında sergilenen saldırgan davranışların hangi faktörlere bağlı olarak değiştiğinin tespit edilmesi’, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi**, Trabzon, 2002.

ÖZERKAN, K, N., ‘Sporda saldırganlık’, **Ege Üniversitesi, Performans dergisi**,1999.

ÖZERKAN, K, N., ‘**Spor Psikolojisine Giriş**’,Nobel Yayın evi, Ankara, 2004.

ÖZMADEN, M., YILDIRAN, İ., Futbola ilişkin dışsal etkenlerin seyirci saldırganlığı üzerindeki etki düzeylerinin araştırılması, **Hacettepe spor bilimleri dergisi**, Ankara,2002.

ÖZTÜRK, M., ‘ İki meslek grubundaki bireylerin psikolojik gereksinim örüntüleri (İlkokul öğretmenleri ve vergi memurları)’, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, **Ankara Üniversitesi**, Ankara,1983.

ÖZTÜRK, İ., ‘ Ana-baba tutumlarının üniversite öğretmen adaylarının bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisi’, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, **Hacettepe Üniversitesi**, Ankara,1990.

RATHUS, S. and NEVID, L., ‘**Concurrent validity of the 30-item assertiveness Schedule with a psychiatric population.**’ Behaviour therapy 8, 393-397, 1977.

ROGERS, C., ‘**On Becoming A Person**’, Houghton Mufflin Comps., Boston,1961

RYAN, K., Wimer B., ‘ Athletic aggression: Perceived legitimacy and behavioral

intentions in girls high school basketball', **Journal of sports and exercise psychology**, 12, 48-55.1990.

SCHERER, K., ABELES, R and FISCHER, C., '**Human aggression and conflict.**' Prentice-Hall inc. Englewood cliffs. New Jersey, 1975.

SELÇUK, Z., **Bilim ve aklın aydınlığında eğitim dergisi**, yıl 2, sayı 21, 2001.

STOR, A., '**Human Aggression**', Atheneum, New York,1968.

SİLVERBEG, W., '**Childhood and Personal Desig**', Springer, New York

SUNGUR, H., ' Sporda şiddet ve saldırganlığın psikolojik ve sosyal durumu üzerine bir araştırma', yayımlanmamış yüksek lisans tezi, **Niğde Üniversitesi**, Niğde,2003.

ŞAHİN, M. H., ' **Sporda şiddet ve saldırganlık**', Gaziantep spor kulübü eğitim yayınları, Yayın no:5, Nobel yayın dağıtım, Ankara,2003.

SOREL, G., '**Şiddet üzerine düşünceler**', Epos yayınları, Ankara,2002.

TİRYAKİ, Ş., ' Sporda şiddetin ortaya çıkışı', **Ulusal spor bilimleri kongresi**, Antalya,2002.

TİRYAKİ, Ş., ' Spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi (Takım ve bireysel sporlar açısından bir inceleme', Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, **Mersin Üniversitesi**, Mersin.1996.

TİRYAKİ, Ş., '**Spor psikolojisi-kavramlar,kuramlar ve uygulama**', Eylül yayıncılık, Ankara, 2000.

UYGUR, N., '**Saldırganlık**' <http://www.ntvmsnbc.com/news/107016> (17 Eylül 2001).

ÜNSAR, S., ' Trakya üniversitesi sağlık hizmetleri meslek yüksek okulu öğretmen adaylarının benlik saygısını etkileyen faktörlerin incelenmesi', **Trakya Üniversitesi**

Hemşirelik Forumu dergisi, Edirne,1997.

VOLTAN, N., ‘**Atılganlık eğitiminin bireyin etkinlik düzeyine etkisi**’, 1980.

WIDMAYER, N., COURNEYA, S, K., MCGUIRE, E, J., CARRON, A., ‘ Aggression as a potential mediator of the home advantage in professional ıce hockey’, **Journal of sports and exercise psychology**, 14, 148-158,1999.

WHİTE, W, R., ‘**Abnorm Personality The Ronald Pres Company**’, Harwart University, New York ,1964.

YANBASTI, G., ‘**Kişilik kuramları**’, **Bor Üniversitesi, edebiyat fak.** , İzmir,1986.

YEŞİLYAPRAK, B., ‘**Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**’, **Gelişimsel Yaklaşım**, Yenilenmiş 6. baskı, Nobel Yayın dağıtım, Ankara, 2003.